

לחיות מתוך גדלות
מדריך מעשי לדעת אלוהים
שיטתו האמונית של הרב קוק

יאיר שטראוס

תוכן

2.....	דעת אלוהים - משנתו האמונית וההיסטוריוסופית של הראי"ה קוק
19.....	פרק 1: מאמונה ילדותית ל"דעת אלוהים" בוגרת
43.....	פרק 2: ציר האמונה - דעת אלוהים, ענווה ושמחה
64.....	פרק 3: מידת החסד - לחיות מתוך תודעה של נתינה והדדיות
67.....	פרק 4: חינוך מתוך אמון - כוחה של הסבלנות
70.....	פרק 5: מסע ההתבגרות - מהאגואיזם הילדותי לתודעה מערכתית
74.....	פרק 6: בניית ביטחון עצמי אמיתי - כוח מתוך חיבור לכלל
78.....	פרק 7: מקור השמחה הפנימית - חווית ההתחדשות המתמדת
82.....	פרק 8: התמודדות עם הגאווה - בין ויתור לחיבור אל השלם
86.....	פרק 9: סיכום ביניים - איזון ה"גבורות" וה"חסדים"
91.....	פרק 10: מידת הפשטות - לחיות בקצב הנכון של המציאות
95.....	פרק 11: שלושה שלבים בעבודה הפנימית - מהכרה שכלית לחוויה מיסטית
99.....	פרק 12: מידת הסבלנות - לראות משמעות בתהליך ולא רק בתוצאה
103.....	פרק 13: טכניקה מעשית - תהליך ה"נסירה" ומיתוק הרצונות
111.....	פרק 14: התמודדות עם ספק - קבלת המוגבלות ויציאה מהפרטיות
115.....	פרק 15: כוח הרצון - ההחלטה לחיות מתוך תודעה כללית
119.....	פרק 16: הנקודה הפנימית - חיבור לשמחת המציאות שמעבר לנסיבות
124.....	פרק 17: המטרה והאמצעים - מדוע קשיי החיים הם הזדמנות ולא תקלה
129.....	פרק 18 - יחס למחלוקות ערכיות בחברה
141.....	פרק 19 - גיבוש תפיסת עולם הרמונית על פי דעת אלוהים

דעת אלוהים - משנתו האמונית וההיסטוריוסופית של הראי"ה קוק

מבוא: המשבר המודרני והצורך בזיכוכ המושג האלוהי

הגותו של הרב אברהם יצחק הכהן קוק מהווה את אחת המערכות התיאולוגיות והפילוסופיות המקיפות, המורכבות והחדשניות ביותר שהתפתחו במסורת היהודית בעת החדשה. משנתו לא נועדה לשמש רק כאפולוגטיקה דתית אל מול גלי החילון, המודרניזציה והלאומיות של סוף המאה ה-19 ותחילת המאה ה-20, אלא כרה-קונסטרוקציה עמוקה של עצם מושג האמונה והאלוהות. בלב משנתו ניצבת ההבנה כי המשבר הרוחני של האנושות ושל העם היהודי איננו נובע מ"רשעות" או מאובדן דרך מקרי, אלא ממשבר אפיסטמולוגי ופסיכולוגי סביב הבנת מושג האלוהים עצמו.

כדי לחלץ את האנושות ממשבר זה, הראי"ה קוק מתווה מהלך היסטוריוסופי ופסיכולוגי אדיר ממדים, המתחקה אחר האבולוציה של האמונה, החל מהשורש האונטולוגי העמוק ביותר בנפש האדם, דרך השלבים הפרימיטיביים של האלילות, עבור בשלבי המונותאיזם הפרסונלי המגשים, הופעת הכפירה והאתאיזם ככוחות מטהרים, ועד לשלב העליון והמזוקק של "דעת אלוהים" - תפיסה לא-פרסונלית, שירית, ואימננטית של המציאות כולה. מאמר זה מנתח לעומק את רכיביה של תפיסה זו, את השלכותיה על הבנת ההיסטוריה, המוסר והפסיכולוגיה האנושית, ואת תפקידו הייחודי של עם ישראל בקידום התודעה האוניברסלית.

הדיאלקטיקה של התפתחות התפיסה האלוהית: מאלילות למונותאיזם פרסונלי

התפתחות האמונה האנושית איננה מתוארת אצל הרב קוק כקפיצה פתאומית מחושך מוחלט לאור שלם, אלא כהליך אבולוציוני, דיאלקטי ומורכב. כל שלב בתולדות הדתות הכיל גרעין של אמת לצד קליפות של עיוות והגשמה, כאשר כל שלב שימש כמדרגה הכרחית לשלב שבא אחריו.

השלב הראשון: עבודה זרה, תיאולוגיה פוליטית והניצוץ האלוהי

בתקופות הקדומות, בני האדם חוו את העוצמה האדירה של חוויית האלוהות, אך תודעתם הייתה בלתי מפותחת ומושפעת מהכוחות החומרניים והטבעיים שסביבם. בשל עוצמתו של המושג וקוצר ההשגה האנושי, חלו עיוותים רדיקליים בתפיסת האלוהות. האדם הקדמון, בחפשו מגע עם הכוח העליון, פיצל את החוויה האינסופית לריבוי של כוחות עצמאיים.

הדמיון האנושי הפרימיטיבי יצר פרדיגמה שניתן לכנותה "תיאולוגיה פוליטית". האדם ייחס קיום עצמאי לכוחות טבע (שמש, ים, פריון, מוות) וראה בהם ישויות נפרדות בעלות רצונות, נטיות, ואינטרסים אישיים, בנפרד מן השלמות האינסופית המוחלטת. המערכת השמימית תוארה כהקצאה של היררכיה ממלכתית ארצית: מלך עליון ולצידו שרים רבי-עוצמה. השרים הללו תוארו כבעלי בחירה חופשית, המסוגלים לפעול בניגוד מוחלט לרצון הריבון העליון.⁴ בתפיסה תככנית ו"פוליטית" זו, האדם הקדמון סבר כי ניתן "לעבוד" את השרים הללו, לשחד אותם באמצעות קורבנות, לשכנעם להיטיב עמו,

ואף לקבל מהם שפע כלכלי או צבאי גם כאשר ה"מלך" העליון אינו מעוניין בכך.

לכאורה, האלילות היא התגלמות הטעות והשקר. אולם, בניגוד לגישות מסורתיות השוללות את האלילות מכל וכל, משנתו של הרב קוק מציגה ניתוח היסטוריוסופי עמוק וסובלני הרבה יותר. בפרקטיקות של העבודה הזרה היה טמון "ניצוץ אלוהי". כל דת, לרבות הצורות הגסות ביותר של פגאניות, היוותה חלק ממערכת חינוכית ותרבותית שהשגחת ה' הועידה לרומם את רוח האדם, לשפר את מצבו החומרי ולהרים אותו, ולו במעט, מן המצב הבהמי הפראי שבו היה נתון.

האלילות מייצגת את ה"שלב הפראי" של האמונה – שלב שבו התשוקה, האנרגיה והצמא לאלוהים היו בשיאם, עצומים ולוהטים, אך חסרי גבולות מוסריים. בשלב זה "הקליפה קדמה לפרי" – ההשראה הרוחנית העמוקה עורבבה עם פנטזיות, תאוות חומריות, ואכזריות, כגון העלאת קורבנות אדם.

השלב השני: המונותאיזם הפרסונלי וסכנת ההגשמה והצמצום

המהפכה המונותאיסטית היוותה את השלב השני וההכרחי באבולוציה של התודעה. בשלב זה, מתבססת ההבנה הקריטית כי ישנו רק כוח אחד יחיד ומוחלט, ובוטל פיזור הכוחות של "השרים" העצמאיים. זהו הישג תיאולוגי ומוסרי כביר, שיצר סדר תודעתי חדש. אולם, במבט העומק הקוקיאני, גם שלב זה מתגלה כתפיסה ילדותית חלקית, אשר טרם השתחררה לחלוטין מכבלי ההגשמה והאנתרופומורפיזם.

בשלב המונותאיזם הפרסונלי, האדם עדיין משליך את המבנה הפסיכולוגי שלו על האל. הוא תופס את האינסוף כ"אישיות" – בעין דמות שאפשר "לדבר עמה" ושהיא "מדברת אליי" בגוף ראשון. אף על פי שהפילוסופיה היהודית (כגון זו של הרמב"ם) שללה מכל וכל את קיומו של גוף פיזי לאל ("אין לו גוף ולא דמות הגוף"), ההמון המאמין, ואף חלק מההוגים, המשיכו לייחס לאל "דמות נפש" אנושית.

תפיסה זו מתאפיינת באמונה כי האדם מסוגל להבין את מניעיו ושאפותיו של האל. האל נתפס כמי שבועס, מתאכזב, מציב דרישות, מקנא לכבודו, או מתרצה בעקבות תחנונים. מערכת היחסים המכוננת היא של אב ובן, או של מלך בשר-ודם ועבד. האדם מתפלל ומבקש דברים מתוך מחשבה כנה כי האל עשוי לשנות את דעתו או את תוכניתו הקוסמית בעקבות הבקשה והשכנוע האנושי.

המחיר הקיומי והפסיכולוגי של שלב זה הוא כבד. המונותאיזם הפרסונלי מעמיד את הכוח האינסופי והנשגב באותו סדר גודל ובאותה פרספקטיבה של הקיום האנושי הדל. במקום שהאמונה תרומם את האדם אל האינסוף, היא מורידה את האינסוף אל ממדי החולשה האנושית. התפיסה של האל כשליט עריץ המחלק פקודות חיצוניות מובילה בהכרח לשעבוד קיומי, לחרדה מפני ענישה, לשיתוק היוזמה החופשית, ולצמצום אישיותו ועולמו הפנימי של האדם. האמונה הופכת למעין קבלת עול חיצונית של נתונים עובדתיים שהעבירו דורות קודמים, ולא לחוויה מעצימה של התרחבות תודעתית.

בצומת היסטורי זה, מופיעה הכפירה האתאיסטית ככלי ניתוח אלוהי הכרחי – תהליך של "יסורים ממרקים" (יסורים מטהרים). על פי

תפיסה זו, האתאיסטים אינם באמת מכחישים את קיומה של המציאות האלוהית האינסופית, שכן מציאות זו חומקת מכל השגה ממילא; הם מכחישים ומנפצים את הצלמיות, התמונות, וההגדרות האנושיות המגשימות והמוטעות שדתות ומאמינים יצרו לאורך הדורות.

האתאיזם פועל כאש השורפת את הדימויים הכוזבים.⁹ הכפירה משחררת את התודעה האנושית מן היחס החיצוני והצר כלפי הישות הפרסונלית שהתמסדה. על אף שהאתאיסט פועל מתוך התנגדות מודעת לדת, בפועל הוא משרת את מטרת המונותאיזם הטהור ביותר, בכך שהוא מחריב את האלילים הקונספטואליים שמנעו את גילוי השלמות האינסופית האמיתית. הריסת האמונה הילדותית היא תנאי בל יעבור לבנייתה של אמונה בוגרת, הכוללת את כל הרעיונות המוסריים, המדעיים והתרבותיים כגילויים שונים של ה' אחד.

המהפכה הקיומית: "דעת אלוהים" ותפיסה לא-פרסונלית

ההריסה שזורעת הכפירה מפנה את השטח לבנייתה של תפיסת האלוהות השלימה והבוגרת, אותה מכנה הרב קוק "דעת אלוהים". התפנית המפתיעה והמרכזית ביותר בשיטה זו היא הדרישה הרדיקלית להפסיק לחשוב על אלוהים כעל אובייקט חיצוני או אישיות מובחנת, ולהתרכז במקום זאת בזרם החיים עצמו.⁸ הדרישה ההלכתית "שיוויתי ה' לנגדי תמיד" אינה מתפרשת כדמיון של דמות בוחנת, אלא כציווי לחוות את עוצמת הקיום, שהרי "עצם החיים יהיה אור אלוהים".⁸ המחשבה על "עצמיות האלוהים" – הניסיון לחדור למהותו של האל – מוגדרת כבלתי בריאה, כקרובה לאלילות, וכגורמת להשפלת האדם ואובדן רוממות ההשגה.

האור האלוהי הוא מציאות מקיפה ועל-אישית (טרנסצנדנטית). אין זה מישהו שמנהלים עמו דו-שיח, שכן ניסיון לתפוס את האל כבעל רצון גחמני, אכזבות או שאיפות רק מצמצם את האינסוף. במקום תיאורי אישיות, הראי"ה עושה שימוש בביטויים קיומיים מופשטים כגון "שלמות ההכרה והטוב", "הנשגב", או "נשמת העולם".

מודל הגוף והנשמה במישור הקוסמי

כדי להמחיש את היחס הלא-פרסונלי הזה, מרבה הרב קוק להשתמש בהקבלת היחס בין האלוהים לעולם ליחס שבין נשמת האדם לגופו. האדם הרי חווה את נשמתו ככוח פנימי המניע אותו לפעול, ליצור, ולהיות מוסרי. הוא חש את השפעתה של הנשמה, ניזון מכוחה, אך הוא אינו מפתח "מערכת יחסים בין-אישית" עמה, אינו מנהל עמה משא ומתן, ואינו פונה אליה בגוף שני ("את"). הנשמה אינה דמות חיצונית; היא מהות קיומו.

באותו אופן ממש, אלוהים הוא "נשמת המציאות". האדם מתבקש לחוות את האלוהות דרך גילוייה בכל שדרות החיים ולא בצמצום המחשבה אל ה"עצמיות" האלוהית הבלתי מושגת. להבנה זו השלכות קיומיות וחינוכיות מהפכניות, בפרט ביחס למוסד התפילה, כאשר הדת הממוסדת מדגישה את דמותו של האל כ"אבינו" או "מלכנו" המבצע פעולות אנושיות של זכירה, ריחום וסליחה, על המאמין הבוגר להעתיק את פנייתו ממלך פרסונלי אל מחוזות התפילה אינה ניסיון פתטי לשנות את דעתו של עריץ קוסמי, אלא מהלך פסיכולוגי ותודעתי עמוק של האדם המכוון ומתאים את תדרי נפשו המוגבלת אל תדרי ההרמוניה, היושר והשלמות האינסופית של מקור הקיום.

מוצעת כאן הגדרה מחודשת ורדיקלית: האלוהות אינה ממוקמת באופן בלעדי "מחוץ" לעולם כצופה חיצוני וכמחוקק מרוחק, אלא מהווה את "נשמת המציאות" גופא. אלוהים מוגדר כמקור החיים האין-סופי, כוח אימננטי הדוחף את העולם כולו לעבר התעצמות, שכלול, מורכבות ואחדות. המציאות כולה היא מערכת אורגנית, חיה ונושמת, המונעת על ידי "אידיאלים אלוהיים" של צדק, חסד, מוסר והרמוניה, המבקשים להתגלות בעולם החומרי.

מעבר לכך, המציאות אינה נתפסת כסטטית או כקפואה בזמן מאז מעמד הר סיני. היא נתונה בתהליך אבולוציוני-קוסמי אדיר, הצועד באופן דטרמיניסטי למחצה ממצב של פרטים בודדים המצויים במאבקי הישרדות ותחרות לעבר מערכת אחדותית והרמונית עליונה.

השלכותיה של מהפכה מושגית זו על הפסיכולוגיה של המאמין ועל החברה הן דרמטיות:

1. **הגדרת האמונה מחדש:** האמונה מפסיקה להיות קבלת עול עיוורת או כפיפות רבוטית לצו חיצוני שרירותי. היא הופכת ליכולת התודעתית העמוקה לחוות את העולם כזרימה אינסופית של טוב המשתכלל תדיר, ולהתחבר באופן מודע ופעיל לזרימה זו מתוך שותפות ויצירה.
2. **אחדות הניגודים החברתיים:** תחת פרדיגמה זו, "אלוהים" הוא מקור השמרנות המסורתית המבקשת סדר, היצמדות לשורשים וחיבור לעבר. אולם, באותה נשימה ובאותה מידה בדיוק, הוא גם המקור האונטולוגי לחדשנות האנושית,

להתפתחות המדעית ולחתימה הבלתי מתפשרת לחירות וליזמות. אין סתירה מהותית או מאבק סכום-אפס בין השניים. הדתיות והחילונית אינן אויבות, אלא כוחות אבולוציוניים משלימים הפועלים יחד בתוך מהלך אחד של תיקון ושכלול המציאות. התנועות נתפסות כגוונים שונים של אותו מהלך אלוקי כולל הדוחף את ההיסטוריה קדימה.

מטא שיטה

ההיסטוריה של הרעיונות האנושיים, במאמץ המתמיד לפענח את מבנה המציאות, להבין את מקומו של האדם בתוכה ולנסח מערכת אתית ראויה לניהול החברה, נשענת ברובה על תבניות חשיבה שניתן לסווגן תחת הקטגוריה של "שיטות פרטיקולריות". שיטה פרטיקולרית מוגדרת כגישה אפיסטמולוגית ואונטולוגית העוסקת בהבנה ספציפית, צרה ומוגדרת היטב של המציאות. היא מושתתת על מערכת ערכים אחת אקסקלוסיבית, אשר מחייבת ציות טוטאלי לחוקיות מובנית או לדרך חיים מוגדרת ובלתי משתנה. ההנחה המובלעת, ולעיתים המפורשת, ביסודה של כל שיטה כזו – בין אם היא מתהדרת באצטלה רציונלית-מדעית, דתית-מסורתית, פילוסופית, חיובית או שלילית – היא כי האמת המוחלטת מצויה בחזקתה, וכי אם האנושות כולה תשכיל לאמץ את עקרונותיה, יגיע העולם לכדי גאולה שלמה, שגשוג ותיקון מוחלט של כל פגמיו.

היהדות לפי הרב קוק איננה עוד שיטה דתית או מחשבתית פרטיקולרית, אלא "מטא-שיטה" – מסגרת מחשבתית ופילוסופית רחבת היקף, המנסה לכלול בתוכה ריבוי של שיטות שונות, להבין את הרשת הסבוכה של היחסים והמתחים ביניהן,

ולזהות זרם הרמוני, מאוזן ומאחד. המטא-שיטה אינה מבטלת את הכוחות השונים הפועלים במציאות ואינה מוחקת את הייחודיות של כל דעה, אלא מכירה בכך שכל שיטה פרטיקולרית דוחפת לכיוון אחר, וכי יחדיו, מתוך הניגודים, הן יוצרות מערך דינמי וחי המשתנה ללא הרף. במובן זה, המטא-שיטה מתפקדת כתורת מתודות (Meta-methodology), המאפשרת לאדם להעריך את התועלת והמגבלות של כל גישה ספציפית ביחס למערכת הכוללת.

על פי הפריזמה היהודית-ההגליאנית הזו, הקונפליקטים ההיסטוריים, הרעיוניים והתרבותיים אינם סתם אוסף אקראי של התנגשויות עיוורות, אלא תהליך אורגני, מודע ומתהווה, שהולך ומשתפר תוך שהוא מאזן את עצמו לאורך ציר הזמן בתהליכי גדילה וצמיחה. הראי"ה קוק ראה בתהליך ההיסטורי והרעיוני הזה מהלך אלוהי ממש, שנועד לאחד את המציאות מתוך מורכבותה ולכוון אותה אל עבר נקודת גאולה של תיקון. המטרה העליונה של תפיסה יהודית זו היא אפוא כבירה: להגשים את מה שהפילוסופים הגדולים לא הצליחו לעשות – להפוך את התפיסה ההרמונית-אחדותית מתוחכמת ממגדל שן אקדמי לאורח חיים מוסרי, מעשי וערכי של אומה שלמה, המורכבת מהמון העם, אשר פועלת בתוך ההיסטוריה ומשנה אותה.

יסודות המטא-שיטה הישראלית: מונותיאיזם מופשט ותורה שבעל פה

על מנת שהיהדות תצליח לתפקד כמטא-שיטה המסוגלת להתעדכן ללא הרף ולהכיל את מורכבות העולם, היא נשענת על שני אדנים

מהותיים ובלתי ניתנים להפרדה, אשר מבדילים אותה מדתות אחרות (הנוטות לפרטיקולריות): האמונה באל אחד, והתורה שבעל פה. שני המרכיבים הללו יוצרים את השלד הקונספטואלי שעליו בנויה האונטולוגיה האופטימית והדינמית של הגישה הישראלית.

פולמוס האלוהות: מ"נשמת המציאות" ועד כפירה באל הגלותי

בתפיסה הדתית השמרנית האמונה באל אחד נתפסת פעמים רבות כטענה מתמטית-מספרית גרידא (אל אחד ולא רבים), או כהצהרת נאמנות פוליטית-דתית המבחינה בין קבוצות. אולם, בראי המטא-שיטה הישראלית, המונותאיזם מהווה הצהרה אונטולוגית רדיקלית בהרבה: זוהי התפיסה הבסיסית והעמוקה שיש מקור פנימי, אחדותי ואורגני לכל המציאות כולה, ושהכול – על סתירותיו, גוונים והניגודים שבו – נובע ממהלך אחד גדול והרמוני. על פי התפיסה המזוככת הזו, האל אינו בגדר "אישיות" חיצונית (אל פרסונלי) הנמצאת מחוץ לעולם והרחק ממנו, ואשר מפעילה אותו מלמעלה כבובה על חוט באמצעות צווים שרירותיים. תחת זאת, האל מהווה את המהות העמוקה ביותר – "נשמת המציאות".

משמעותה של תפיסה מופשטת זו היא אדירה: היא בוחרת לראות טוב אלוהי בכל מקום, טוב שפורץ מתוך המציאות פנימה, מבפנים מתוכה, מתוך התהליכים העצמיים שלה, ללא כל צורך בשליט חיצוני ומאולץ שכופה את עצמו על הבריאה. המציאות היא אחדותית והיא מתקדמת כל הזמן. תפיסת אלוהות לא-פרסונלית ואופטימית זו דורשת מאמץ אינטלקטואלי ומוסרי כביר, שכן היא מחייבת את האדם להאמין באופטימיות אינהרנטית, שבה אפילו תופעות הנראות על פני השטח

כרעות או ככפירה, משמשות בפרספקטיבה הוליסטית רחבה כזרזים הכרחיים לבירור, לתסיסה רעיונית ולצמיחה.

למרבה הטרגדיה ההיסטורית, האידיאל הנשגב של היהדות כזרם הרמוני ומאוזן קרס אל מול תהפוכות ההיסטוריה, הרדיפות והגלות. במהלך שנות הגלות הארוכות והקשות, האמונה באל אחד ומופשט התעוותה והתנוונה לכדי תפיסה של אל פרסונלי ופרטיקולרי. האלוהים הפך בעיני המון העם למעין שליט חיצוני רודני, דמות אנתרופומורפית כועסת או מתגמלת, הפועלת במישור של דמיון מוגזם, אמונות טפלות ומערכת ילדותית של שבר ועונש. האדם הדתי-גלותי החל לחפש גואל חיצוני ניסי שיושיע אותו מ"הבוץ העולמי", במקום להכיר ביכולת הגאולה העצמית הנובעת מתוך המציאות גופה. התפיסה הדתית-גלותית הזו מאופיינת בפסימיות תהומית כלפי העולם הזה, תוך אימוץ גישה פירוודית ואקראית של המציאות. דוגלי המטא-שיטה הישראלית (בהשראת הראי"ה קוק) רואים בתפיסה דתית-גלותית זו סוג של כפירה מוסווית וגישה פסבדו נוצרית-קודרת במהותה, שאסור להאמין בה.

מנגנון הדינמיות: התפתחותה של התורה שבעל פה

היסוד השני ההכרחי לקיומה של המטא-שיטה הוא "התורה שבעל פה" (תושב"ע).¹ בעוד התורה שבכתב מהווה את הזרם הפנימי העתיק, את המגמה העמוקה של החוקים והערכים הנשארת קבועה ויציבה לכל אורך השנים כגרעין מוחלט – התורה שבעל פה משמשת כמנגנון האבולוציוני וההרמנויטי של הדת.

ההכרזה כי ליהדות יש מסורת דינמית, המאפשרת לחוקים ולמוסדות החברתיים לעבור שדרוג, שיפור, זיכוכ ועדכון תמידי בהתאם למדרגה הרוחנית והמוסרית של כל דור, היא לב ליבה של המטא-שיטה. זו האמירה החד-משמעית שהאמונה היהודית אינה קופאת על שמריה במצב קדום אחד. על פי המסורת, ההתגלות בסיני התחוללה בתהליך מופלא של גילוי דברים מן הכלל אל הפרט. שתי הדיברות הראשונות כללו את כל התורה כולה והועברו לעיני העם. לאחר מכן, התורה שבכתב ניתנה למשה וכללה את הבסיס. אולם דברי התורה, כטקסט סגור, הופכים לחידה ככל שחולף הזמן; דברי המשנה, שהיו בהירים לדורות התנאים, דרשו מאוחר יותר את פרשנות הגמרא, וזו שוב דרשה את מפרשיה, עד לימינו. התורה שבעל פה היא ההבהרה והיישום המתמיד של המושגים. בתהליך מהותי זה אין חידוש יש מאין המנותק מהמקור, אלא חשיפה ופיתוח פוטנציאל שהיה קיים בגרעין, ולכן הכלל אומר: "כל מה שתלמיד ותיק עתיד לחדש – הכול ניתן למשה מסיני". יתרה מזאת, לאורך השנים חכמים (או ה"סופרים" שהיו מנהיגות בעלת סמכות בולטת בבית המדרש התנאי ובסביבתו) הוסיפו תקנות, סייגים ומבנים הלכתיים, שמטרתם להגן ולפתח את הזרם הפנימי של התורה.

מתח זה שבין המהות הכתובה לבין הדינמיות של מה שנמסר בעל פה, מתבטא באופן אקוטי בהתנגדות ובאיסור הקדום להעלות את התורה שבעל פה על הכתב. על פי מדרש חז"ל מובהק, משה רבנו ביקש בשעתו שהמשנה תיכתב, אך הקדוש ברוך הוא סירב. נימוקו של האל היה מפתיע ועמוק: הוא צפה שאומות העולם עתידות לתרגם את התורה לשפותיהן (ולרוחן), והן יטענו "אנו ישראל", קרי, אנו בעלי הברית וממשיכי הדרך המקוריים. הקב"ה קבע כי ה"מסתורין" שלו – דהיינו,

סוד הפירוש הדינמי, המתהווה והחי, הניתן לדרשנות אינסופית – חייב להישאר על פה, ורק הימצאותו בידי עם ישראל מוכיחה את היותו העם הנבחר ומונעת הפקעה של הטקסט. מכאן ניתן להסיק אמת פילוסופית נוקבת: טקסט כתוב מאבד את השליטה עליו והופך לאובייקט מת, הנתון למניפולציות של זרים. ברגע שמטא-שיטה נכתבת ונחתמת באופן סופי ומוחלט, היא מאבדת את היכולת שלה לפרשנות יצירתית ולצמיחה, ומתקבעת בהכרח כשיטה פרטיקולרית צרה ומוגבלת.

תהליך זה נחוזה בצורה טראומטית בעת תרגום השבעים (הספטואגינטה) ליוונית ביוזמת תלמי המלך. כינוס 72 הזקנים ותרגום התורה מוזכר על ידי חז"ל כאירוע אפל בתולדות ישראל. ציון כי "בשמונה בטבת נכתבה התורה יונית... והיה חושך בעולם שלושה ימים", יום שנחשב קשה כיום שבו נעשה עגל הזהב, מפני שהתורה אינה יכולה "להיתרגם כל צרכה". האפוריזם האיטלקי הידוע "המתרגם בוגד הוא" ("Traduttore, traditore") מקבל כאן משמעות תיאולוגית עמוקה: הבגידה אינה רק בקושי הבלשני של המתרגם להעביר מילים בין שפות, אלא בבגידה בעקרון הדינמיות, בסוד הפירוש, ובקיבוע המסר האלוהי החי בתוך מיטת סדום של שפה ותרבות זרה וסטטית.

אך שבר הגלות אילץ פשרה מרה. מחשש כבד שהתורה כולה תשתכח מישראל בשל פיזור האומה וקשיי ההישרדות, התירו חכמים וכתבו את התורה שבעל פה (המשנה והתלמוד). אילוף זה, אף שהיה הכרחי להישרדות הפורמלית, גבה מחיר יקר: הקיפאון החל להשתלט. מנגנון ההתפתחות ההלכתי הפך למערכת מסורבלת של שמרנות קיצונית. הדת הפכה בהדרגה למערכת ציוויים חיצונית, עמוסה בפרטי פרטים

של הלכות טכניות, כאשר רוח החיים והאנרגיה המוסרית שאמורות היו לפעם בה – הוקפאו והושקפו. על המטא-שיטה העכשווית לבצע פעולה כפולה: להכיר בערך ההיסטורי של שימור ההלכה בגלות, אך בו-זמנית להשיב לתושב"ע את רוחה הדינמית ואת תפקידה כשדרוג תמידי של החוקים לרוח הדור, מתוך חיבור עמוק לחזון הערכי.

שחרור הפרקטיקה ההלכתית מהקיפאון המכניסטי

למרות היופי בגישה התיאורטית והרעיונית שמציעה המטא-שיטה המופשטת, הקושי המעשי והקיומי הגדול ביותר הניצב בפני המאמין המודרני נוגע ליישומה של הפרקטיקה הדתית היומיומית. נשאלת השאלה הנוקבת: אם אלוהים איננו ישות פרסונלית חיצונית, משגיחה ומענישה המטילה גזירות על בני האדם, אלא הוא מהווה את "נשמת המציאות" הכללית, מדוע על האדם לקיים מעשים טקסיים מדוקדקים וספציפיים (כגון הנחת תפילין, קביעת מזוזה, או שמירת דקדוקי שבת וכשרות)? האם לא ניתן, וראוי יותר, להסתפק במוסר פילוסופי כללי ובחוויה אופטימית רעיונית של אחדות הבריאה?.

הפתרון ההרמוני והמדויק המבוסס במטא-שיטה נעוץ ביצירת תרכובת של "מיסטיקה אופטימית, מעודנת ונכונה". המעשים הדתיים וההלכות, כגון המבנה של תפילה, תפילין, או מנגנונים חברתיים-כלכליים כדוגמת תקנת פרוזבול של הלל הזקן (המאפשרת גביית חובות חרף דיני שמיטת כספים, תוך התאמה של החוק לצרכי כלכלת השוק של התקופה) – כל אלה אינם מערך ציוויים טכני ועקר שהונחת מחוץ למציאות כדי למרר ולשעבד את חייו של האדם על ידי ישות עריצה. מטרתם העמוקה היא לשמש ככלים מעשיים, סדרי התנהגות קבועים וטקסים מחוללי-תודעה, ששורשם נעוץ בניסיון הממוקד

להתחבר בפועל, דרך הגוף והחומר, ל"נשמת המציאות" – לאותו זרם הרמוני ואחדותי המניע את המציאות מתוכה לקראת השתפרות וחיוב.¹ כל פעולה פרטית כזו מתחברת בשכנוע פנימי אינטואיטיבי למגמה גדולה ולאידאל עוצמתי הראוי למאמץ, וזאת מתוך בחירה חופשית לחלוטין.

שנית, ברמה ההיסטורית, הפרקטיקות ההלכתיות מהוות את מנגנון "התורה שבעל פה" בהתגלמותו הפעילה. ההבנה האונטולוגית שהמציאות כולה הולכת ומתפתחת, מחייבת בהכרח כי גם ההלכה עצמה, כחלק מאותו מהלך אלוהי דינמי, צריכה וחייבת לעבור באופן שוטף תהליכים של שדרוג, עדכון, זיכון ושיפור מתמיד.1 המטא-שיטה איננה טוענת כי כל מצווה מפורטת או חוק דתי, במתכונתו כפי שהוא מוגדר כיום לאחר קיפאון הגלות, בהכרח מושלם, נכון ולעולם עומד; אדרבה, ישנם מבנים דתיים פרמיטיביים ויצורים מוסדיים מסורבלים שהרחיקו את החברה מן האופטימיות ואשר דורשים ניקוי יסודי. תפקידה ההיסטורי של התורה שבעל פה אינו להיות מונומנט שמרני ומשקן, אלא ליישם ולעדכן את החוקים כדי שיתאימו למדרגה המוסרית והתודעתית שאליה הגיע הדור הנוכחי, מתוך הבנה ברורה שהזרם הפנימי והערכי המניע אותם נשאר יציב ונצחי.

הניסיון חסר התוחלת לקבע בכוח את ההלכה היהודית במתכונתה הגלותית-המצומצמת ולהפוך אותה למערכת חוקים קרה המסרבת להתעדכן, כולא למעשה את החברה הדתית ב"כלא תפיסתי וריטואלי", אשר פוגע ומרוקן את מנוע הבחירה החופשית, את ההתלהבות ואת האנרגיה המוסרית שאמורות להוות את נשמת הדת האמיתית. על כן, הציפייה המוצהרת של המטא-שיטה היהודית המודרנית היא לכינונה

של מהפכה דתית מסוימת ועמוקה – תהליך כביר של זיקוק חברתי והלכתי – שבו החזון הערכי, החופשי והמוסרי ישחרר מחדש את ההלכה ממיצר הגלות ויחזיר לה את חיוניותה הסוחפת וההרמונית למען תיקון האנושות כולה.

סיכום והשלכות קיומיות: המחיר והרווחים של האמונה הבוגרת

הבניין התיאולוגי המונומנטלי שמקים הראי"ה קוק תובע מן המאמין ומקברניטי ההיסטוריה מחיר פסיכולוגי נכבד, אך מעניק בתמורה רווח רוחני כביר המהווה את פסגת הצמיחה האנושית.

במבט ראשון, הנטישה של המונותאיזם הפרסונלי לטובת מודל אימננטי, שירי ומופשט עשויה להחוות כהחמצה קשה. האדם הממוצע נאלץ לוותר על הקשר האינטימי, ה"פשוט" והמרגיע עם דמות של "אב" מנחם או פטרון אישי בשמיים שמגן עליו בעיתות משבר וממלא את בקשותיו בתמורה לצייתנות.⁴ קיימת רתיעה טבעית מאובדן ההשגחה הפרסונלית הצרה שמציעה הדת הפופולרית.

אולם, התמורה הניתנת בעד ויתור זה היא הבנה קיומית עמוקה לאין שיעור: האור האלוהי אינו מבקר אותנו לעיתים נדירות מבעד לקרעי השמיים; הוא התשתית העמוקה המנהלת כל תא מתאינו, כל רגש, כל מחשבת מוסר, וכל תנועה היסטורית. הגישה ה"שכלית" המופשטת, הנראית תחילה כמרוחקת ובקרה, מתגלה כגישה המכניסה את האלוהות באופן הטוטאלי והאינטימי ביותר לכל רגע מחיינו.

הקשר לאלוהות הופך להיות קשר עם כוחות ההתפתחות והמוסר הטמונים בתוכנו.⁴ אנו מוותרים על הניסיון לפתח יחס אנושי עם

האינסוף, משום שיחס כזה רק יקטין את גודל החוויה, יצמצם את האופקים, וימנע מאיתנו לפתח עצמאות וגדלות מוחין. הרגש העמוק של כמיהה לאינסוף חדל להיות בלי למציאת משענת רגשית רגעית או פחד מפני ענישה; הוא הופך ל"קריאת כיוון" עוצמתית, מנוע היסטורי אדיר המעורר את כוחותינו להתאחד, לפרוח, ולהביא לידי ביטוי את פוטנציאל התודעה במלוא הדרו.

פרק 1: מאמונה ילדותית ל"דעת אלוהים"

בוגרת

מבוא: הפנומנולוגיה של האמונה והצורך ההיסטורי בשינוי פרדיגמה

שאלת האמונה ונוכחותה של האלוהות בחיי האדם והעולם עומדת במוקד העשייה, המחשבה והקיום האנושי מאז שחר ההיסטוריה. לאורך הדורות, הסובייקט האנושי חיפש פשר, משמעות וסדר בתוך כאוס הקיום, והדת סיפקה את המסגרת המושגית והמעשית לחיפוש זה. עם זאת, האופן שבו הסובייקט המאמין תופס את מושא אמונתו איננו סטטי; הוא נתון להתפתחות, לביקורת ולזיקוק פילוסופי מתמיד. בלב הדיון התיאולוגי והקיומי העכשווי, במיוחד לאור האתגרים שמציבה המודרניות והפוסטמודרניות, ניצבת האבחנה היסודית כי המושג "אמונה" מכיל בתוכו רמות שונות של עומק, בשלות והפשטה. הניתוח המעמיק של תפיסת "דעת אלוהים", המבוססת על הגותו של הרב קוק, מציג חלוקה קטגורית ודיכוטומית בין שני מודלים מרכזיים של אמונה: המודל של "האמונה הילדותית" אל מול המודל של "האמונה הבוגרת".

הדקונסטרוקציה של האמונה הילדותית: כשלים תיאולוגיים וקיומיים

מאפייני התפיסה הפרסונלית והגלותית

המודל המכונה "אמונה ילדותית" מייצג את התפיסה השגרתית והרווחת ביותר של מושג האלוהות בקרב ההמונים, תפיסה שהשתרשה

עמוק בתודעה הקולקטיבית לאורך מאות שנות גלות. הגות דעת אלוהים מגדירה תפיסה זו לעיתים כ"תפיסה גלותית" או אף כ"תפיסה נוצרית", בשל נטייתה הדיכוטומית להפריד בין הרוח לחומר, ובשל נטייתה לצייר את האלוהות במונחים פרסונליים ואנושיים. בבסיסה, האמונה הילדותית תופסת את האלוהים כישות קונקרטיה, מעין אישיות עליונה או מלך בשר ודם הממוקם פיזית או מטאפיזית בטרטוריה המכונה "שמיים".

בצורותיה הקיצוניות והנמוכות ביותר, תפיסה זו גולשת לפגאניות של ממש, כאשר היא מייחסת לאלוהות ממדים גופניים ומתארת אותה באמצעות דימויים פלסטיים, כגון "סבא זקן בשמיים" המשגיח על ברואיו, או כישות דמוית רוח רפאים בעלת נוכחות מרחבית. אולם, חֲצִי הביקורת של גישת דעת אלוהים מופנים לא רק כלפי ההמון הנבער, אלא גם כלפי הגרסאות המעודנות והמתוחכמות יותר של האמונה הילדותית, הרווחות בקרב לומדים ומשכילים. גם כאשר מאמינים מצהירים כי לאלוהים אין גוף ודמות הגוף, הם עדיין נופלים בפח המחשבתי ועלולים לייחס לו תכונות פרסונליות מובהקות – הם רואים בו כוח עליון או אישיות בלתי נראית המשגיחה מלמעלה, המנהלת את העולם מתוך מניעים פסיכולוגיים אנושיים.

הבעייתיות המרכזית, והשורש לכל טעויות התפיסה בגישה זו, טמונה בפעולת ההאנשה (פרוג'קציה). התפיסה הילדותית משליכה על המושג האלוהי האינסופי קטגוריות אנושיות סופיות ומוגבלות. היא תופסת את אלוהים כישות בעלת מחשבות מתחלפות, רצונות דינמיים, רגשות, ותשומת לב קוגניטיבית משתנה בהתאם לאירועים. למרות שהמאמין המצוי עשוי להתנער מאלילות מוחלטת ומפסלים חומרניים, שרידים

עמוקים ומושרשים של תפיסה אלילית ממשיכים לפעם בתודעתו כל אימת שהוא מדמיין מערכת יחסים בינאישית פשוטה, חוזית ואינסטרומנטלית בינו לבין בורא היקום. שאיפתו העמוקה של הרב קוק היא להעיר את התודעה מתרדמתה, להוציא אותנו מהתפיסה הילדותית הזו, ולהראות לנו שישנה דרך בוגרת יותר, מתחכמת, בהירה ורציונלית לחלוטין לגשת אל הקודש.

הסבך הפילוסופי והתיאולוגי של מושג ה"ישות"

ההשלכה של מונחים אנושיים על האלוהות אינה רק שגיאה אסתטית או פגם סמנטי, אלא היא יוצרת סבך של סתירות פילוסופיות חריפות ופרדוקסים לוגיים שהאמונה הילדותית אינה מסוגלת להתיר בשום צורה. הניסיון לתפוס את האלוהים במונחים של "יש" או "ישות" – גדולה ככל שתהיה – מעורר מיד סדרת קושיות המערערות את יסודות האמונה והרציונליות כאחד:

- **פרדוקס ה"רצון" והחיסרון:** כאשר התיאולוגיה הפופולרית טוענת שלאֱלוהים יש "רצון" (למשל, "אלוהים רוצה שנשמור שבת"), הדבר מרמז בהכרח לוגי על קיומו של חיסרון. רצון אנושי או פסיכולוגי נובע ממצב של חסר, מאי-שלמות שהסובייקט שואף למלא באמצעות פעולה או מושא חיצוני; אם אלוהים הוא שלם בתכלית השלמות, אינסופי ובלתי מוגבל, כיצד ניתן לייחס לו רצון להשיג דבר מה שאין לו?
- **מגבלות הזמן והמרחב:** הניסיון לדבר על מושג המצוי הרבה מעבר לקטגוריות של זמן וחלל נידון לכישלון מוחלט כאשר משתמשים בשפה פרסונלית. לאדם אין כלים אפיסטמולוגיים לתפוס הוויה שחורגת מקטגוריות היסוד (האפריוריות) של

- הקיום האנושי, ולכן תיאור האל כישות "הנמצאת" אי-שם הוא צמצום החונק את מושג האינסוף בתוך גבולות המרחב.
- **השתנות, תגובתיות וחרטה:** התפיסה הילדותית מניחה בהנחת יסוד שאלוהים "שומע" תפילות במובן הפיזי-קוגניטיבי של קבלת אינפורמציה חדשה, ושהוא עשוי "להתחרט" על כוונותיו או לשנות את דעתו בעקבות מעשי האדם, דמעותיו או קורבנותיו. הנחה זו עומדת בסתירה מוחלטת למושג הנצחיות, הידיעה מראש, והמוחלטות האלוהית.
  - **שאלת הצורך האלוהי והתועלתנות:** עולה תמיהה עמוקה ובלתי פתורה מדוע ישות אינסופית, בוראת כל העולמות, זקוקה כלל למעשיו הקטנים של האדם, למצוותיו, לטקסיו, או לנענוע של ענפי עץ (לולב) במועדים מסוימים.

ניוון סוציולוגי, תרבותי ואקזיסטנציאלי

מעבר לכשלים הפילוסופיים והלוגיים הטהורים, לחשיפה הבלתי מבוקרת לאמונה הילדותית ישנן השלכות הרסניות על המציאות הממשית, על האתוס של העבודה, ועל התפתחותה התקינה של החברה האנושית והדתית. ניתוח תופעות סוציולוגיות בקרב קבוצות דתיות מסוימות חושף קשר ברור, ישיר ועקבי בין תיאולוגיה פרסונלית-גלותית לבין ניוון תרבותי, חברתי ופיזי.

כאשר התודעה האמונית מדגישה יתר על המידה את ההשגחה האלוהית החיצונית המיקרו-מנג'רית, ואת חשיבותו הבלעדית של העולם הרוחני (או העולם הבא) על חשבון קיומו של העולם המעשי והארצי, התוצאה הפסיכולוגית הבלתי נמנעת היא פסיביות, פטליזם ואדישות

כלפי מציאות החול. הדבר בא לידי ביטוי מובהק בהימנעות של אנשים מאפיקי פיתוח נורמטיביים ובריאים: ישנה הימנעות מהשתלבות בעבודה יצרנית וקונסטרוקטיבית, השתמטות משירות צבאי החיוני להגנת הכלל, ורתיעה עמוקה מרכישת השכלה אקדמית, מדעית ומקצועית הדרושה לפיתוח החיים המודרניים. התפיסה הפשטנית כי "אלוהים מנהל הכל מלמעלה" ומספק את צרכי מאמיניו, מייתרת את האחריות האנושית העצמאית לתיקון עולם ארצי, ומצדיקה חיי תלות וקיבעון.

תסמינים קליניים אלו של ניוון חברתי ניכרים לעיתים תכופות גם במרחב הציבורי הפיזי. אזורים וקהילות בעלי אוריינטציה דתית המאופיינת באופן גורף באמונה ילדותית סובלים לא אחת מהזנחה פיזית ניכרת, תשתיות רעועות ולכלוך במרחב הציבורי. תופעה זו אינה מקרית; היא תולדה ישירה של יחס מזלזל למציאות החומרית ולסדר החברתי התקין, אשר נתפסים כטפלים, חסרי חשיבות או אפילו מפריעים ביחס למרחב ה"רוחני" הטהור. תהליכים מעשיים, מדעיים וכלכליים שהאדם והחברה נדרשים לקדם במסגרת השתכללות ההיסטוריה מתנוונים, שכן הם נעדרים קדושה ערכית בעיני המאמין הילדותי.

יתרה מזו, האמונה הילדותית מעצבת מחדש את החוויה הדתית של היחיד ומצמצמת אותה באופן דרסטי למערכת נוקשה, טכנית ומכנית של ריטואלים. במקום התעלות נשמתית, האדם המאמין מוצא עצמו שקוע כפקיד באינספור טקסים חיצוניים ומעשים נקודתיים – כגון הנחת תפילין מדוקדקת, נטילת לולב, תקיעת שופר, שינון מכני של תפילות קבועות מהסידור, והקפדה אובססיבית על מערכת ענפה של

איסורים וסייגים. בעוד שמעשים אלו הם חלק בלתי נפרד מהמסורת וההלכה היהודית (וכפי שיתבאר בהמשך, יש להם תפקיד קריטי באמונה הבוגרת), במסגרת האמונה הילדותית הם מאבדים לחלוטין את עומקם, את סודם ואת מטרתם. הם מופעלים כמערכת טכנית שנועדה לרצות ישות חיצונית זועפת או למלא פקודות בצורה עיוורת מתוך פחד מעונש או תקווה לשכר. הטרגדיה המרכזית במצב אקזיסטנציאלי זה היא היעדרה המוחלט של עבודה פנימית, נפשית ועמוקה. המערכת הטכנית אינה מסוגלת לבנות באדם קומה רוחנית נוספת, והיא בשום אופן אינה מובילה אותו למקום של חיבור אותנטי לעצמו, שמחה קיומית, או חוסן נפשי אמיתי לנוכח משברי החיים.

פרדיגמת האמונה הבוגרת: דעת אלוהים ותודעת ההרמוניה הקוסמית

אלוהים כמשל, מושג מושאל ומניע התפתחותי

כמשקל נגד לסתירות הפילוסופיות ולניוון הסוציולוגי של האמונה הילדותית, מציעה הגות "דעת אלוהים" דרך בוגרת, מתוחכמת, בהירה ורציונלית להבנת המציאות ועבודת השם. נקודת המוצא האפיסטמולוגית והמהפכנית של האמונה הבוגרת היא ההכרה הרדיקלית שכאשר שפת הדת, התורה או הנביאים משתמשים במילה "אלוהים", אין הם מנסים בשום אופן לצייר דמות ממשית, מהות אונטולוגית מוגדרת או ישות ספציפית בעלת מודעות פרסונלית. תחת זאת, המושג "אלוהים" מתפקד כדימוי, כמושג מושאל, או סמל פדגוגי שנועד לייצג רעיונות המצויים הרבה מעבר לגבולות השפה, המדע והתפיסה האנושית.

הסימפוזיה הקוסמית והאקולוגיה העמוקה של האמונה

הביטוי החווייתי והאקזיסטנציאלי של דעת אלוהים מתרחש כאשר האדם עוצר את שטף יומיו וממש מתבונן על העולם סביבו בעיניים פקוחות. כשהוא עומד מול הבריאה, הוא אינו רואה אוסף של אובייקטים מתים, אלא נחשף למערכות אדירות של אקולוגיה, לסימביוזה מורכבת, עדינה ומופלאה בין כל צורות החיים (צומח, חי, דומם, והאדם), ולסדר הקפדני והמתמטי של מסלולי כוכבים וגלקסיות. התבוננות מעמיקה פנומנולוגית זו מגלה ששום פרט במציאות – מן האטום הזעיר ביותר ועד לצבירי החומר העצומים – איננו סתמי, מיותר או אקראי; הכל עומד בסדר וארגון מעוררי השתאות. האדם החש את הפלא העצום הזה מרגיש שהאגו הפרטי שלו מתמוסס, והוא הופך לחלק בלתי נפרד ממהו גדול לאין שיעור ממנו, כפרט קטן אך חיוני המשתלב בתוך "סימפוזיה אדירה של החיים".

על כן, האמונה איננה בשום פנים ואופן קבלה דוגמטית של אמונות טפלות או כניעה אינטלקטואלית לסמכות, אלא היא הקישור העמוק והחי אל המציאות כאל ישות אחת אורגנית, מתפתחת, בעלת סדר, הרמוניה והתעלות תמידית. לפיכך, המפגש עם האל איננו התנתקות מהעולם לטובת מציאות מיסטית ערטילאית המנותקת מהחיים, אלא להפך הגמור: המפגש עם האל הוא המפגש העמוק ביותר עם המציאות עצמה, עם כוחות החיים הפועמים בה. עבודת האל היא הכלי הפסיכולוגי והמעשי שבאמצעותו האדם נפתח למציאות זו, מרומם אותה, ומתאים את עצמו לשאר פרטי החיים שבה מתוך אהבה וכבוד. המטרה התכליתית של המאמין היא להרגיש את זרם החיות והשירה

של העולם פועם בתוך הסובייקט שלו, ממלא אותו ברצון עז להיות חי יותר, משמעותי יותר, שמח יותר, משוכלל, טוב והרמוני יותר כלפי כל סביבתו הקרובה והרחוקה.

המאמין הבוגר המיישם את דעת אלוהים בחייו יתרגם חוויה מיסטית-רציונלית זו למעורבות אקטיבית, חיובית ואתית בעולם. הוא ישאף באופן מתמיד לקדם את החיים, לנהוג באיזון עדין ובמוסריות קפדנית כלפי כל הופעות החיים בעולם, להימנע בכל מחיר מפגיעה מיותרת בבריות, ולגלות אכפתיות עמוקה כלפי המשבר האקלימי, כלפי הצומח, החי והחברה האנושית המורכבת שסביבו. הוא מתחבר לטבע לא ממקום רומנטי ריק, אלא כביטוי דתי של ממש; הוא חווה בו את קול האל המתהלך בין מערכות העולם, המלאות באחדות פנימית ושירה.

סינרגיה אורגנית וכיוון אחדותי בעידן של פירוד

זרם החיות והפעולה האדיר שהמציאות נסחפת בו בכל רגע יוצר מציאות שהיא ביסודה האונטולוגי מקום הרמוני ומכוון. אף על פי שהאדם היומיומי, השקוע בטרדות הקיום, נחשף לאינספור פרטים, אירועים ותופעות הנראים על פני השטח כמנותקים, רנדומליים או אף סותרים ונאבקים זה בזה בחוק הג'ונגל, המבט הבוגר של דעת אלוהים מצליח לחדור מבעד למעטה הפירוד החיצוני. הוא מצליח להכיר ולחוש את הקשר הפנימי, האחדות המהותית, והסינרגיה האורגנית המופלאה המחברת בין כל התופעות השונות למכלול חי אחד.

החיבור הכולל הזה פועל ומתבטא בכל המישורים הקיימים. כשם שישנו חיבור פיזיקלי או כימי הכרחי בין חלקיקי החומר (כוחות

משיכה, קשרים אטומיים, שדות אלקטרומגנטיים), כך ישנו במקביל חיבור מוסרי, ערכי ופנימי עמוק לא פחות, שבו כל פרט ופרט בהוויה האנושית והתרבותית שותף למהלך הגדול של השתכללות ההוויה. משל יפה ומדויק לכך המובא בהקשר זה הוא אומתה היוצאת למלחמת מגן או מתגייסת למאמץ לאומי עצום: כל הפרטים באומה נרתמים למשימה הלאומית במעין גיוס כללי, כל אדם ואדם בתפקידו השונה לחלוטין (החייל בחזית, הרופא בבית החולים, הפועל במפעל), אך כולם חווים יחד, באותה נשימה, חוויה כללית משותפת וממוקדים במטרה עליונה אחת המאחדת אותם. באותו אופן בדיוק, המציאות הקוסמית כולה – על מכלול חלקיה הדוממים, הצומחים, החיים והמדברים – מחוברת באותה עבותות פנימיות ומגויסת כולה לתהליך כלל-עולמי אחד וארוך-טווח. תהליך אבולוציוני ומוסרי זה נוטה בהתמדה כובשת, חרף הנסיגות הזמניות, לעבר הטוב המוחלט, היושר, המוסר, האחדות וההרמוניה.

האדם כפרט, כמיקרוקוסמוס בעל תודעה ובחירה, יכול וצריך לחוש את הדופק האוניברסלי הזה. ככל שהוא משכיל באמצעות התבוננות פנימית ועבודה מעשית להתחבר לתהליך הרחב הזה, כך הוא עצמו מבריא את הפיצולים בנפשו והופך לאדם שלם, אותנטי ומשוכלל יותר. פעולתו היומיומית והפרטית מתיישרת בהתאמה גדולה יותר למהלך הכללי והאידיאליסטי, מה שמוביל באופן טבעי ואורגני להתקדמות בחייו הפרטיים, לשגשוג מנטלי, ולהשלמת תפקידו הייחודי והבלתי ניתן להחלפה בעולם.

תרגום המעשה הדתי וההלכתי לאור פרדיגמת דעת אלוהים

האתגר האינטלקטואלי והקיומי הגדול ביותר הניצב בפני תפיסת האמונה הבוגרת הוא השאלה המסורתית: כיצד לתרגם את המונחים המסורתיים של הדת הממוסדת – מצוות מעשיות, טקסי תפילה, מושג ההשגחה הפרטית ורצון האל – לתוך התודעה ההרמונית, המופשטת והלא-פרסונלית החדשה?. אם אלוהים איננו אישיות שופטת היושבת בשמיים ומחלקת ציונים, מהי משמעות קיום ההלכה ומערכת המצוות המדוקדקת של היהדות?

התשובה העמוקה שמספקת שיטת דעת אלוהים נעוצה בהבנה כי המהלך האמוני איננו, מעיקרו, הכרזה אינטלקטואלית ריקה על קיום ישות כזו או אחרת במרחב. הוא גם אינו ניסיון שכנוע פילוסופי באמצעות אותות, מופתים פלסטיים, או ויכוחי סרק תיאולוגיים, ואף אינו תלוי לחלוטין בהתגלות היסטורית חד-פעמית אקס-מכינה שאין לה המשכיות. המהלך האמוני האותנטי הוא מהלך תודעתי מקיף, מתמשך ותובעני שמטרתו המרכזית, הבלעדית והאולטימטיבית היא שינוי אישיותו ומנטליותו של האדם מן הקצה אל הקצה. מטרתו לעצב מחדש, דרך תרגול והתניה, את האופן שבו הסובייקט תופס את עצמו, את זולתו ואת סביבתו.

משום כך, הדרישה היהודית מהאדם אינה מסתפקת בהכרזת אמונה מופשטת בלבד או בנאמנות לדוגמות אמוניות בלב (כפי שרווח בדתות אחרות), אלא תובעת עבודה עמוקה וריבוי עצום של מעשים יומיומיים שנועדו להטמיע את השינוי התודעתי באופן פסיכו-פיזי מצטבר בתוך מסלולי העצב של המוח האנושי ובהרגליו. המצוות הן הפסיכואנליזה של האומה והאנושות.

המצוות כסוכני שינוי תודעתי וטראנספורמציה מוסרית

המצוות (ההלכה) בשיטת דעת אלוהים אינן נתפסות עוד כטקסים ריקים מאגיו-מיסטיים או כפקודות שרירותיות שנועדו לבחון את רמת הציאות העיוור של המאמין המושפל לאדונו, אלא הן מוגדרות מחדש ככלים מעשיים, קוגניטיביים ופסיכולוגיים ליצירת שינוי תודעתי עמוק. הן מהוות ביטוי קונקרטי, מיניאטורי ואמנותי של אותו מהלך עולמי רחב של התפתחות אל הטוב, ומשמשות כאמצעי פדגוגי מזהיר המחבר את האדם העוסק בחומר היומיומי לאידיאלים האלוהיים העליונים של טוב, יושר וצדק. כל מצווה ומצווה, קטנה כגדולה, טומנת בחובה חלק קטן מאותו מהלך עולמי גדול, והיא למעשה מקודדת בתוכה רעיון מוסרי נשגב או חזון אוטופי רחוק שהאנושות שואפת אליו ותגיע אליו בסוף התהליך ההיסטורי.

כדי להבין כיצד מנגנון תודעתי-התנהגותי זה פועל באופן פרקטי ומעצב את הפסיכולוגיה האנושית, ניתן לבחון מקרוב מספר מצוות מרכזיות הנדונות רבות בהגות זו, ולהבין את הרציונל העמוק והסמלי העומד בבסיסן, כפי שהוא מפורש ומואר לאור האמונה הבוגרת:

איסור בשר בחלב - משקף חזון הצמחונות המוחלטת, שלום אוניברסלי בטבע, והקפדה על רגישות מוסרית קיצונית לחיי הבריות.

הסבר: במערכת הסמלים האמונית, הבשר מסמל את האכזריות, האלימות, החולשה האנושית ושפיכות הדמים ההכרחית (לעת עתה) לטובת הזנתו של האדם מן החי. מנגד, החלב שהאם (הפרה או העז) מעניקה לצאצאה באופן טבעי, מבטא את החסד העליון, ההזנה,

האהבה והרחמים שבטבע המולד. על ידי ההפרדה המוחלטת ביניהם – האיסור לבשלם ולאוכלם יחד ולערבב את החיים עם המוות – האדם מכוון את עצמו למקום מוסרי גבוה יותר בכל ארוחה וארוחה. הוא זוכר באופן תת-הכרתי ופעיל את הפגם המוסרי שבאידיאל אכילת בשר, ועושה צעד פסיכולוגי יומיומי בדרך לחזון עתידי ואידיאלי של צמחונות עולמית בה לא תהיה שפיכות דמים בממלכת החי.

שנת השמיטה – משקף חזון השוויון החברתי האולטימטיבי, ענווה קיומית מול הטבע, וביטול אשליית הבעלות והרכושנות.

הסבר: מצוות השמיטה, החלה אחת לשבע שנים, דורשת מהאדם (במיוחד מהחקלאי שהוא בעל ההון הבסיסי) להפקיר את תוצרת אדמתו ואת רכושו הפרטי לכל דורש, עני כעשיר, אדם כחיית השדה. קיום מצווה רדיקלית זו מחבר את האדם הלכה למעשה לרעיון עתידי של שוויון חברתי מוחלט ואוטופיה כלכלית. במסגרת השמיטה, האגו הרכושני והמודל הקפיטליסטי מפונה באופן יזום לטובת טובת הכלל, ונוצרת באדם תודעה חלופית, עמוקה ופועמת שבה כל אדם דואג לטובת הקולקטיב ומשחרר את אחיזתו החונקת ברכוש.

יום השבת – משקף חזון השלמות העתידית (העולם הבא כהוויה היסטורית אוטופית) והמנוחה הקיומית ממאבקי ההישרדות.

הסבר: שביתה מוחלטת ממלאכה ומפעולת יצירה ושינוי הטבע ביום השבת איננה רק מנוחה פיזית לצורך התאוששות כוח העבודה לקראת שבוע חדש (כפי שרואה אותה החשיבה החילונית-סוציאלית). ההימנעות ממלאכה היא למעשה אקט של התחברות טרנסצנדנטית לחזון של שלמות עתידית. היא מדמה במרחב הזמן מצב אוטופי שבו

המציאות תהיה מתוקנת לחלוטין ושלמה. במצב עתידי ואידיאלי זה, לא יהיה עוד צורך במאבקי קיום, בכיבוש הטבע, בתחרות כלכלית אכזרית או בטרחה מתישה של יום-יום. השבת מטמיעה באדם את ההכרה כי המטרה הסופית של ההיסטוריה היא חיים של משמעות טהורה, קרבה לאלוהי ומנוחה פנימית הרמונית.

באופן כללי ורחב, המהלך האמוני הבוגר, דרך קיום המערכת המסועפת של המצוות הללו ואחרות כמותן, מבקש לשנות את האישיות ואת המנטליות של האדם באופן שיטתי, כפי שטיפה אחר טיפה חוצבת בסלע. המטרה האופרטיבית היא לגרום לאדם לתפוס את עצמו ואת העולם סביבו כחלק ממכלול הרמוני ואחדותי אחד, תוך השתלבות אקטיבית, מודעת וגאה בתהליך תיקון המציאות הכולל. סתירות לכאורה בין תורה למדע נפתרות כליל בפרספקטיבה זו: אין מאבק בין מדענים לתיאולוגים מוארים, שכן חקר האבולוציה או הקוסמולוגיה המדעית אינו אלא חשיפת האופן הטכני שבו ההתפתחות האלוהית-המוסרית (האבולוציה של המציאות לקראת שלמות) יוצאת מן הכוח אל הפועל לאורך מיליארדי שנות היסטוריה קוסמית.

מהות התפילה: מסגנון בקשני ומיקוח לתיקון התודעה והתאמה קוסמית

בדומה למצוות המעשיות, גם מוסד התפילה היומיומי, שתופס נפח עצום בחיי המאמין, עובר רה-קונספטואליזציה נרחבת ומטלטלת במסגרת גישת דעת אלוהים. על פי קווי המתאר של האמונה הילדותית, תפילה היא אקט תקשורתי פשוט ושטחי – מעין בקשה, תחינה, או אף ניסיון מיקוח מסחרי המופנה לישות עליונה במטרה לשנות את דעתה, להסיט אותה מכעס לרחמים, או להטות את רצונה לטובת צרכי

האגואיסטיים של המתפלל. תפיסה זו של התפילה, כאמור וכפי שהוצג בראשית הדברים, נתקלת בקשיים תיאולוגיים כבדים שאינם ניתנים לגישור (למשל: האם האל הנצחי והשלם משנה לפתע את דעתו? האם החלטתו הקודמת הייתה שגויה? האם לא ידע מראש מה עליו לעשות עבור האדם מבלי שיבקש?).

האמונה הבוגרת מציעה פרדיגמה שונה, רדיקלית ועמוקה לאין שיעור להבנת אקט התפילה. כאשר האדם המאמין הבוגר מתפלל (או כהגדרת השפה העברית מתפלל מלשון התפעלות עצמית והתבוננות), הוא אינו מנסה בשום פנים ואופן לשנות רצון של ישות מטאפיזית נסתרת בשמיים. מטרת התפילה אינה שינוי האלוהים, אלא היא אקט מובהק של תהליך פנימי – חיבור של העצמי המוגבל אל אותו תהליך כלל-עולמי אדיר של טוב, אחדות, הרמוניה ותיקון. כאשר אדם מתפלל בכוונה על ערכים כמו הופעת בריאות, ברכה, צדק חברתי, השכנת שלום או מוסר שיופיעו בחייו ובעולם (כפי שמנוסח במטבעות התפילה המסורתיים של תפילת העמידה), הוא למעשה מסנכרן, מכווון ומשווה את תודעתו ואת רצונותיו הפרטיים עם המגמה הכללית של המציאות ועם כיוון האבולוציה המוסרית של היקום, אשר חותרת ממילא לאותם אידיאלים בדיוק.

פעולת התפילה, אם כן, מייצרת שינוי אונטולוגי ופסיכולוגי ממשי ברצון ובתודעה של המתפלל עצמו. כאשר רצונו של האדם מזדכך מתוך אמירת המילים הנשגבות, וכאשר תודעתו מתעלה מהמצב האגואיסטי והקטנוני ומתיישרת בהרמוניה עם הכיוון המוסרי העליון של הקוסמוס, ממילא כוחות הצדק, החסד והברכה יכולים לחול בעולם הממשי בצורה רחבה, פתוחה וטבעית יותר, שכן האדם הפך לערוץ נקי

המאפשר להם לעבור דרכו. התפילה אכן "עוזרת" ופועלת את פעולתה בעולם, תפילה אינה אשליה או תרפיה בלבד; אולם השפעתה אינה נובעת מכך שישות בשמיים "שינתה את דעתה" כביכול עקב תחנוניו ודמעותיו של האדם, אלא בזכות העובדה האובייקטיבית שתודעת האדם השתפרה, התאימה את עצמה במדויק למהלך העולמי, ובכך הפכה את האדם ואת סביבתו לכלי קיבול ראוי המאפשר לכוחות הטוב הקיימים במציאות להופיע ולהתגשם בה ביתר שאת.

במובן העמוק ביותר, התפילה והמצוות נדונות כמרכיבים אינטגרליים ובלתי נפרדים במשמעות הנפשית והטיפולית של האמונה. יצוין בהקשר זה כי בספרות ההגותית של הרב קוק נידונים גם נושאים אלו של שאיפה לשלמות פנימית ותהליכי תשובה באופן פרטני ומדוקדק. קיימת הבנה יסודית כי העילוי ההיסטורי של העולם ותיקונו הגלובלי, והתשובה (החזרה למקור הטוב) הפרטית של כל יחיד ויחיד – על כל דקויות הפרטים המרכיבים את מסע התשובה האישי המיוחד לכל אדם, עד לרמת החוויות הפסיכולוגיות הבודדות ביותר הידועות לרוח הקודש – הם למעשה תוכן אורגני אחד ומהלך בלתי ניתן להפרדה המתרחש בו-זמנית.

השגחה פרטית ורצון האל בפרספקטיבה של חוקיות וזרם תהליכי

המושגים של "השגחה אלוהית" (כללית ופרטית) ו"רצון האל" מהווים אבני יסוד בלתי מעורערות בתיאולוגיה היהודית והדתית בכלל. כפי שהוסבר, התפיסה הילדותית תופסת את ההשגחה הפרטית כמנגנון קפריזי של פיקוח, ריגול, הענקת שכר והטלת עונש, המופעל על ידי אישיות משגיחה באופן נקודתי ומתערב בטבע. אולם, בגישת האמונה הבוגרת של דעת אלוהים, מושגים תיאולוגיים טעונים אלו אינם נזנחים

(כפי שקורה בתהליכי חילון שלמים), אלא מקבלים משמעות אחרת לחלוטין, רציונלית ועמוקה יותר, הנשענת כל כולה על הרעיון הגדול של התקדמות האידיאלים.

כאשר אדם מאמין מדבר על "השגחה אלוהית", הוא אינו מדבר על ישות המביטה עליו דרך עננים. הוא מתייחס למעשה לאותו מהלך דטרמיניסטי-מוסרי, חוקי ועקבי של התפתחות האידיאלים – הטוב, היושר, הצדק המוחלט והמוסר הפנימי – שהולך ומתקדם במציאות כולה באופן בלתי הפיך ולבלי שוב. מהלך אוניברסלי, קוסמי ועוצמתי זה הוא עצמו המהווה את מה שנקרא במסורת "השגחה פרטית" המוטלת על כל אדם ואדם בחייו. המנגנון פועל בצורה תואמת לחוקיות רוחנית מדויקת (מעין כוח משיכה רוחני-קארמתי של המציאות): כאשר אדם, בתבונתו ובבחירתו החופשית, משכיל להתחבר למהלך הטוב הזה באמצעות קיום מצוות נאמן, תפילה עמוקה המתקנת את תודעתו, ובעיקר עבודת המידות (שתוסבר להלן), הוא הופך באופן טבעי ואוטומטי לאדם "מושגח" יותר. משמעות הדבר היא שהוא הופך מחובר, מהדהד ומתואם יותר עם הזרם האבולוציוני והמוסרי המקדם של המציאות; וכתוצאה מסינרגיה וסנכרון תדרים אלו הוא נהנה מזרימת החיים, ומתמלא באופן טבעי בברכה, בהצלחה, בבריאות נפשית ובשפע שהמהלך הקוסמי מציע לזולמים איתו.

לעומת זאת, החטא והעונש אינם מנגנון של שוטר ואסיר. כאשר אדם בוחר, מתוך עיוורון, פחד או אנוכיות, לפעול בניגוד מוחלט לכיווני ההתפתחות והמוסר האלוהיים – כאשר הוא מאמץ התנהגות אגואיסטית, אכזרית, מושחתת או משחיתה בסביבתו – הוא הלכה למעשה מנתק עצמו במו ידיו ומוציא עצמו מזרם החיים. הוא מאבד

את החיבור החיוני שלו לדרך הנכונה של ההוויה, וכפועל יוצא מכך, כתגובה טבעית של חוקיות המציאות, הוא ניזוק מהתהליך העולמי שממשיך בהכרח לנוע קדימה בלעדיו ואף דורס בגלגל שיניים את המכשולים וההתנגדויות העומדים בדרכו להתפתחות. בפרספקטיבה זו, כל המושגים הקלאסיים הקשורים לעולם הדת – "עבודת האל", "השגחת האל", "חטא ועונש", או "רצון האל" – אינם מתבטלים או נדחקים הצידה כמושגים ארכאיים, אלא הם מתנקזים, מזדקקים, ומקבלים את משמעותם העמוקה, הרציונלית והאמיתית ביותר בתוך הרעיון הכולל והרחב של דעת אלוהים ותהליך האמונה הבוגרת.

עבודת המידות כפסגת ההוויה הדתית, החברתית והתרבותית

הממד הפנימי: פיתוח "עין טובה" ושינוי מנטלי רדיקלי

הנגזרת המעשית, הפסיכולוגית והקיומית העליונה והחשובה ביותר של תפיסת דעת אלוהים, אשר אליה מתנקזים כל ההבנות והטקסים, היא התחום המכונה ביהדות "עבודת המידות" (זיקוק תכונות האופי). בעוד שהדת המכנית, השמרנית והילדותית מדגישה, כאמור, ריבוי פרקטיקות הלכתיות חיצוניות הניתנות למדידה אובייקטיבית כעיקר היהדות, האמונה הבוגרת רואה בעבודת המידות ובתהליך זיקוק הנפש את עיקר, תכלית וליבת עבודת האל וייעוד האדם. אין מדובר כאן בשום פנים ואופן בעבודת מידות במובן השטחי, הבנאלי והבורגני של "נימוסים והליכות" או איסוף מעשים טובים פזורים וספורדיים, כגון עזרה אקראית לזקנה לחצות את הכביש או תרומה כספית מזדמנת למוסד צדקה (על אף שכל מעשה כזה הוא כמובן חיובי, חשוב ורצוי כשלעצמו במארג החברתי), אלא מדובר במובן העמוק והרדיקלי של שינוי התודעה הפנימית ותפיסת המציאות מהיסוד ועד הטפחות.

עבודת המידות בגישת דעת אלוהים, המבוססת על השראת הרב קוק, משמעותה הראשונית היא העבודה הסיזיפית והיומיומית לפתח "עין טובה" – פרספקטיבה תודעתית אופטימית לחלוטין, מלאת חסד, מבינה, ואחדותית כלפי המציאות כולה, כלפי האדם עצמו וחולשותיו, וכלפי החברה והכוחות הפוליטיים והתרבותיים הפועלים בה (גם אלו הנראים עויינים בתחילה). זהו שינוי תודעתי פנומנלי המוציא את האדם מתחושת הניכור, הפחד והנפרדות הקיומית שמאפיינת את האדם המודרני, ומחבר אותו באופן ישיר וחוייתי להרמוניה ולאיזון הגדול שהוא חווה סביבו במציאות הקוסמית וההיסטורית. עבודת המידות האמיתית הופכת את האדם לאדם שלם, שליו ושמח בחלקו, שכן הוא אינו נלחם עוד במציאות בחרדה, אינו חש נרדף על ידי שדים או אלים זועמים, אלא פועל מתוך המציאות עצמה, זורם איתה מתוך הבנה מעמיקה של התהליכים ואמון אבסולוטי בטוב הטמון בבסיס ההווה.

מתוך שינוי מנטלי ואונטולוגי עמוק זה, המהווה את היסוד, הלב והשורש לכל קיומו של המאמין המודרני, ינבעו מאליהם כמעין המתגבר כל המעשים הטובים והמוסריים בצורה טבעית, זורמת ולא מאולצת. אדם שפיתח "עין טובה" אינו זקוק למערכת חוקים נוקשה שתכריח אותו לא לגנוב או לא לפגוע בזולת, שכן האהבה למציאות ולברואים מונעת זאת ממנו ממילא. זהו המוקד והמהות האמיתית של היות אדם מאמין אותנטי, אדם דתי ושומר תורה ומצוות לפי פרדיגמת האמונה הבוגרת: לא השתעבדות טכנית למערכת של עשה ואל תעשה, אלא מהפך עמוק בתפיסה הרוחנית שממלא את חיי היומיום במשמעות עמוקה, שלוה נפשית ושלמות שאין למעלה ממנה.

השלכות חינוכיות ופדגוגיות: אמון וסבלנות ככלי עבודה אסטרטגיים

הפעלתה ויישומה של גישת דעת אלוהים ותפיסת האמונה הבוגרת אינם מסתכמים בשום שלב רק בעולמו הפנימי, המדיטטיבי והסגור של היחיד, אלא הם חייבים להקרין באופן ישיר, חי ומתקן על כל מעגלי ההשפעה החברתיים, ובראש ובראשונה על תחום הפדגוגיה והחינוך של הדור הבא. תחום החינוך – בין אם מדובר בחינוך ילדינו ודור ההמשך בבתי הספר, ובין אם מדובר באתגר המורכב לא פחות של חינוך עצמי ועיצוב אופיו של האדם המבוגר – הוא שדה מערכה פסיכולוגי רצוף אתגרים יומיומיים, הדורש מהמחנך כלים תודעתיים מדויקים ומעודנים ביותר.

על פי העקרונות הפילוסופיים של דעת אלוהים, נקודת המוצא היחידה לחינוך בריא, משגשג ואפקטיבי לטווח ארוך היא מתן אמון עמוק ואבסולוטי בטוב הפנימי ובאידיאלים האלוהיים (הנשיות המוסריות הקדומות) הטמונים באופן טבעי בגנום הרוחני של כל אדם, יהא אשר יהא, גם אם התנהגותו הנוכחית מעידה אחרת. מתוך הנחת יסוד אונטולוגית זו – שהמהות הפנימית השורשית של החניך היא ביטויו של תהליך אלוהי שלם וטהור השואף בטבעו לטוב וליושר – המחנך וההורה נדרשים לשנות כליל את גישת הפעולה השגרתית שלהם. במקום להשתמש בכלי הנשק של חינוך ישן המבוססים על כפייה מחשבתית, אילוף התנהגותי נוקשה, הטלת פחד, רגשות אשמה מניפולטיביים ושבירת הרצון העצמי (אשר אפיינו תקופות חשוכות בהיסטוריה של החינוך), הכלי החינוכי המרכזי, העוצמתי והיעיל ביותר בפדגוגיה של דעת אלוהים הופך להיות מידת הסבלנות.

חשוב להבהיר כי סבלנות פדגוגית בראייה זו אינה זהה לפסיביות רשלנית, אדישות, או הפקרת החניך לגורלו, אלא היא מהווה כוח אקטיבי מודע מאין כמוהו. היא יוצרת בכוונה תחילה מרחב בטוח, נטול שיפוטיות הרסנית, בו הכוחות החיוביים, הנטיות הטהורות והכישרונות הפנימיים הייחודיים של החניך יכולים להבשיל, לצמוח ולבוא לידי ביטוי בקצב האורגני והנכון להם. גישה זו נובעת מהבנה עמוקה של התהליכיות הקוסמית: כשם שהתהליך האלוהי- האבולוציוני בעולם מתפתח בהדרגתיות לאורך עידנים ולא באבחת חרב נסית, כך גם התפתחותה והבשלתה של הנפש האנושית דורשת את הזמן שלה ואת בשלותה הפנימית.

המאבק הפוליטי-פילוסופי באגואיזם ופתרון מחלוקות בחברה משוסעת

במעגל ההשפעה הרחב יותר של חיי הציבור והפוליטיקה, עבודת המידות ופיתוח ה"עין הטובה" לאור תפיסת האחדות וההרמוניה משמשים כמפתח ראשון במעלה לפענוח, התמודדות ולריפוי השסעים התרבותיים והמחלוקות האידיאולוגיות המאיימים לקרוע את החברה לגזרים. במחקר התפיסה ההגותית של דעת אלוהים, מודגש כי קיים קשר ישיר, הדוק ועמוק בין יכולתו האמיתית של האדם להצליח בעבודת המידות האישיות שלו (התגברות על יצרים ומידות רעות ביומיום) לבין האופן שבו הוא מסוגל לעצב את תפיסותיו האידיאולוגיות והחברתיות ברמה הפוליטית. לא ניתן לנתק את הפוליטי מהפסיכולוגי.

הקושי הפסיכולוגי המרכזי והאויב הגדול ביותר העומד בדרכה של כינון חברה הרמונית ומתוקנת הוא האגואיזם האנושי, המוגדר במונחי

משנת הרב קוק ופרשניו כנטייה הרסנית ל"פרטיות". "פרטיות" במובן זה היא הנטייה הבסיסית והנפולה של הסובייקט למרכז את כל הוויית המציאות, האמת והמשמעות אך ורק סביב האני הפרטי, המגזר הצר שלו, צרכיו, תאוותיו ודעותיו המצומצמות להחריד. הגישה הבוגרת מזהה את ההקבלה המלאה: כשם שלאדם ישנו קושי פסיכולוגי עצום במישור המידות הרגיל לצאת מתוך עצמו, להתגבר על אנוכיותו ולהכיר באופן אקטיבי בצרכי הזולת (למשל בחיי הנישואין או בשותפות כלכלית), כך בדיוק – ואף ביתר שאת – הוא מתקשה במישור הערכי והאינטלקטואלי לראות ולהכיר בכך שישנה אמת אורגנית המצויה גם בצדדים אידיאולוגיים אחרים החולקים עליו נחרצות. הפוליטיקה של השנאה מבוססת על האגואיזם של הרוח.

האמונה הבוגרת של דעת אלוהים, בניגוד גמור לחשיבה קנאית מכל סוג שהוא, תובעת מן האדם לחרוג ללא פשרות מן הפריזמה הצרה והעיוורת של "הערכים שלי בלבד". מכיוון שהמציאות האלוהית אינה חד-ממדית אלא היא מכלול עצום ואינסופי של תופעות שונות וגוונים רבים המרכיבים יחד הרמוניה אחת גדולה (כדוגמת הסינרגיה האקולוגית בטבע המורכבת מהמוני מינים שונים התלויים זה בזה, או הסינרגיה הלאומית במלחמה המורכבת מפרטים רבים), כך גם עולם הרעיונות מורכב משלל פנים. האדם המפותח מבחינה רוחנית וקוגניטיבית מבין לעומק כי האמת המוחלטת – שהיא ביטוי של האל בעולם – לעולם אינה, ואינה יכולה להיות, מונופול אקסקלוסיבי של קבוצה סקטוריאליית אחת, של מחנה פוליטי מסוים או של אדם בודד, חכם ככל שיהיה.

לפיכך, עבודת המידות הגבוהה מנחה את האדם באופן מעשי לשבור ולרסק את חומות הפרטיות והסקטוריאליות שלו, ולהקשיב לדעות השונות והמקוטבות ביותר בחברה מתוך עמדה של "עין טובה", רצון טוב, וחיפוש אותנטי לזיהוי הגרעין האידיאלי, המוסרי והצודק המצוי (כמעט תמיד) גם בקרב מתנגדיו האידיאולוגיים החריפים ביותר. תפיסה בוגרת זו שוללת מכל וכל פנאטיות צרת אופקים, פונדמנטליזם דתי או לאומי, וקנאות אלימה, ומעודדת סובלנות אמיתית ועמוקה. סובלנות זו אינה נובעת מתוך ספקנות פוסט-מודרנית שמייאשת את האדם מן האמת (רלטיביזם), או מתוך חולשה ורפיסות רוחנית הדוגלת בכך ש"הכל נכון באותה מידה", אלא להפך – זוהי סובלנות הנובעת מעמדת כוח אדירה, מתוך אמונה ודאית ושלמה בגודלה האינסופי של האמת האלוהית שאינה יכולה להצטמצם לנקודת מבט אחת. בכך, גישת דעת אלוהים מתווה את הדרך הברורה לבניית חברה אנושית ולאומית המושתתת על הבנה עמוקה של ריבוי הפנים, הצבעים והקולות באור האלוהי המתגלה בעולם ההיסטורי.

סיכום המהלך ההגותי ותרומתו לאדם המודרני

ניתוח אינטלקטואלי מעמיק של המעבר ההכרחי וההדרגתי מהפרדיגמה של האמונה הילדותית אל מרחבי האמונה הבוגרת – כפי שהיא מנוסחת היטב במשנת "דעת אלוהים" – חושף בפנינו טרנספורמציה כוללת, מעמיקה ורדיקלית של ההווה הדתית והאנושית כולה. בתהליך הבראה והתפתחות זה, האמונה חדלה מלהיות מערכת דכאנית, מאובנת ומשתקת של ריטואלים טכניים חסרי פשר המופנים בדחילו ורחימו כלפי ישות פרסונלית הדורשת ריצוי מתמיד, קורבנות וצייתנות עיוורת. במעבר זה, האמונה והדת

מתנערות סוף סוף מהסכנות הסוציולוגיות ההרסניות של ניוון חברתי, מן הנסיגה המפוחדת והמתגוננת מהעולם המעשי והמדעי, ומן ההזנחה הפיזית והכלכלית שדבקו בה לאורך שנות הגלות המרות.

תחת זאת, האמונה צומחת ופורחת להיות ראיית עולם פילוסופית, חווייתית וקיומית מעמיקה ועשירה להפליא, שבה מושג האלוהות מתפקד כסמל הנשגב ביותר לייעוד האוניברסלי של האנושות, לאידיאלים המוחלטים של האמת, ולסדר ההרמוני והמוסרי המניע ללא הרף את הקוסמוס, את האקולוגיה ואת החברה האנושית גם יחד לקראת פסגות חדשות של הוויה. המעשה הדתי המסורתי – החל מהקפדה יומיומית על הפרדה בין בשר אכזרי לחלב רחום, ועד לשביתה מוחלטת בשבת ממרוץ ההישרדות הכלכלי וקיום שנת השמיטה המפילה את חומות הרכושנות – מתפענח מחדש באור יקרות כמערכת סמלים חינוכית, פסיכולוגית וגאונית. מערכת זו מיישרת באופן עקבי את הפסיכולוגיה האנושית הסוררת לקראת הגשמתה של אוטופיה ממשית של חסד, צדק חברתי, ושלמות קיומית בעולם הזה ממש. אקט התפילה אינו נתפס עוד כבקשה נואשת לשינוי סדר הטבע המדעי על ידי התערבות חיצונית המפירה את חוקי הפיזיקה, אלא משמש כפרקטיקה תודעתית וככלי מדיטטיבי המכוונן ומזכך את רצונו של האדם כדי לזרום בהרמוניה מוחלטת עם זרם ההתקדמות של המציאות, מה שמהווה כשלעצמו את ההגדרה והמהות האמיתית של רעיון ההשגחה האלוהית הפרטית.

פסגת המהלך כולו, המגשרת בין הפילוסופיה המופשטת ביותר לבין החיים החברתיים המעשיים, מתנקזת לעבודת המידות האינטנסיבית והיומיומית. עבודה זו דורשת מן האדם המאמין להעמיד את עצמו

ברצינות ובכנות לאורו של החסד העליון, לסגל כהרגל חיים "עין טובה" כלפי כל מרכיבי ההוויה מבלי להעלים עין ממורכבותם, לחנך את הדור הבא (ואת עצמו) אך ורק מתוך אמון וסבלנות נדירים המעודדים צמיחה פנימית, ולהתעלות באופן יומיומי מעל לאגואיזם הזול ולפרטיות המחליאה. כל זאת במטרה הקדושה לאחות את הקרעים האידיאולוגיים והפוליטיים בתוך החברה המסוכסכת. דרך אמונית בוגרת, עמוקה וקוהרנטית זו מציעה מענה שלם, לוגי ומעצים למשבר האמונה והזהות של האדם המודרני, תוך חיבור מחדש ובלתי ניתן להתרה של הסובייקט המאמין אל המציאות החיה בדרך המעצימה את כוחות החיים, את האחריות המוסרית האישית, ואת השמחה שבעצם הקיום.

פרק 2: ציר האמונה – דעת אלוהים,

ענווה ושמחה

מבוא: המשבר המודרני, הפוסטמודרניזם והצורך בפרדיגמת תודעה חלופית

העידן המודרני והפוסטמודרני, על אף הישגיו הכבירים בתחומי המדע, הטכנולוגיה, הרפואה והארגון החברתי-כלכלי, מאופיין במשבר אקזיסטנציאלי חריף ההולך ומעמיק. משבר זה מתבטא לא רק במישור הפילוסופי המופשט, אלא בעיקר בחוויה הקיומית היומיומית של האדם, החש לעיתים קרובות תחושות קשות של ניכור, תלישות, חרדה קיומית, אובדן משמעות ושביריות פסיכולוגית מתמדת. התרבות הפוסטמודרנית השולטת כיום מציבה את האדם מול מציאות מפורקת, נטולת נרטיב-על מאחד, שבה כל ערך נתון לפירוק (דה-קונסטרוקציה) וכל אמת נתפסת כיחסית בלבד. בתוך ואקום רעיוני ורוחני זה, היקום נתפס לעיתים קרובות כמרחב קר, מכניסטי, עיוור ואדיש לחלוטין לגורלו של הסובייקט האנושי. כתוצאה מכך, ה"אני" הפרטי המבודד נאלץ להפוך למרכז הכובד הבלעדי של הקיום, נטל כבד מנשוא המוביל בהכרח למאבק הישרדותי תמידי מול סביבה הנתפסת כעוינת, שרירותית או תחרותית עד אימה.

מתוך עיון מעמיק ושיטתי במשנתו הפילוסופית והרוחנית של הרב אברהם יצחק הכהן קוק (הראי"ה), עולה תפיסת עולם כוללת ומובנית, המציעה מענה קוהרנטי ורדיקלי למשבר זה. הבסיס לכל המבנה ההגותי והנפשי הנדון מתחיל בראש ובראשונה בבירור אפיסטמולוגי ופילוסופי של מושג ה"אלוהות" עצמו. הניתוח המעמיק בכתבי

הראי"ה מלמד כי האויב הגדול והמסוכן ביותר של האמונה האותנטית אינו בהכרח האתאיזם הרציונליסטי המודרני או הכפירה המדעית, אלא דווקא תפיסות דתיות בוסריות, "קטנות", רדודות ו"חשוכות". תפיסה דתית ילדותית נוטה לתאר את האלוהים בקטגוריות אנתרופומורפיות מצומצמות – כישות פרסונלית נפרדת, חיצונית לעולם, הפועלת בעין דיקטטור קפריזי כל-יכול הדורש מנתיניו ציות עיוור ואבסולוטי מתוך פחד. תפיסה מצמצמת כזו מעמידה באופן טרגי את האדם ב"תחרות" מדומיינת מול האל: במערכת של משחק סכום אפס, נדמה כי על מנת שהאל יהיה גדול ומרומם, על האדם בהכרח להקטין את עצמו, לבטל את רצונותיו הטבעיים, לדכא את חיוניותו ולחוות תחושת אפסיות וחידלון.

משנת הראי"ה מכירה בכך שכאשר מבינים את האמונה בצורה כה מקולקלת וחשוכה, הדבר גורם בהכרח, ואף בצדק גמור, לכפירה "שתשא את ראשה". הכפירה המודרנית, ובייחוד הביקורת החריפה של הוגים כדוגמת פרידריך ניטשה, טענה כי האמונה והמוסר (בגרסתם הנוצרית-אירופאית המוכרת להם) מקטינים את רוח האדם, מנוונים את עוצמתו ודורשים ממנו שפלות קומה רוחנית. נראה שניטשה למעשה צדק בביקורתו כלפי אותה אמונה מוקטנת. האדם המודרני, המכיר בעוצמתו המדעית והאינטלקטואלית, אינו מסוגל לקבל מערכת המדכאת את "צלם האלוהים" שבו.

דרם האידיאלים האלוהיים והמציאות כסימפוזיה פועמת

החלופה המהפכנית שמציעה משנת הרב קוק, המוגדרת במונח "דעת אלוהים", דוחה מכל וכל את ראיית האלוהות כישות נפרדת העומדת מחוץ ליקום. תחת זאת, מוצגת תפיסה ולפיה האלוהות היא ההוויה

האינסופית אשר ממנה נובעת, מתוחזקת ומוזרמת המציאות כולה. במערכת זו, אלוהים אינו פרסונלי במובן האנושי הצר (הגם שהוא מקור לכל הפרסונליות), אלא הוא בבחינת דימוי שמשמעותו העמוקה ביותר היא תפיסת המציאות כמקום אורגני, הרמוני ואחדותי.

לדעת את אלוהים פירושו להבין ולחוות שהעולם העצום העומד לפנינו איננו קובץ רנדומלי של כוחות פיזיקליים, אלא "ישות אחת בעלת סדר, הרמוניה והתעלות תמידית". האדם המעמיק במבט זה הוא מפתח "חוש נשמתי" המאפשר לו לזהות את "הדר הפנימיות הרוחנית" ואת החיות העדינה הפועמת בכל פרט בבריאה – באדם, בחי, בצומח ובדומם. הבריאה כולה נחוית כמי ש"אומרת שירה", כמערכת שבה החיים הולכים ומתפתחים מתוך אחדות פנימית מדהימה וסימביוזה אקולוגית ורוחנית.

תפיסה אונטולוגית זו נשענת על ההכרה כי קיים "זרם של אידיאלים" מוחלטים – טוב, יושר, חסד, משפט, תיקון ונתינה – השוטף את המציאות כולה ומכוון אותה בעוצמה לעבר השתכללותה ושלמותה. המציאות, על פי "דעת אלוהים", היא טליאולוגית (תכליתית) באופן מובהק. כל אטום, כל תא וכל נשמה מושפעים מאותם אידיאלים אלוהיים ומובלים אל עבר מצב מתוקן ומתקדם יותר. המפגש האותנטי עם האל מתרחש אפוא כמפגש חווייתי עמוק עם המציאות עצמה בשלמותה, והעבודה הדתית משמעה היפתחות מוחלטת לאותה מציאות עליונה, התאמה לזרם השירה שלה, והפיכת האדם לחי, שמח, מוסרי והרמוני יותר כלפי כל סביבתו.

התודעה האמונית האחדותית דומה לאדם המנגן בתוך תזמורת סימפונית עצומה. הנגן אינו פועל בחלל ריק ואינו מנסה להשמיע רעש

אקראי; הוא חש באופן אינטואיטיבי ועמוק כיצד כל הצלילים של הכלים השונים סביבו נעים יחד ליצירת הרמוניה משותפת, והוא מתאים את נגינתו הפרטית כך שתשתלב בשלמות עם הזרם הכללי והשירה האדירה של החיים.

הפסיכולוגיה של הפירוד מול תודעת הכלל: מגאווה לענווה מחשבתית

ההכרעה הפילוסופית לטובת אונטולוגיה אחדותית אינה נותרת בגדר שעשוע אינטלקטואלי אבסטרקטי, אלא נגזרת ממנה דיכוטומיה פסיכולוגית וקיומית חריפה, המגדירה לחלוטין את איכות חייו ומצבו הנפשי של האדם. שכן השורש הפנומנולוגי לכל המצוקות, ולמנגד לכל העוצמות הנפשיות, טמון במערך הקוגניטיבי המגדיר את יחסו של העצמי אל סביבתו.

הגאווה ככשל אפיסטמולוגי וכליאת ה"אני" בצינוק הבדידות

בפרספקטיבה של משנת הרב קוק, המושג "גאווה" עובר רדוקציה משמעותית. הגאווה אינה נידונה כאן אך ורק כפגם מוסרי פשטני או כהתנהגות שחצנית כלפי הזולת, אלא כביטוי סימפטומטי לכשל אפיסטמולוגי עמוק בהרבה – ה"תפיסה הפירודית". גאווה היא תוצר ישיר של אשליה קוגניטיבית שבה האדם חש כי הוא יצור בודד לחלוטין ביקום, אי בודד הנפרד לחלוטין מסביבתו, האמור לשלוט בגורלו בכוח הזרוע ולנווט את דרכו לגמרי לבדו. התחביר הפנימי של התודעה הפירודית מנוסח כך: "יש אותי, ויש את שאר העולם, ואני עומד מולו".

כאשר זוהי נקודת המוצא התודעתית, המניע המרכזי לכל פעולה הופך למאבק הישרדותי ולרצון להשיג כמה שיותר רווחים, כוח, סטטוס והצלחות אישיות על חשבון המערכת. אולם, מערכת הפעלה זו נושאת בחובה מס מחריד של סבל פסיכולוגי. ההתרכזות הבלעדית והאובססיבית באינטרס הפרטי והצר – הכסף שלי, המעמד שלי, ההנאות שלי – מנתקת הלכה למעשה את האדם מדעת אלוהים ומזרם החיים השופע של האידיאלים. כתוצאה מניתוק אונטולוגי זה, קיומו של האדם הופך לשברירי, רגיש ופגיע בצורה קיצונית. כל כישלון, ולו הקטן ביותר, כל אובדן של מעמד או פגיעה באגו, נחווים כקריסה טוטאלית של עולמו, משום שאין לו שום עוגן מחוץ לגבולות הצרים של אישיותו המסוגרת. המציאות הסגורה של ה"אני" לבדו מייצרת בהכרח חרדה מתמדת מן העתיד, תחושת בדידות תהומית וייאוש שאינו בר-ריפוי כל עוד הפרדיגמה אינה משתנה.

הטרנספורמציה אל התודעה הכללית האורגנית

ההפך הגמור ממצב פתולוגי זה אינו השפלה עצמית, אלא פיתוחה המודע של "תודעה כללית" או "תודעה אחדותית" – מידה המכונה במסורת "ענווה". הענווה מוגדרת כאן כיכולת לחרוג מן הגבולות המלאכותיים של האגו, ולחיות מתוך הבנה אונטולוגית עמוקה כי "אני והעולם כולו מהווים אורגניזם אחד, מערכת אחת גדולה".

בתודעה זו, המערכת המחשבתית של האדם עוברת שידוד מערכות. המבחן האמיתי למצבו של האדם אינו נמדד במחוות גוף חיצוניות, אלא בספירה הפנימית ביותר של מחשבותיו: האם המחשבות נסובות תדיר סביב האינטרס הצר, או שמא הן עסוקות באופן טבעי באידיאלים

הרחבים – כיצד ניתן לתרום למציאות, כיצד ניתן לפעול באופן ישר, מוסרי, ערכי ובונה יותר למען המערכת הכללית.

חשוב להדגיש כי פיתוחה של מחשבה כללית אינו מחייב, ואינו אמור להוביל, לביטול הדאגה לצרכיו האישיים של האדם. עם זאת, הטיפול ב"אני" מקבל משמעות שונה לחלוטין. המטרה הסופית איננה האדרת האגו למען עצמו, אלא הכנת הכלים ושכלולם במטרה להביא לידי שלמות את המערכת הכללית כולה. הטיפול העצמי משרת את היכולת לתפקד כראוי בתוך המארג הקוסמי, מתוך אכפתיות הנובעת מרצון לסדר אובייקטיבי ואמת, ולא מחיפוש רווח ציני על חשבון הזולת. תודעה זו מחברת את האדם לאידיאלים בצורה טבעית, והוא חדל להיות רק משקיף ה"מאמין" בקיומם של האידיאלים, והופך שותף חי ופעיל בתהליך הכללי של התקדמות המציאות.

רקונסטרוקציה של מידת הענווה: מעצבות מדכאת לעוצמה יצירתית

מתוך הניתוח לעיל מתברר כי המרכיב המתווך, הציר הקריטי המאפשר את המעבר מ'דעת אלוהים' תיאורטית ל'שמחה' וחוסן אקזיסטנציאלי, הוא מידת הענווה. אך קריאה קפדנית בכתבי הראי"ה (ובייחוד בפסקה י"א ב'מידות הראי"ה') חושפת כי מושג הענווה זוכה כאן לרקונסטרוקציה (הבניה מחדש) מהפכנית לחלוטין, המנתקת אותו כליל מן המשמעויות הפשטניות, המדכאות ולעיתים הגלותיות שדבקו בו במהלך הדורות.

הפתולוגיה של ה"ענווה הדמיונית"

בציור הפשטני והרווח בתרבות, אדם עניו מצטייר לעיתים כדמות רופסת, כנועה, שפופת קומה וחלושה, המדברת תמיד בקול שקט, מצטנפת בקרן זווית, נמנעת מנקיטת יוזמה ומסכימה בביטול עצמי מוחלט לכל מה שנאמר לה.⁹ משנת הרב קוק מזהה באופן חד-משמעי מודל זה כ"ענווה דמיונית" או כזויפה. מודלים היסטוריים ופסיכולוגיים שהציגו את הענווה כמידה מצמצמת, הדורשת מן האדם לדכא באופן פסיבי את כוחותיו ולחנוק את תחושות הקיום הפורצות ממנו, זוכים כאן לביקורת נוקבת.

ענווה דמיונית זו נשענת למעשה על התכחשות, חוסר כנות ועל אובדן השמחה הטבעית. אדם המאמץ דפוסים אלו עסוק בעקיפין בתדמיתו, במעמדו, ובדרישות החברה ממנו להיות "צנוע", ובכך הוא משתעבד להן ופועל בניגוד לטבעו החיוני.⁹ מחשבות שמטרתן לדכא את הגאווה באמצעות אינדוקציה של חולשה קיומית – כמו שינון המנטרה המייאשת שאין לרדוף אחר הישגים משום שבין כה וכה "כולם ימותו בסוף" ושהכול הבל – הן מחשבות שנובעות למעשה מחולי פנימי עמוק, והן רק יוצרות חולי וחולשה נוספים.⁹ התוצאה של ענווה מזויפת כזו היא שהיא "מחליאה ומעציבה"; היא מרוקנת את נפש האדם מאנרגיה, מדכאת את היצירתיות, והופכת אותו לשבר כלי נטול חיות.⁹

האנטומיה של ה"ענווה הבהירה" כחוסן וגבורה

לעומת זאת, הרב קוק תובע מן האדם לבחור בענווה "בצורתה הבהירה".⁹ ענווה ובהירות אינן סותרות זו את זו, נהפוך הוא. ענווה אמיתית אינה מטשטשת את חוש המציאות הריאליסטי, אינה מבטלת את ערך החיים והיצירה,⁹ אדרבה, הענווה האמיתית מוגדרת כהכרה

מושכלת, מפוכחת ועניינית לחלוטין של האדם במעמדו, בכישרונותיו האדירים ובתפקידו הייחודי בעולם.⁹

אדם בעל ענווה בהירה איננו מתנכל ואיננו מתנכר אף לא לאחד מכישרונותיו. מתוך רמת מודעות עצמית גבוהה ביותר, הוא מכיר בכך שהוא ניחן במעלות וביכולות כבירות – אלא שהוא מבין מתוך דעת אלוהים שכישרונות אלו הם "מתנת אלוהים" שהופקדה בידיו לצורך מילוי תפקיד במערכת הכוללת, ולא רכוש פרטי שנועד לשרת את האגו או לייצר היררכיה חברתית מתנשאת.⁹ בד בבד, מודעות זו מאפשרת לו לזהות בטבעיות ובהוקרה את המעלות הייחודיות של זולתו. כתוצאה מכך, הפוקוס שלו עובר מריכוז בתדמית החיצונית (איך אני נתפס בעיני הבריות) אל ריכוז מקצועי וענייני במימוש כוחותיו ויכולותיו.

הדינמיקה האופרטיבית של בורג במכונה והעמידה מול האינסוף

מתוך הניתוח הרעיוני עולה כי הענווה האורגנית אינה מנציחה דפוס התנהגות פאסיבי ואחיד לכל המצבים. מאחר שהפעולות נובעות מההכרה הפנימית שהאדם הוא בורג במכונה הגדולה של המציאות, התגובה הנדרשת משתנה בהתאם לצורך האובייקטיבי של המערכת בנקודת זמן נתונה. לעיתים, מילוי התפקיד הייחודי בתוך האורגניזם מחייב את העניו להפגין תקיפות, לעמוד על דעתו, להילחם על מעמדו, לדרוש תקציבים או להנהיג תנועות גדולות; ולעיתים, התפקיד ידרוש ממנו לסגת, לוותר בחן, או להנמיך קומה. כך או כך, התנועה מונחית תמיד מתוך ניסיון טהור למצוא את המיקום המדויק המשרת את מכלול החיים, ולא מתוך תגובתיות של אגו פגוע. ישנם מצבים בהם העובד את ה' באהבה מחויב להכיר בחשיבותו, ואף להתנהג ב"גאווה

קדושה" – להודות על מעלותיו ולהתגאות בדרכי ה', כמאמר הפסוק "ויגבה לבו בדרכי ה'" וכדברי הראי"ה עצמו: "לפעמים אין צריכים להתירא מגדלות, שהיא מרוממת את האדם לפעול גדולות".^o

התיאודיציה של המשבר: התמודדות עם רע בפרספקטיבה אחדותית

אחד האתגרים הפילוסופיים והפסיכולוגיים הכבדים ביותר הניצבים לפתחה של תפיסה הגורסת כי המציאות היא אורגניזם אחדותי המכוון לשלמות, הוא סוגיית נוכחותם הכואבת של רוע, סבל, משבר, כשלים מוסריים ואכזבות בתוך עולם זה. כיצד יכול האדם להישאר עניו ושמח כאשר הוא חווה חורבן או מצוקה? משנת הראי"ה מציע גישה מערכתית ודיאלקטית להתמודדות תודעתית עם הרע, המנטרלת את כוחו ההרסני והמייאש על נפש האדם.

בתפיסה האחדותית-אורגנית, הרע איננו נתפס כישות אונטולוגית עצמאית השקולה בעוצמתה לטוב (כפי שגורסות תפיסות דואליסטיות שונות), וגם איננו בבחינת "תקלה" מקרית בלבד המקלקלת מערכת מושלמת. חלף זאת, הרע מובן כתופעה זמנית, מקומית, הקיימת בתוך מסגרת רחבה הרבה יותר, ושבסופו של דבר משתלבת באופן דיאלקטי – לעיתים נסתר ולעיתים גלוי – בתוך תהליך עצום של התפתחות וצמיחה אבולוציונית-רוחנית. ניתן להביא מספר מטאפורות ואנלוגיות מפתח כדי להמחיש ולפצח מורכבות מושגית זו:

1. **הביולוגיה של הכיליון – אנלוגיית חומצות הקיבה:** במבט מיקרוסקופי ומקומי בלבד, פעולתן של חומצות הקיבה בגוף האדם נראית כפעולה הרסנית לחלוטין. מדובר בחומרים כימיים השורפים,

ממיסים, מפרקים ומשמידים רקמות שונות הנכנסות לתוכן. אולם, כאשר מתרחבים אל מבט מאקרוסקופי ואורגני, מתברר כי תהליך הרסני זה של פירוק החומר הוא תנאי ביולוגי קריטי והכרחי להמשך קיום החיים של הגוף כולו. ללא הפירוק המוקדם בקיבה, לא ניתן היה לעכל את המזון, לא הייתה מופקת אנרגיה חיונית, והאורגניזם הכולל היה גווע. בדומה לכך, עיכובים, משברים עמוקים, נסיגות, ואף תהליכים של הרס מוסרי או חומרי במציאות ההיסטורית, מהווים פעמים רבות תנאי הכרחי לצורך התפתחותה של המערכת הכללית. הם מפרקים מסגרות שמרניות שעבר זמנן או תפיסות עולם קטנות ונוקשות, ומפנים מקום להופעתם של אורות חדשים ויכולות מתקדמות יותר.

2. **תורת היחסות המוסרית – אנלוגיית תנועת הרכבת:** נדמיין אדם הנמצא בתוך רכבת אקספרס הדוהרת במהירות רבה ליעדה. האדם עצמו מחליט לקום ממושביו בקרון הקדמי ולצעוד לעבר הקרון האחורי. באופן סובייקטיבי ומקומי, האדם חווה הליכה "לאחור", נסיגה מהמטרה. אך בפרספקטיבה של המערכת הכוללת (הרכבת והמסילה), האדם, יחד עם קרונו, ממשיך להתקדם במהירות עצומה אל עבר היעד. אנלוגיה זו מסבירה כיצד ייתכנו בהיסטוריה האנושית, ואף בחיי הפרט, כישלונות מוסריים כואבים, נפילות חטא ותקופות אפלות של נסיגה ("תנועה מקומית של רע"); אך תנועות אלו מתרחשות בתוך "קרונות הרכבת" של הוויה קוסמית אשר פניה מועדות תמיד, על פי "דעת אלוהים", אל עבר תיקון והתעלות. המערכת גדולה מסך כשלונותיה הפרטיים.

3. האתגר הטליאולוגי – אנלוגיית התרגיל הצבאי: במהלך אימון צבאי

מקיף, ישנה תדיר הפעלה של כוחות בימוי הנדרשים לדמות את פני האויב (ביום אויב). תפקידם של כוחות אלו הוא לייצר קושי אופרטיבי, לשבש תוכניות, לתקוף בהפתעה ולהפריע ככל הניתן לפעולתם של הלוחמים. מובן מאליו שמטרתם האמיתית של כוחות אלו אינה להביס את צבא האם, אלא לשמש גורם מדרבן: לחשוף נקודות תורפה, לשפר את רמות הכשירות, התגובה והתחכום של הלוחמים, וליצור מתח בריא שמכין אותם למערכה האמיתית. בראייה עמוקה זו, הופעתו של הרע בעולם (יהא זה יצר רע פנימי, רוע חברתי, או מכשול טבעי) אינה מהווה אנומליה חסרת משמעות. היא משמשת כקריאת כיוון מחרידה התובעת מן האדם ומן המין האנושי לגייס ממעמקי נפשם תעצומות ויכולות שלא היו מתגלות באזור הנוחות, לפתח כלי התמודדות חסרי תקדים, ולהוסיף שפע של חיים וטוב בעולם כמענה הולם למשבר. ההתגלות של הרע נועדה, בסופו של דבר, לעורר התחדשות ויצירתיות עצומה מתוך מאמץ ההתגברות עליו.

כאשר מפעילים מודלים אלו על חיי הנפש של האדם הפרטי, משתנה לחלוטין החוויה הסובייקטיבית של המצוקה. האדם שניחן במידת הענווה הבהירה וחווה את עצמו כחלק ממארג אינסופי, מסוגל להתמודד עם מגבלות החיים, מחלות, אובדנים ואכזבות בצורה עמוקה ויציבה הרבה יותר. הוא אינו מסתכל על מצוקתו כדיסטר סופי ואקראי, אלא מבין, גם כאשר הפענוח השלם נסתר מעיניו, שהשבר הפרטי שלו נתון בתוך מסגרת של תהליך תיקון אדיר ורחב ממדים, תהליך שכל תכליתו היא השתכללות הכלל.

כאן, במעבר מתודעת האגו לתודעת המכלול, מונח המפתח הפסיכולוגי הקריטי לפיתוח חוסן קיומי אמיתי, אשר אינו קורס גם נוכח פני הרוע והשבר.

פנומנולוגיה של שמחה וחוסן נפשי

כפועל יוצא מובהק של ההבנה האונטולוגית האורגנית (דעת אלוהים) ויכולת ההפנמה וההשתלבות בה ללא התנגדות אגואיסטית (ענווה), מתרחש באדם תהליך של התבססות רגשית המוביל לחוסן פנימי איתן המכונה במסורת המחשבה היהודית "שמחה". כדי לעמוד על עומק המושג, חובה להבחין הבחנה חדה בין שמחה במובנה השטחי והזמני – שהיא לרוב תוצר תגובתי קצר-מועד לגירוי נעים, חוויה ריגושית או הישג פלסטי חומרי – לבין השמחה במובנה הפנומנולוגי והאונטולוגי על פי משנת הרב קוק.

שמחה אקזיסטנציאלית שאינה תלויה בדבר

רוב רובן של המצוקות הפסיכולוגיות והקיומיות המאפיינות את האדם המודרני – תחושות של אכזבה צורבת, דיכאון, סטרס קיצוני, תסכול עמוק ובדידות מנוכרת – אינן נובעות בהכרח מקושי פיזיולוגי, אלא מהתנגשות אלימה בין רצונותיו, ציפיותיו ותשוקותיו של ה"אני" המבודד לבין כוחות המציאות הנתפסים כאטומים, אקראיים ולא-מתחשבים. הציפייה של האגו להכפיף את כל המציאות לגחמותיו נדונה תמיד לכישלון כואב.

אולם, התמונה הרגשית עוברת מטמורפוזה כאשר המבט מתחלף. בשעה שהאדם מפתח את יכולתו להתבונן על המציאות כמערכת אורגנית, הרמונית ופועמת, אשר גדושה ומונחית על ידי זרם בלתי

פוסק של חיות, חסד, פיתוח ויושר אובייקטיביים; וכאשר הוא חווה את עצמו מתוך ענווה כתא חי בתוך הגוף היקומי והאלוהי הזה – מתחוללת בנפשו מהפכה. התבוננות עמוקה זו על המכלול הפועם ממלאת את האדם באופן מידי בכוחות חיים אדירים, ומטפחת בו אופטימיות יציבה, אורך רוח וסבלנות עמוקה לתהליכים היסטוריים ואישיים ארוכי טווח.

סוג זה של שמחה פנימית הוא ייחודי בכך ש"אינו תלוי בדבר", משום שאין הוא נגזר או מותנה בתנודות מזלו האישי, הכלכלי או החברתי הרגעי של האדם. גם בעיצומה של תקופה אישית קשה, בשעות של מוגבלות או משבר, שלהבת השמחה הפנימית אינה נכבית. הסיבה לכך היא אפיסטמולוגית: מרכז הכובד הקיומי של האדם הועתק בהצלחה מהמרחב הפרטי, השביר והמותנה, אל המרחב הכללי והמוחלט. ההכרה הבלתי-מעוררת בכך שהמציאות כולה, כמקשה אחת, ממשיכה לנוע בביטחון אל עבר התיקון, הטוב והשלמות, מעניקה לפרט עוגן של נחמה ואנרגיה המאפשרים לו להתמודד עם קשייו האישיים מתוך קבלה רגועה, הכלה מכוננת, ואיזון נפשי בלתי מעורער.

התמרת היחס אל המכשול: מגורם משתק לאתגר מעצים

חשוב לחדד כי המודל ההגותי של הראי"ה רחוק מלהיות אוטופיה פסיכולוגית נאיבית שבה כל הקשיים החיצוניים מתאדים ונעלמים כאורח פלא. המציאות האנושית טומנת בחובה התמודדויות; המכשולים הפיזיים, הכלכליים, החברתיים והבריאותיים יוותרו בעינם וידרשו מגע יומיומי.

אולם, מהות השינוי הטומנת בחובה את עקרון החוסן הנפשי מצויה בטרנספורמציה של *היחס התודעתי* והרגשי אל אותם מכשולים בדיוק. במודל הפירודי, כל מכשול נתפס כחסימה עיוורת ומתסכלת המובילה לתגובת שרשרת הרסנית של חרדה וייאוש. לעומת זאת, במודל האחדותי (כפי שהומחש באנלוגיית התרגיל הצבאי), המכשול עובר פרשנות מחודשת הרמנויטית: הוא מתפרש כאתגר הכרחי, תובעני אמנם אך מכוון, במסע ההתפתחותי הרחב. הוא הופך ממחסום לקטליזטור, המזמין מיצוי עמוק ומפתיע יותר של כוחות הנפש הגנוזים.

השמחה הפנימית, במובנה הפנומנולוגי, היא אפוא העדות החיה לכך שהאדם אכן נמצא במגע אונטולוגי חי עם אחדות המציאות ועם זרם האידיאלים האלוהיים המניעים אותה. כאשר יחס אורגני ושלם זה אל האלוהות מתבסס ומתמלא בלב ובנפש, החוויה הדתית הבוגרת מתוארת כמצב המוצף ב"אהבה יותר מיראה", אשר נוטעת באדם "נעימות, הגיון ושלווה" הדוחקים לחלוטין את רגשות ה"מרירות וההזדעזעות" שאפיינו את התודעה הקודמת, המפוחדת והנפרדת.

הפרקטיקה הדתית כטכנולוגיה של תודעה והפנמה

ההבנה המושגית כי שרשרת "דעת אלוהים", "ענווה" ו"שמחה" מרכיבה את פרדיגמת התודעה הנדרשת לשגשוג האנושי מעוררת שאלה פרקטית מהותית: כיצד אדם המורגל לחשוב, להרגיש ולפעול מילדותו בקטגוריות של הישרדות, אגואיזם ופירוד, מסוגל ליישם טרנספורמציה כה רדיקלית בחייו?

הניתוח של הראי"ה מספק לכך מענה מעשי, תוך שהוא מציע פרשנות מחודשת ומרתקת לעולם ההלכה. המערכת המצוותית היהודית – קרי, קיום מצוות מעשיות, עבודת התפילה ועמל הלימוד התורני – אינה מוסברת כאן בקודקס חוקי שרירותי או במסגרת טקסית לביטוי ציות וכניעה. תחת זאת, מערכות אלו מתפקדות כרצף שיטתי של "סדנאות רוחניות" ממוקדות, וכמעין טכנולוגיה פסיכו-פיזית כבירה שנועדה לחווט מחדש בהתמדה את התודעה והאינטואיציה של האדם.

לימוד תורה: העצמה ומיפוי של האונטולוגיה האחדותית

עסק התורה, לכל חלקיה, מהווה את הזרז המרכזי לביסוס ה"דעת אלוהים" ולפיתוח חוסן נפשי אמיתי ויציב. לימוד התורה אינו נתפס אך ורק כרכישת מידע טקסטואלי, שינון פרטים מילוליים או פלפול אקדמי, אלא כמהלך של השקת הקוגניציה האנושית עם מקור ההכרה האלוהי המוחלט. התורה ברובד הרעיוני וההלכתי מספקת לאדם את המפות המושגיות והכלים הדרושים לו כדי לתרגם ולקרוא את המציאות כמערכת אורגנית אחת, ולא כאוסף אירועים אקראיים.

קיום מצוות: הפנמה סומטית של ההרמוניה והענווה

ברם, הידיעה האינטלקטואלית והפילוסופית אודות אחדות המציאות, צלולה ככל שתהיה, אינה מספקת כשלעצמה כדי לשנות דפוסי חיים אוטומטיים של פרט כלשהו. האדם מורכב מרגשות, דחפים פיזיולוגיים, דמיון ורבדים עמוקים של תת-מודע ואינטואיציה, אשר מעצם טבעם נוטים למשוך לכיוון האגואיזם, הפירוד וההגנה העצמית. משום כך, המצוות המעשיות מתפקדות כפעולות הנדסיות-רוחניות יומיומיות, שמטרתן להחדיר בנחישות את הרעיונות המופשטים הללו

של הכבוד למציאות ואחדותה מן השכל הישר אל תוך עומק, הריפלקסים והגוף הפיזי.

התפיסה ההלכתית במסגרת זו נחוות כתהליך של התאמה רציפה ואיטית לאיזון הפנימי והנכון של חיי האדם, התאמה הפועלת על פי חוקיות ההרמוניה ביקום. לדוגמה, כאשר המערכת היהודית מצווה על פעולות יומיומיות של חסד, נתינה, צדקה או הימנעות מדקדקנית מפגיעה בבריות ובסביבה, אין מדובר רק בצווים מוסריים שנכפו מבחוץ למען נימוס חברתי, אלא במערך אימונים נוקשה המחנך את האדם באופן סומטי (גופני) לכבד את כלל הופעות החיים, לפתח אכפתיות סביבתית ואקולוגית (לאקלים, צומח, חי וחברה), ולהטמיע את התחושה הקיומית של סימביוזה עמוקה עם. אדם מאמין זה הולך ומטהר את רוחו עד שהוא מגיע להכרה ברורה שכל מצווה אוספת אותו בחזרה לאחדות המציאות.

גם באשר למצוות ואיסורים שטעמם אינו גלוי וברור מבחינה לוגית לאדם בן-זמנו, הרי שעצם הפעולה, כמעין הליך פסיכו-סומטי, מכיילת את האישיות. ההוכחה האמיתית והתקפה ביותר לאמיתותן ונחיצותן של המצוות אינה מבוססת על טיעונים אפולוגטיים או הוכחות היסטוריות פלסטיות, אלא על העדות האמפירית בחיי הנפש של המקיים: פעולתן המחלחלת מחדירה באדם טהרה, שלוה ואיזון מציאותי פנימי שאינו ניתן להכחשה. בנוסף, הראי"ה מלמד שפעולתן הארוכה של המצוות מקדמת את האנושות לאורך שרשראות הדורות באופן אבולוציוני. ניקח לדוגמה את מצוות "כיסוי הדם" בשחיטת בעלי חיים: הראי"ה מסביר שהאנושות טרם הגיעה ברובה למדרגה המוסרית האבסולוטית של הימנעות מלאה מבשר (צמחונות כאידיאל

עתידי), ולפיכך אכילת בשר הותרה בשל שפלותו המוסרית של האדם בימינו. אולם המצווה לכסות את הדם מחנכת, משרישה ומפעפעת בו לאורך אלפי שנים את רגש הבושה המוסרית ההכרחי על כך ששפך דם בעל חיים לצרכיו ולתועלתו. הדינמיקה האבולוציונית של המצווה הזו מכינה ומכשירה את הקרקע לעתיד לבוא שבו "פני הבריאה יחודשו לטוב", ואז יובנו טעמי התורה בשלמותם ("אור יקרות וקפאון") באופן פשוט וברור על ידי התודעה האנושית שהבשילה.

תפילה והודיה: יצירת תהודה לאופטימיות ושמחה

הזרוע השלישית והקריטית של הפרקטיקה הדתית נוגעת לממד של עיבוד הרגש. עבודת התפילה, השירה וההודיה נתפסות כטכניקות עוצמתיות ממוקדות שנועדו להגביר ולשמר את אותה שמחה יסודית ואת כוח החיות הפנימית. על ידי ניסוח שפתי ומוזיקלי של עמדת השבת, התקווה וההתבוננות בגדולת האינסוף הממלא את ההווה, האדם מוציא מן הכוח אל הפועל את נטייתו הפנימית ומסנכרן במופגיע את עולמו הרגשי והסוער עם התדר החיובי, ההרמוני והאחדותי של המציאות. פעולות תדירות אלה חוצבות בנפש ערוצים של התפעלות, מחזקות את החיוניות במצבי השגרה, משמשות עוגן מנחם ומייצב בשעת משבר או שבר, ומחדשות מדי יום ביומו את מאגרי האופטימיות של האדם נוכח אתגרי חייו.

התשובה: מתנועת מורבידיות של פרט לאבולוציה רוחנית קוסמית

מרכיב אינטגרלי ואורגני בציר "דעת אלוהים-ענווה-שמחה" שהוצג, הוא החידוש הדרמטי של הראי"ה קוק ביחס לתפיסת ה"תשובה" (החזרה למקור האלוהי והתיקון). בניגוד לגישות מסורתיות קלאסיות

הנוטות להגדיר את תהליך התשובה רק כדיאלוג פסיכולוגי-מוסרי צר המבוסס על רגשות אשם של חוטא ספציפי המתחנן למחילה מאת בוראו, משנת הראי"ה מציעה קוסמולוגיה שלמה, חובקת-כל ואקטיבית של תשובה.

על פי גישה מקורית ומרחיבה זו, התשובה כלל אינה "המצאה" דתית אנושית שנועדה להוות תגובה דיעבדית על חטא נקודתי כזה או אחר. התשובה היא "תנועה רוחנית כללית" ואף מעין חוק פיזיקלי-רוחני יסודי החרוט בתוך עצם המכניקה של המציאות כולה. הקביעה המטפיזית של חז"ל כי "תשובה קדמה לעולם" מקבלת פה משמעות אונטולוגית עמוקה: זרם ההתפתחות, התיקון, והשאיפה הבלתי פוסקת של המציאות לחזור ולהתעלות, קיים עוד הרבה לפני הופעת המין האנושי, ולבטח לפני היות "חטאים" ו"חוטאים" כלשהם.

התשובה היא מהותו, מנועו ויסוד קיומו האמיתי של העולם. כל שינוי לטובה, כל צמיחה ביולוגית, כל השתכללות אבולוציונית, כל התקדמות מוסרית של החברה, וכל גילוי מדעי המוסיף סדר – כל אלה הם גילויים חלקיים של תנועת ה"תשובה הכללית" (תשובת כל היש, תשובת עולמים) הדוחפת בעצמה את המציאות כולה חזרה אל מקורה האינסופי והמושלם באלוהות.

במסגרת תפיסת מטא-נרטיב זו, תשובתו של האדם הפרטי היא רק מקרה פרטי – אם כי בעל חשיבות מכרעת ומודעת – בתוך המהלך העולמי והאדיר של תשובת היקום. השאלה הקיומית הרלוונטית לעבודת האדם, לאור דעת אלוהים, אינה מתמקדת עוד רק בחיטוט מורבידי, מדכא ומשתק בפגמים ובעוונות עברו. שאלת המפתח מופנית כעת לעתיד ולזהותו הכללית: האם האדם מזהה, קולט ומרגיש שהיקום

כולו נע, מתקדם וזז לקראת תיקון פנימי? ככל שהאדם סופג לתוכו יותר את התודעה הכללית האורגנית, ככל שמידת הענווה הבהירה שלו גדלה, כך גובר בו בהכרח החשק הפנימי, האותנטי והטבעי ביותר לחלץ גם את ה"אני" המצומצם, המוגבל והפרטי שלו מן המצרים, הקלקולים והחטאים שבו הוא כלוא, ולהדביקו במרץ אל תנועת הצמיחה וההתעלות הכללית.

התשובה האינטימית, העדינה והאישית של האדם הבודד הופכת לאפקטיבית, מרוממת ומלאת שמחה (שכן היא אינה נגועה בעצבות המחליאה של ה"ענווה הדמיונית"), בדיוק מפני שהיא נספגת מהרעיון הכללי, והיא מונעת על ידי "הבנה כללית" ואושר של השתתפות אקטיבית בשירת ההוויה כולה. בכך, משלים האדם את המעגל: מדעת אלוהים המזהה את הזרם, דרך ענווה המשתלבת בו, ועד שמחה ותשובה פרטית המנקזת את כל הווייתו אל מטרת-העל של היקום.

סיכום מערכתי ומסקנות: פרדיגמת הצמיחה במשנת הראי"ה

משנת הרב קוק מציעה תרופה של ממש וחלופה רדיקלית, שיטתית ופועלת לחוויית הפירוד, הניכור, הכפירה, הייאוש והשבריריות של האדם בעידן המודרני והפוסטמודרני. במרכזה של משנה איתנה זו עומד ציר תלת-שלבי מובהק, המקיף בשלמות את תחומי ההכרה הפילוסופית, מבנה הנפש הפסיכולוגי, ועיבוד הרגש:

1. **דעת אלוהים כבסיס אונטולוגי:** רבולוציה הכרתית המשחררת את תפיסת האלוהות מכבלי הדימוי של שלטון קפריזי, מתחרה וחיצוני למציאות המקטין את האדם (אמונה קטנה). במקום זאת, מבוססת ההכרה הבוגרת כי האלוהות היא הנשמה החיה והמקור המפעיל של

מכלול המציאות הכבירה. מציאות זו נתפסת כאורגניזם מאוחד אחד, המובילה את עצמה באופן טליאולוגי, פועם ומתמיד באמצעות זרם עוצמתי של אידיאלים (חסד, צדק, שלום) לעבר השתכללותה ושלמותה.

2. **ענווה קיומית (אורגנית) כעמדה אפיסטמולוגית:** מנגנון קוגניטיבי המעתיק בעקביות את מרכז הכובד מ"תודעה פירודית" מסוגרת, חרדתית ואגואיסטית – המייצרת בהכרח את הפתולוגיה של ה"גאווה" ואת פגיעות ה"אני" אל מול עולם מאיים – לתודעה חדשה של שייכות נשמטית וחברות פעילה באורגניזם קוסמי עצום. ענווה בהירה זו אינה מחיקה מדכאת של האגו, חולשה או ויתור על כישרונות (כפי שגורסת הענווה הדמיונית מחוללת המחלות), אלא דיוקו של האגו: היא מאפשרת לאדם לפעול מתוך עוצמה ויצירתיות, בדומה לבורג קריטי במכונה, לא למען גאוותו השברירית אלא למען השתלבותו התורמת בדינמיקה הכוללת.

3. **שמחה וחוסן נפשי בעדות פנומנולוגית:** תוצר לוואי התפתחותי בלתי נמנע וטבעי של ההשתלבות האורגנית במכלול. השמחה הנובעת מחיבור אותנטי זה היא יציבה לחלוטין ובלתי-מותנית ("אינה תלויה בדבר"), שכן היא מבוססת על האמון המוחלט בהתקדמותה של המערכת הכוללת, עובדה שאינה משתנה גם בעת משבר פרטי. גישה זו, המגובה בהבנה דיאלקטית של תפקיד הרוע בעולם (כמנגנון של פירוק לצורך בניה, בדומה לביולוגיה, פיזיקה ואסטרטגיה), מנטרלת את הייאוש והופכת את הקשיים מחוויות קצה מפרקות לאתגרים מעצימים ומחוללי התחדשות.

מכניקה רוחנית ונפשית כבירה זו איננה נותרת בחלל התיאוריה; היא מתורגמת ישירות למעשה באמצעות המערכת הדתית המעשית – התורה (מעצבת הקוגניציה), המצוות (מעצבות הגוף וההתנהגות לתדר ההרמוניה), והתפילה (מעצבת הרגש והעצמת התקווה). טריאדה זו משמשת לא כקודקס חוקי כפוי, אלא כארסנל של כלים לאימון פסיכופיזי אינטנסיבי והנדסת תודעה, שתכליתם להטמיע את החזון האחדותי ברבדים העמוקים ביותר של נפש האדם. בעידן רווי אכזבות, חרדות אינהרנטיות, משברים רוחניים ודה-קונסטרוקציה רעיונית, משנת הרב קוק – כפי שעולה מתוך הציר המנותח של דעת אלוהים, ענווה ושמחה – אינה מסתפקת במתן "הוכחות" פילוסופיות לאקוניות לאמונה, אלא מציעה מתכון פנומנולוגי מגובש, מערכת אקולוגית-רוחנית, ותרופה קיומית לייצובו של סובייקט אנושי אופטימי, מחובר למרחב הכללי, יציב מול סערות ההיסטוריה, ומלא בחיוניות וכוח חיים שאינם פוסקים לעולם.

פרק 3: מידת החסד – לחיות מתוך

תודעה של נתינה והדדיות

- הפרק מציג את החסד לא כמעשה בודד אלא כתודעה מתמדת, החווה את המציאות כולה כמערכת אורגנית של קבלה ונתינה הדדית.

מידת החסד נחשבת לאחת המידות המרכזיות ביהדות, אך לעיתים קרובות תפיסתה מצטמצמת למעשים בודדים של עזרה או תרומה. בפרק זה נבקש להעמיק במשמעותה של מידת החסד על פי שיטת "דעת אלוהים". נסביר כיצד החסד אינו רק פעולה חיצונית, אלא תודעה פנימית עמוקה הרואה את המציאות כולה כאורגניזם אחדותי, שבו כל החלקים פועלים מתוך נתינה וקבלה הדדית.

בפרק זה נעסוק במידת החסד, שהיא הביטוי המלא והמשמעותי ביותר של תפיסה זו. כפי שהסברנו בעבר, "דעת אלוהים" היא תפיסה הרואה במושג "אלוהים" משל ודימוי. האמונה האמיתית והעמוקה יותר, לפי גישה זו, היא ההבנה שקיים בעולם מכלול של אידיאלים וכוחות אלוהיים שממלאים ושוטפים אותו, ומביאים אותו אל שלמותו. אלו הם כוחות של צדק, יושר, אמת, משפט, חסד ונתינה, הפועלים בתוך המציאות כל הזמן ומקדמים אותה.

כשאנו מדברים על מידת החסד, חשוב להבין שאין מדובר רק במעשה מסוים, כמו עזרה לזקנה לחצות את הכביש או תרומה לצדקה. מידת החסד מתחילה במקום עמוק הרבה יותר: בתודעה פנימית של האדם שהוא חי במציאות של חסד. התפיסה של "דעת אלוהים" רואה את העולם כמציאות הרמונית, אחדותית וכוללת, מעין אורגניזם אחד גדול שבו כל הפרטים פועלים בסינרגיה ובהרמוניה. אין כאן מכלול של כוחות אקראיים ונפרדים, אלא להפך – כל הכוחות וכל הפרטים

קשורים זה בזה, נמצאים במערכת יחסים מתמדת של נתינה וקבלה הדדית.

הבנה זו מובילה לתחושה עמוקה של אורגניות אחת, מכלול אחד שבו כל החלקים דואגים זה לזה, אכפתיים זה כלפי זה, ומתקיימים מתוך מערכת אינסופית של קבלה ונתינה. בדומה לגוף האדם, שבו איברים רבים פועלים יחד, נותנים ומקבלים זה מזה כדי לקיים את האדם, כך גם המציאות כולה פועלת בסינרגיה מתמדת. המהות של מידת החסד היא החוויה, התודעה וההפנמה של המערכת הגדולה הזו. האדם חווה את עצמו כפרט בתוך מארג עצום של כוחות, והוא עסוק כל הזמן בלהיות חלק מההרמוניה והאיזון התמידי של קבלה ונתינה.

מידת החסד היא המידה המרכזית המאפשרת לאדם להיות חלק מהמכלול הזה, משום שהיא עומדת בניגוד ישיר לכוחות החוסמים אותו: האגואיזם, תחושת הנפרדות והקמצנות. חוסר היכולת לתת, לתרום ולהתחבר לשאר המערכת דרך נתינה, הוא המונע מהאדם לחוות את השיתופיות והחיבור למציאות כולה. לכן, עיקר החסד אינו המעשה עצמו, אלא התודעה הרחבה שאני נתון במציאות של חסד, במכלול של כוח חסד עצום השוטף את כל המערכות סביבי. בכל רגע נתון, אני חלק ממערכות של הדדיות: אני נושם ופולט פחמן דו-חמצני שהצמחים קולטים, והם בתמורה פולטים חמצן שאני נושם. כך, אני תמיד נתון למציאות והמציאות תמיד נותנת לי, הן במובן הפיזי והן במובן הרוחני-ערכי.

מתוך הבנה זו, מידת החסד אמורה להשפיע על כל תחומי חייו של האדם. אדם החי בתודעת חסד ניגש לזוגיות, למשפחה, לקהילה ולעבודה מתוך תודעה אחדותית, שיתופית ותחושת שייכות עמוקה. המניע שלו הוא מניע של חסד: הוא ניגש לזוגיות מתוך שאלה "איך אני יכול לתרום לאשתי?" למשפחה מתוך רצון לתרום לילדיו, ולעבודה מתוך רצון לתרום למערכת. הוא ניגש לכל דבר ב"ראש גדול", מתוך תחושה שיש לו הזדמנות להוסיף עוד חסד לעולם.

האויב הגדול ביותר של מידת החסד הוא השחיקה. פעמים רבות, אדם מתחיל תהליך כשהוא מלא באידיאלים – להתחתן כדי לתרום לבת הזוג, להתחיל עבודה כדי לעשות טוב, להתגייס לצבא כדי לתרום למדינה. אך עם הזמן, חלה שחיקה בתודעה הזו, והוא מתחיל להתכנס בתוך עצמו: הוא דואג למעמדו בעבודה, הופך ל"ראש קטן" בצבא, או נותן את המינימום ההכרחי במערכת היחסים. המלחמה בשחיקה היא המשימה המרכזית, ועיקר העבודה היא לשמר, להגדיל ולהרחיב את תודעת החסד. הדבר מתאפשר דרך "דעת אלוהים" – תפיסה פילוסופית רחבה הרואה את כל המציאות כמכלול של חסד, שטף של אנרגיה אלוהית ששוטפת את הכל, והאדם הוא חלק ממנה. תפיסה זו עוזרת לשמור על המוטיבציה ועל אש החסד הפנימית.

אדם שבאמת חי בתודעת חסד לא יפגין אותה באופן נקודתי. הוא לא יהיה "ראש גדול" בעבודה ו"ראש קטן" בבית, יושב על הספה וצופה בטלוויזיה. הוא גם לא יהיה נדיב למשפחתו וקמצן בעבודה, מנסה להילחם באחרים כדי להשיג מעמד. אדם כזה רק "עושה חסד" באופן חלקי, אך אינו חי בתוך תודעת החסד. הרעיון שאנו מדברים עליו הוא שתודעת החסד היא כללית ומוחלטת, ונוכחת בכל מישורי החיים: במשפחה, בקהילה, בעבודה ובלימודים. האנרגיה הזו שוטפת את כל המציאות וגם אותו, והוא חי בתוכה באופן מלא.

לסיכום, זוהי המשמעות העמוקה, המעשית והמשמעותית ביותר של "דעת אלוהים". אדם מביא לידי ביטוי את התפיסה הפילוסופית-ערכית הזו כאשר הוא מממש אותה בחייו, ובעיקר במעגל הפנימי ביותר – מעגל התודעה. כשהוא חי בתודעה של חסד, והיא האנרגיה המניעה אותו בכל מעשיו, הוא פועל מתוך חסד תמידי בכל המישורים. זוהי החוויה השלמה והרחבה ביותר של אידיאל אלוהי זה.

פרק 4: חינוך מתוך אמון – כוחה של

הסבלנות

- הפרק מיישם את עקרונות השיטה על תחום החינוך (הן של אחרים והן עצמי), ומדגיש את חשיבות האמון בטוב הפנימי והסבלנות המאפשרת לו לצמוח.

תחום החינוך, בין אם של ילדינו ובין אם של עצמנו, רצוף אתגרים ודורש כלים מדויקים. בפרק זה ניישם את עקרונות "דעת אלוהים" על עולם החינוך. נטען כי נקודת המוצא לחינוך בריא היא אמון עמוק בטוב הפנימי ובאידיאלים האלוהיים הטמונים בכל אדם. מתוך אמון זה, נראה כיצד הכלי החינוכי המרכזי הוא הסבלנות, המאפשרת לכוחות החיוביים לצמוח באופן טבעי, ללא לחץ וכפייה.

כאשר ניגש לנושא החינוך על פי גישה זו – בין אם זה חינוך ילדים, חינוך אדם את עצמו, או חינוך באופן כללי – המידה המרכזית ביותר היא הסבלנות. התפיסה של "דעת אלוהים" היא תפיסה מאוד מאמינה; מאמינה בטוב, תפיסה של "עין טובה". זוהי אמונה בכך שהטוב הוא האנרגיה הפנימית של המציאות, ושכל אדם מונע בפנימיותו, בעומק שלו, על ידי האידיאלים האלוהיים: הטוב, הצדק, האמת, המוסר, היושר והחסד. מתוך כך, עלינו פשוט לתת לטוב הזה להתפתח, לבוא לידי ביטוי ולהתממש במציאות. אומנם לפעמים לוקח לו זמן, ולפעמים הוא דורש תהליכים שונים, אבל העניין המרכזי הוא קודם כל להאמין בטוב הזה. יש לתת לו מקום, אמון רב ואנרגיה כדי לצמוח, להתקדם ולבוא לידי ביטוי. ככל שנותנים לטוב הזה יותר זמן, אמון והסתכלות חיובית, כך הוא צומח, והאידיאלים מתפתחים מתוך המציאות באופן טבעי.

הרבה פעמים, הניסיון לאלץ את ההתנהגות הטובה, להכריח אותה, לכעוס, להעניש וללחוץ, רק מונע מהאידיאלים להתפתח בצורה הטבעית שלהם וחוסם אותם מלבוא לידי ביטוי. לכן, הכוח המרכזי בחינוך על פי "דעת אלוהים" הוא האמון הפנימי של האדם שהמציאות אינה מקום אקראי ומפורד, שבו כל כוח נלחם באחר במאבק תמידי. אלא בדיוק להפך: זהו מבט של "עין טובה" על המציאות, מבט שרואה אותה כמקום הרמוני ואחדותי, שבו הדברים רוצים להיות שייכים, מאוחדים ומחוברים זה לזה – הם רוצים להיות טובים. כשאדם ניגש באופן פנימי ותודעתי עמוק אל הילד, אל הנער או אל עצמו בעין כזאת, הכוחות החיוביים צומחים באופן טבעי, גדלים ומתרוממים, כי מה שהם צריכים, בראש ובראשונה, זה את האמון ואת הסבלנות. הרבה מאוד סבלנות, לתת להם זמן להתפתח ולצמוח. מה שחוסם את חינוכו והתפתחותו של הנער, וגם את התפתחותו של האדם עצמו, זה הלחץ, הסטרס, הכפייה, הכעסים והאנרגיות השליליות – כלומר, חוסר האמון שלא מאפשר לטוב להתפתח בצורה טבעית, ואז מתחילים סיבוכים ועיכובים מיותרים.

אם נעמיק בכך, גם בחינוך של האדם את עצמו, הכוח המרכזי הוא האמון בטוב והסבלנות. אדם צריך לתת לעצמו זמן, לנהוג בסבלנות כלפי עצמו, גם כשהוא נופל ונכשל בחטאים, בתאוות או בהתנהגויות לא טובות. הרבה פעמים, דווקא הלחץ להשיג תוצאות מיידיות, להשתפר מיד, הוא זה שמפיל את האדם. הוא מכניס אותו לסטרס, ונובע מחוסר אמון פנימי. כלומר, "אני לא באמת מאמין שיש בי טוב, שיש בי אידיאלים אלוהיים שפועלים בתוכי, ולכן אני חייב להשיג תוצאה מיידית. אם לא, סימן שאני לא שווה כלום". לעומת זאת, כשאדם בא מתוך תפיסה של "דעת אלוהים", הוא רואה את המציאות ואת עצמו בעין טובה. הוא מבין שהמציאות מלאה בכוחות של טוב, והכוחות האלה פועלים גם בתוכו. לכן, הוא נותן לעצמו זמן להירגע, נוהג בסבלנות ובאורך רוח. הוא מאמין שיש בו טוב, גם אם כלפי חוץ

הוא כרגע חוטא ונכשל ולא הגיע למטרה שהציב. יש לו זמן, יש לו סבלנות, והוא מחזק קודם כל את האמון שלו בעצמו ובכוחות הטוב, ונותן להם את הזמן לצמוח, לפרוח ולהתקדם בתוכו. הוא מתמלא בעין טובה כלפי עצמו, בשמחה ובחיות, ומאפשר לעצמו להיחלץ לאט לאט מהנפילה.

באופן פרדוקסלי, כשאדם מאוד לוחץ ומנסה להגיע להישגים מידיים, הוא רק מתמלא באכזבה חזקה יותר, בתחושת כישלון וייאוש, ואז אין לו כוחות להתגבר. דווקא כשאדם בא בעין טובה, בסבלנות, בשמחה, ומוכן לחכות ולתת לדברים זמן להתפתח, אז הוא מתמלא בכוחות של שמחה, אמונה וביטחון. הכוחות האלו הם שמאפשרים לו להיחלץ מהמצב שאליו נפל ולהתקדם. הסבלנות, אורך הרוח והמתנות הן אלו שממלאות את האדם בכוחות וגורמות לו להשתפר הרבה יותר מהר מהלחץ והצורך בשיפור מידי.

לסיכום, התפיסה של "דעת אלוהים" אומרת שהמציאות מלאה בטוב, בכוחות של יושר, אמת, חסד ונתינה, הפועלים גם בתוך האדם עצמו. מתוך כך, אדם ניגש לחינוך – בין אם של עצמו, ילדיו או תלמידיו – עם הרבה מאוד סבלנות ועין טובה, ובתחושה שהטוב ממלא את הכל. הגישה הזו נובעת לא מייאוש או מחוסר אמונה ביכולת התיקון, אלא בדיוק להפך: מתוך תפיסה עמוקה שהמציאות כולה טובה, אחדותית והרמונית, ולכן אין צורך להפעיל יותר מדי כוח ולחץ. צריך לגשת בעדינות, בנחת ובסבלנות אל מקום הנפילה, ולתת לכוחות הטוב את הזמן לבוא לידי ביטוי ולהתפתח. מתוך האמון הזה, האדם עושה את הדברים בצורה נינוחה, שמחה ורגועה יותר, וממילא הדברים מסתדרים ומשתפרים הרבה יותר מהר מאשר במצב לחוץ, שבו הוא עלול "לפוצץ את כל העניין". התפיסה הפילוסופית והאמונית הזו נותנת לאדם כלים ויכולת להתמודד עם קשיים ובעיות בצורה איכותית וחזקה יותר מכל שיטה אחרת.

פרק 5: מסע ההתבגרות – מהאגואיזם

הילדותי לתודעה מערכתית

- הפרק מתאר את תהליך ההתבגרות הנפשי כמעבר מהתמקדות ב"אני" הפרטי להבנה שאנו חלק ממערכת כוללת, וכיצד "דעת אלוהים" מאיצה תהליך זה.

החיים הם תהליך מתמיד של התבגרות, אך בגרות אמיתית אינה נמדדת בגיל, אלא בהתפתחות התודעה. בפרק זה נתאר את מסע ההתבגרות הנפשי כמעבר מהתפיסה האגואיסטית והילדותית, הרואה את ה"אני" במרכז, אל עבר תודעה בוגרת ומערכתית, המבינה שאנו חלק ממכלול רחב. נסביר כיצד שיטת "דעת אלוהים" משמשת כמנוע ומצפן בתהליך צמיחה חיוני זה.

"דעת אלוהים" היא שיטה להבנת המציאות, המבוססת על התפיסה שהמושג "אלוהים" פרסונלי אינו ישות מוחשית, אלא דימוי ומשל. דימוי זה מבטא את הרעיון שקיים במציאות שטף מתמיד של אידיאלים נעלים – כוחות של טוב, מוסר, יושר, אמת וחסד. אידיאלים אלו הם הכוח המוביל, המקדם והנוכח בכל פרט במציאות, ופועל בהתמדה כדי להוביל אותה אל שלמותה. כדי שנוכל להתייחס לאותם אידיאלים, אנו משתמשים במושג "אלוהים", הממחיש לנו את הרעיון בצורה מוחשית יותר ומאפשר לנו להתחבר אליו, להתקדם ממנו ולהעמיק את תפיסתנו. למרבה הצער, לאורך השנים, המושג הזה עבר תהליך של החפצה; הדימוי הפך למושג מוחשי מדי, וכך אבד המהות המקורית של הרעיון. בשיעור זה נדבר על תהליך ההתבגרות של האדם וכיצד הוא קשור לתפיסה זו.

כאשר אדם נולד, בתור תינוק, הוא פועל מתוך תפיסה אגואיסטית מוחלטת. הוא מרגיש שהוא הייצור החשוב ביותר בעולם, שכל צרכיו

צריכים להיענות באופן מייד, ושהוא ניצב במרכז המציאות. מה שקורה הוא שככל שאדם מתבגר, התודעה הילדותית הזו נמשכת לעיתים קרובות, אך משנה את צורתה. הדרישה ל"אוכל" ו"שידאגו לי" מתחלפת בדרישה למושגים רחבים יותר כמו כסף, מעמד וכבוד. למרות השינוי החיצוני, האדם נשאר במהותו ובפנימיותו שבוי באותה תפיסה ילדותית, המציבה את ה"אני" הפרטי במרכז היקום.

התבגרות אמיתית היא תהליך שבו האדם לומד להכיר בכך שהוא אינו יצור בודד ומרכזי בעולם, אלא חלק ממערכת עולמית גדולה ומורכבת. במערכת זו קיימים פרטים רבים אחרים, והוא משולב ביניהם, ממלא את תפקידו, תורם למערכת ונתרם ממנה. הבנה זו מעניקה לאדם בגרות אישיותית עמוקה, המובילה בסופו של דבר לתודעה נפשית יציבה וטובה יותר. לעומת זאת, כל עוד אדם שרוי בתפיסה האגואיסטית, חייו מלווים במצוקות רבות: לחצים, תסכולים, תחושת בדידות ואיום מתמיד, כאילו הוא עומד לבדו מול העולם כולו. ככל שהוא מפתח את אישיותו ומצליח לצאת מהמצב האגואיסטי למצב רחב יותר, שבו הוא חווה את עצמו כחלק ממצויאות הרמונית ואחדותית, כך הוא מגיע למצב תודעתי מתקדם וטוב יותר. אך חשוב להדגיש כי המעבר הזה אינו פשוט ודורש עבודה פנימית רבה.

התפיסה של "דעת אלוהים" מסייעת לאדם להתפתח בדיוק בכיוון הזה. היא מאפשרת לו להבין שהוא חלק ממערכת מציאותית רחבה, הפועלת באחדות ובשילוב כוחות. על פי תפיסה זו, מה שמניע את כל הכוחות במציאות הם אותם אידיאלים אלוהיים – מערכות של טוב, יושר, צדק, מוסר וחסד, המקדמות את העולם בהדרגה. כשהאדם מאמץ תפיסה זו, הוא מתחיל להרגיש שהוא חלק מאותו שילוב כוחות. הוא תורם את חלקו ומקבל מהמערכת, וחדל לפעול כיצור בודד הנלחם על קיומו. תודעה זו היא שמעניקה לאדם את איכות החיים האמיתית ואת נקודת המבט הבוגרת שדרכה עליו להתייחס לעצמו ולמציאות.

”דעת אלוהים” אינה רק אמירה פילוסופית או ערכית; היא תודעה פנימית חיה שמתוכה האדם מנהל את חייו. ניתן למדוד את מידת החיבור של אדם לתפיסה זו באמצעות התבוננות בשטף המחשבות הפנימיות שלו. כל עוד מחשבותיו נתונות בתוך עולמו הפרטי – ”כמה כסף יש לי?”, ”מה המעמד שלי?”, ”כמה הנאות השגתי?” – הוא אינו מחובר באמת לדעת אלוהים, גם אם הוא מדבר עליה או לומד אותה. החיבור האמיתי מתרחש כאשר האדם במחשבותיו הפנימיות עסוק פחות בעצמו ובהצלחותיו הפרטיות, ויותר בטוב של העולם, החברה והמערכות הסובבות אותו. כאשר הוא חווה וחושב כל הזמן מתוך תודעה של האידיאלים האלוהיים הפועלים במציאות, הוא באמת מגיע לתודעה בוגרת ושלמה יותר.

המעבר לתודעה מערכתית משנה לחלוטין את חוויית החיים. במקום לראות את המציאות כמאבק כוחות תמידי, האדם מתחיל לחיות בתחושה של שותפות והרמוניה עם כלל המציאות. הוא מבין שהמציאות כולה היא מערכת אחת, גדולה ומקיפה, שהכוחות בה נעים ומתפתחים יחד, והוא תורם את חלקו בתוך זרם זה. התפיסה של אידיאלים אלוהיים היא זו שממסדת ומייצבת את החשיבה הזו. היא מבהירה שהמציאות, על אף ריבוי פרטיה, אינה כאוטית. בדומה לגוף האדם, המורכב מאיברים רבים אך מאוחד על ידי נשמה ותודעה אחת, כך גם המציאות מאוחדת סביב ציר מרכזי אחד – מערכת האידיאלים האלוהיים של אמת, צדק, מוסר ואחוה.

כשאדם פועל מתוך התפיסה הבוגרת, הדבר מתבטא בכל תחומי חייו: במחשבותיו, באופן שבו הוא חווה את העולם ובהתנהלותו היומיומית – בעבודה, בזוגיות, במשפחה ובקהילה. התנהלותו הופכת איכותית, בוגרת ונכונה יותר, וכתוצאה מכך, הוא גם מצליח יותר. מדוע? כי הוא פועל בבריאות. לפעול בבריאות משמעו לפעול בהרמוניה עם המערכת שבה אתה חי, להבין את חוקיה ולהתאים את עצמך אליה. כאשר אתה

משתף פעולה עם האופן שבו המציאות פועלת מיסודה, חייך הופכים איכותיים ומוצלחים יותר.

אם כן, התהליך מתחיל בתפיסה פילוסופית-ערכית, שבונה באדם מבנה תודעתי ומנטלי בוגר. אישיות בוגרת זו מתנהלת טוב יותר במציאות, מגיעה להישגים גבוהים יותר וזוכה לאיכות חיים גבוהה. הצלחה זו, בתורה, מחזקת את אמונו של האדם בתפיסה, גורמת לו להפנים אותה עוד יותר, ומובילה אותו למקומות עמוקים ושלווים יותר. כך נוצר מעגל חיובי של צמיחה והתפתחות, שבו האדם מעמיק את חיבורו לאידיאלים האלוהיים, ואיכות חייו הולכת ומשתפרת. זהו, על קצה המזלג, תהליך ההתבגרות העמוק שדעת אלוהים שואפת לחולל באדם.

פרק 6: בניית ביטחון עצמי אמיתי – כוח

מתוך חיבור לכלל

- הפרק טוען שביטחון עצמי יציב אינו נובע מניפוח האגו, אלא מתחושת שייכות וחיבור לעוצמות של המציאות כולה.

ביטחון עצמי הוא יסוד הכרחי לחיים בריאים, אך הדרך לבנות אותו רצופה מהמורות. רבים מנסים לחזק את עצמם על ידי ניפוח מלאכותי של האגו, גישה שלרוב אינה מחזיקה מעמד. בפרק זה נציע דרך חלופית ויציבה יותר לבניית ביטחון עצמי, הנובעת מתפיסת "דעת אלוהים". נסביר כיצד כוח פנימי אמיתי אינו צומח מההתמקדות ב"אני" הפרטי, אלא מתחושת השייכות והחיבור לעוצמות האדירות של המציאות כולה.

על פי שיטת "דעת אלוהים", המבוססת על תפיסתו של הרב קוק, היחס לאלוהים פרסונלי אינו אלא דימוי ומשל. המשמעות העמוקה של האמונה באלוהים היא למעשה האמונה באידיאלים נעלים – מערכות של טוב, חסד, נתינה, צדק ויושר – המובילות את העולם. התפיסה היא שהמציאות כולה מהווה מבנה אחדותי, הרמוני ומאורגן, כמו גוף חי אחד. מה שמניע את המבנה הזה מבפנים הוא ה"נשמה הפנימית" שלו, אותו מערך אידיאלים המהווה את הציר המרכזי שלפיו כל החיים מתנהלים. האמונה ועבודת השם הם כלים המסייעים לנו להתחבר למבנה אידיאלי זה.

כאשר אנו ניגשים לנושא הביטחון העצמי, ישנה נטייה רווחת לפנות לפתרונות חיצוניים: דיבורים מעצימים או ניסיונות של אדם "להאדיר" את עצמו על ידי חשיבה על תכונותיו הטובות. אף על פי שיש בכך ערך מסוים, גישה זו היא לרוב מצומצמת וילדותית. היא אינה בונה ביטחון עצמי פנימי ואמיתי, אלא יוצרת שכבה חיצונית בלבד, מכיוון שהאדם

כיצור בודד הוא אכן מוגבל, חלש ומלא חסרונות, וקשה לחפות על כך באמצעות תמונה דמיונית.

ביטחון עצמי אמיתי ויציב נבנה על תפיסה אחדותית והרמונית, המבינה שהמציאות כולה מלאת כוחות. העין הטובה של האדם אינה צריכה להיות מופנית רק כלפי עצמו כיצור פרטי, אלא כלפי המכלול הגדול שהוא חלק ממנו. כוחו האמיתי של האדם נובע מהבנת מקומו כפרט בתוך הסדר העולמי הכולל, שהוא אכן מלא עוצמות ואנרגיות. ככל שאדם חש שייכות למבנה הגדול הזה ומתאים את עצמו אליו, כך הוא רוכש ביטחון עצמי אמיתי, מתוך חוויה שהעוצמות האדירות של המציאות זורמות דרכו והן חלק ממנו.

החיבור הזה דורש עבודת מידות עמוקה, שבמסגרתה האדם מתאים את עצמו לסדר ההרמוני של המציאות – סדר המלא ביושר, צדק, אמת ונתינה. ככל שאדם חי את חייו בהתאמה לאידיאלים אלו, ובעיקר, מפתח תודעה פנימית של חיבור, שייכות ורצון בטובת הכלל, כך הוא מתחבר לעוצמות המציאות. הוא חש שהוא איבר קטן אך משמעותי במבנה הגדול, ומתמלא מהכוחות ומהעוצמות של אותו מבנה.

לעומת זאת, כאשר אדם חי בפרטיות, בתחושה שהוא יחידה נפרדת שכל מעייניה נתונים לעצמה, הוא מאבד את הקשר לכלל המציאות. הוא מתנתק מההרמוניה והאחדותיות שלה, ומתקשה לצבור כוחות ולגבש ביטחון עצמי פנימי. המציאות האמיתית של האדם כפרט היא אכן קטנה, עלובה ומוגבלת, ואם הוא מתמקד רק בה, הוא נותר לכוד במעגל תמידי של תחושת חוסר, קטנות ומצוקה.

הפתרון טמון בחיבור לאידיאלים האלוהיים, למבנה הכללי של המציאות. על האדם לפתח, הן בשכלו והן בתודעתו, הבנה שהמציאות אינה אוסף אקראי של כוחות מפורדים, אלא מבנה הרמוני, אחדותי ושלם. מה שאמור להעסיק אותו הוא הטוב של כלל המציאות, התיקון וההרמוניה של כל חלקיה. כשהוא ניגש לעסקיו, הוא יחפש צדק ומוסר

לטובת כולם. כשהוא מחנך את ילדיו, הוא יאמין בנשמתם הטובה. באינטראקציות היומיומיות שלו – בקהילה, במשפחה ובזוגיות – הוא ישאף לחוש חלק מהסביבה, לגלות אכפתיות, חסד ונתינה הנובעים מתוך דאגה לכלל, ולא רק לעצמו.

ככל שמחשבותיו של אדם משתנות, והוא מעדן את החשיבה האגואיסטית שלו לטובת חשיבה אחדותית והרמונית יותר, כך הוא מתחבר לחוויה העמוקה של "אני כחלק מהכלל". אז הוא מתמלא בעוצמות של עשייה, ביטחון, שמחה ועוצמת חיים אדירה. שם נבנה הביטחון העצמי האמיתי, הפנימי והעמוק, שמחזיק מעמד, בניגוד לציפוי חיצוני ושטחי של "כמה אני גדול ומוצלח", שמתפוגג במהירות.

תהליך זה של שינוי תודעתי עמוק משנה את כל צורת ההתייחסות של האדם – לעצמו, לאחרים, לבעלי חיים ולכל מה שסביבו. הוא פועל מתוך תחושת שייכות ואחריות למערכת הגדולה שהוא חלק ממנה. כך נוצרת אישיות חזקה, בטוחה, עוצמתית ומלאת כוחות חיים, שמחה ושלווה פנימית. אדם כזה אינו קורס מקשיים, אינו נלחץ מסיטואציות ומסוגל להתמודד עם חרדות ופחדים. הוא נחלץ מהמחלות המנטליות והנפשיות, ומתחיל לחיות באמת – להבין מהי שמחה, מהו קיום אנושי שלם ועמוק.

זהו תהליך הדורש עבודה פנימית מאומצת להיחלץ מהאגואיזם ומהדאגה העצמית המתמדת. גם קיום מצוות ותפילה, על פי תפיסת "דעת אלוהים", הם חלק מתהליך זה. בתפילה, אנו מתחברים לכוחות האידיאליים שמובילים את המציאות ומבקשים את שלמותם בעולם. בקיום מצוות, אנו מחברים את מעשינו היומיומיים לסדר הגדול של החסד, היושר והאמת. כל אלו, יחד עם שינוי חשיבה והתנהלות, גורמים לתודעה הרחבה והעשירה הזו לחלחל בהדרגה אל תוך הנפש. כך, האדם הולך ומשתחרר ממגבלותיו, וצובר יותר שמחה, ביטחון,

שלווה וקיום פנימי מאוזן והרמוני. הנפש שלו הולכת ומתרחבת,
ומגיעה למלוא עוצמתה.

פרק 7: מקור השמחה הפנימית – חווית

ההתחדשות המתמדת

- הפרק מגדיר שמחה כתחושת התחדשות, ומסביר כיצד החיבור למציאות, הנתפסת כמתפתחת וצומחת תמיד, יוצר מקור בלתי נדלה של שמחה פנימית.

כולנו מחפשים שמחה, אך לעיתים קרובות אנו תולים אותה באירועים חיצוניים וחולפים. בפרק זה נבחין בין שמחה חיצונית לשמחה פנימית, ונחקור את מהותה העמוקה. נטען כי שמחה קשורה במהותה להתחדשות, ונראה כיצד תפיסת "דעת אלוהים", הרואה את המציאות כולה בתהליך מתמיד של צמיחה והתפתחות, מספקת מקור בלתי נדלה של שמחה פנימית שאינה תלויה בנסיבות.

שמחה היא רגש משמעותי ביותר בחייו של אדם, וחשוב להבין שיש שני סוגים שלה: שמחה חיצונית ושמחה פנימית. שמחה חיצונית נובעת מאירוע משמח או ממהו טוב שקרה לאדם באופן נקודתי. לעומתה, שמחה פנימית אינה תלויה באירוע מסוים; היא תחושה פנימית, תמידית ומתמשכת, השוכנת בלב האדם והופכת לחלק מהחיים, האישיות והתודעה שלו.

הנקודה השנייה שיש להבין היא ששמחה קשורה במהותה לעניין של התחדשות. המהות של שמחה היא תחושת החידוש: כשאדם מקבל מתנה ויש לו רכוש חדש, כשהוא מתחתן ונכנס למצב משפחתי חדש, או כשנולד לו ילד. כל דבר שמביא עמו התחדשות לחייו של אדם גורם לו שמחה. זהו היסוד של המידה הזאת.

כדי לחבר זאת ל"דעת אלוהים", נסביר תחילה את המושג. "דעת אלוהים" אינה רק אמונה פשוטה, אלא הבנה עמוקה יותר. האמונה באלוהים פרסונלי היא מעין משל, סמל או דימוי לרעיון שהמציאות כולה מתנהלת על פי אידיאלים אלוהיים. ישנם כוחות של טוב, חסד, נתינה, צדק, מוסר ויושר שפועלים כל הזמן במציאות ומכוונים אותה, לעיתים בדרכים ישירות ולעיתים עקיפות. במבט כולל, המציאות היא מקום אחדותי, הרמוני ומאוזן. אנו רואים רק חלק קטן מהתמונה ולכן לא תמיד מודעים למהלך הכללי. עבודת השם והאמונה הן חלק מתהליך תודעתי שמטרתו לפתוח את האדם לתובנה זו.

כעת, נחבר את כל הנקודות. האמון באידיאלים האלוהיים כולל לא רק את ההבנה שהמציאות הרמונית, אלא גם תובנה חשובה נוספת: המציאות נמצאת בתהליך מתמיד של התקדמות. היא חותרת בהתמדה ליותר הרמוניה, יותר אחדות, ומתוך כך ליותר עוצמות חיים. בדומה לאדם חולה שמחלים וגופו פועל בהרמוניה רבה יותר, כך גם המציאות – ככל שהיא הופכת מאוזנת ואחדותית יותר, כוחות החיים הטמונים בה פורצים בעוצמה גדולה יותר. התודעה של "דעת אלוהים" חווה גם את האיזון הקיים וגם את ההתפתחות המתמדת. כפי שילד גדל ומתחזק מדי יום, כך גם המציאות כולה צומחת ומתעצמת.

כאשר אדם מפנים את הרעיון שהמציאות סביבו נמצאת בצמיחה ובהתחדשות מתמדת, הוא מתמלא בכוחות של שמחה. מכיוון ששמחה קשורה להתחדשות, והמציאות עצמה מתחדשת ללא הרף, הוא חווה תחושת התחדשות תמידית. הוא חש שההתפתחות הזו קורית גם בתוכו, בנשמתו ובאישיותו, שהרי הוא חלק בלתי נפרד מהמציאות. זוהי שמחה שאינה פרטית ואנוכית, אלא שמחה כוללת, הנובעת מהשתתפות בשמחתה של המציאות כולה. בדומה לאדם השמח באירוע משפחתי כחלק משמחת המשפחה, כך הוא שמח כחלק מה"משפחה" הגדולה של היקום כולו – האנושות, בעלי החיים, הצומח והדומם – שנמצאים כולם בתהליך של צמיחה.

החיבור לרעיון זה דורש מהאדם להיות בעצמו יוצר ומתפתח. עליו לעבוד על אישיותו, לתקן את מידותיו, ולהיות יצירתי ומתקדם בכל תחום בחייו. בין אם הוא עובד בהייטק וחושב על תוכנות חדשות, איש חינוך שיוצר שיעורים מקוריים, בעל מכולת שמשפר את חווית הקנייה, או הורה שפועל להפוך את משפחתו למאושרת יותר. החיפוש המתמיד אחר שיפור, יצירתיות והתפתחות הוא המנוע הפנימי שאחראי על תחושת ההתחדשות ועל השמחה הפנימית.

אחת ההתמודדויות הגדולות שלנו היא העובדה שהמציאות אינה מושלמת; יש בה חסרונות, מגבלות ופגמים. כיצד ניתן ליישב זאת עם תחושת השמחה? התשובה טמונה בהבנה שהחסרונות הם חלק מההרמוניה, ובנקודה עמוקה אף יותר: הם אלו שמאפשרים את הצמיחה. בעוד שהשלמות האלוהית היא סטטית, המציאות שלנו מתאפיינת ב"השתלמות" – תהליך של התפתחות מתמדת. הפגמים והקשיים הם המקפצה שמאפשרת לנו לצמוח, להתרחב ולהתפתח. איננו מחפשים את הבעיות, אך כשאנו נתקלים בהן, אנו מבינים שהן הזדמנות. בדומה לאדם המתאמן בחדר כושר, שסובל מהמאמץ אך נהנה מהידיעה שהוא צומח ומתחזק, כך גם אנו יכולים למצוא סיפוק בהתמודדות עם אתגרים, מתוך הבנה שהם מובילים אותנו לגדילה אישית.

השמחה היא המבחן והחותם הסופי של הפנמת "דעת אלוהים". כאשר אדם רואה בקושי הזדמנות לצמיחה, הוא לא חווה אותו כטרגדיה אישית מדכאת. מתוך תפיסה של "דעת אלוהים", הוא מבין שהוא אינו יצור בודד הנלחם לבדו, אלא חלק מאורגניזם עולמי שלם שמתמודד, צומח ומתחזק יחד איתו. הוא מרגיש מאחוריו "גב" – מערך שלם של כוחות חיים, טוב, תיקון ויושר. ביטחון זה נותן לו את הכוח להתמודד, לצמוח מתוך האתגר, ולהתמלא בשמחה ובסיפוק. כך נוצר מעגל שמזין את עצמו: ההתמודדות המוצלחת מולידה שמחה, והשמחה מעניקה כוח להתמודדויות הבאות. בסופו של דבר, חיבור עמוק לתודעה זו מביא

את האדם למצב של שמחה תמידית, מקיפה ועוצמתית, הממלא את אותו בכוחות חיים ומביאה אותו להתעלות מתמדת.

פרק 8: התמודדות עם הגאווה – בין

ויתור לחיבור אל השלם

- הפרק מזהה את הגאווה (השאיפה לשלמות פרטית) כמחלה המרכזית, ומציע פתרון המאזן בין הצורך להתפתח לבין קבלת המוגבלות, דרך חיבור למכלול.

בליבה של עבודת המידות ניצבת ההתמודדות עם מידת הגאווה – השאיפה הבלתי פוסקת לשלמות אישית, לשליטה ולוודאות. בפרק זה ננתח את הגאווה כמחלה פנימית של הנפש, המובילה ללחץ ותסכול מתמידים. נבחן פתרונות שונים, ונציג את גישת "דעת אלוהים" כדרך המאפשרת לאזן את הצורך הטבעי להתפתח, מבלי ליפול למלכודת הגאווה, על ידי חיבור הגדולה האישית למערך הכללי.

ראשית, עלינו להבין את התפיסה המכונה "דעת אלוהים". על פי תפיסה זו, המושג "אלוהים" פרסונלי אינו אלא משל או דימוי לתפיסה רחבה יותר, הגורסת כי המציאות כולה מובלת על ידי אידיאלים נשגבים ואינסופיים. אידיאלים אלו – יושר, צדק, מוסר, שלמות, חסד ונתינה – הם הכוח הפנימי שדוחף את העולם ללא הרף לעבר שלמות גדולה יותר ויותר. מנקודת מבט זו, המציאות היא מארג אחדותי, הרמוני ואורגני, שבו כל החלקים פועלים יחד במכלול אחד. האדם, השקוע בתוך פרטי חייו, מתקשה לעיתים להבחין באחדות זו ונוטה להתמקד בחוויה האישית שלו, המלאה בחסרונות ובקשיים. אך כאשר הוא מרחיב את מבטו ומתבונן על הדברים מפרספקטיבה כללית יותר, כמו ציפור במעופה, הוא רואה כיצד הנקודות הקטנות והנפרדות מתחברות לתמונה אחת גדולה ושלמה. המבנה הכללי מתגלה, והכל מקבל משמעות אחרת.

מידת הגאווה נובעת בדיוק מאותה תפיסה פרטית ומצומצמת. כאשר האדם לכוד בתוך עולמו האישי, אינו רואה את המכלול ונתון לתפיסה ילדותית הרואה רק את עצמה – מצב זה הוא שורש הגאווה. תפיסה זו מובילה אותו לתסבוכות, קשיים ותסכולים רבים. מקור התסכול הוא כפול: ראשית, האדם שם דגש מופרז על חסרונותיו, מוגבלותו והיותו יצור חלקי, והדבר מייאש אותו. שנית, ובעומק רב יותר, קיים באדם יצר בסיסי המחפש ודאות מוחלטת. הוא שואף להבין הכל, לשלוט בכל מצב ובכל פרט, לדעת בדיוק לאן הדברים הולכים ולהיות בשליטה מלאה על ההווה והעתיד.

החתיירה הבלתי פוסקת הזו לשלמות אישית הופכת את האדם למעין "אלוהים" קטן בחווייתו, השואף לכוח אינסופי. מרדף זה מונע ממנו ליהנות מהרגע, להבחין ביופי הסובב אותו ולהסתפק בהצלחות קטנות ובטוב הקיים. הוא שרוי במתח תמידי, במרדף אחר משהו גדול וחזק יותר. זוהי מחלה פנימית של הנפש – מחלת האגואיזם, השאפתנות המוגזמת והגאווה. היא מטרידה, מתסכלת וממלאת את חייו בלחצים, פחדים ועצבות, ואינה מאפשרת לו לחיות באמת וליהנות מהטוב החלקי שיש לו ברגע הזה.

יש שינסו למצוא פתרון בתפיסה הדומה לבודהיזם, האומרת: "אני אכן קטן, חלקי ומוגבל, ולעולם לא אגיע לשלמות. לכן, אפסיק לחפש אותה, אשחרר את השאיפות ואסתפק במה שיש". לכאורה, גישה זו מביאה לשלווה ולנירוונה. אך לפתרון זה יש שתי בעיות מהותיות. ראשית, הוא עלול להשאיר את האדם קטן, ללא "דרייב" וחתיירה להתקדמות, ובכך להנציח חיים של בינוניות. שנית, הצורך המובנה בנפש האדם בגדולה, בכוח ובוודאות הוא עמוק מדי. לכן, השחרור הוא זמני בלבד, ובסופו של דבר הגאווה והרצון להצליח משתלטים עליו שוב.

הפתרון האמיתי, אם כן, אינו טמון בויתור, אלא בחיבור לאותה "דעת אלוהים". על האדם להבין שאף על פי שהוא כפרט אכן קטן ומוגבל,

הוא אינו ישות בודדה. מציאותו הפרטית היא חלק ממכלול גדול ורב עוצמה של אידיאלים אלוהיים – כוחות של טוב, יושר, מוסר וצדק הפועלים בעולם. דרך החיבור לכוחות אלו, הוא מתחבר לגדולה, לעוצמה ולוודאות של המהלך הכללי של המציאות. הגדולה הזו אינה שלו כפרט, אלא של המערכת כולה שהוא חלק ממנה. כך, הצורך הפנימי בהתפתחות ובשלמות מקבל מענה, אך ללא הלחץ וההיסטוריה הנלווים לגאווה הפרטית.

כיצד מתחברים בפועל לתפיסה זו? הדבר דורש שני מהלכים משלימים. הראשון הוא ההבנה שאנו לא מנהלים את המציאות לבדנו. הכל לא מוטל על כתפינו. תפקידנו הוא להיות שותפים לאידיאלים האלוהיים, לעשות את חלקנו כדי לקדם ולהיטיב עם העולם. אנו מקבלים את מוגבלותנו, אך זה לא מחליש את המוטיבציה שלנו לפעול ולהתפתח; זה פשוט הופך את המאמץ שלנו לרגוע ושלי יותר. המהלך השני הוא פיתוח "תודעה כללית". אין די בידיעה פילוסופית, אלא יש צורך לכוון את המחשבות, הרצונות והשאיפות שלנו אל הכלל. במקום להתרכז בשאלות כמו "כמה כסף יש לי?" או "איזה מעמד השגתי?", עלינו להתמקד באידיאלים של צדק, מוסר, נתינה וחסד למען המציאות כולה. כך למשל, אדם הולך לעבודה לא רק כדי להרוויח כסף, אלא כדי לתרום, לתת ולפעול באופן ערכי. המשכורת היא אמצעי הכרחי לקיום, אך לא המטרה המרכזית.

ככל שאדם מאמץ חשיבה כללית, הוא מתחבר באופן טבעי לזרם האחדותי וההרמוני של המציאות ורואה את עצמו כחלק ממערך גדול יותר. כתוצאה מכך, מצבו הנפשי והמנטלי משתפר, כי זוהי צורת החיים הבריאה והנכונה עבורו. הוא משיג שלוה, שמחה ועושר פנימי אמיתי. כל עוד אדם שבוי בחשיבה פרטית, הוא יחיה בתסכול ובפחד, כי השאיפה הפרטית שלו לשלמות אינסופית מתנגשת חזיתית עם מציאותו המוגבלת. רק כאשר הוא מאמץ תודעה כללית, הוא מוצא את האיזון הנכון.

איזון זה מאפשר לו להחזיק בשני קצוות בו-זמנית: מצד אחד, הוא מלא בדרייב של הגאווה – הרצון להתקדם, ליצור ולהגיע לשלמות – המנוע שמניע אותו לעשייה גדולה. מצד שני, דרייב זה מאוזן ומרוכך על ידי ההבנה שהוא חלק מתהליך כללי ורחב יותר. ההתקדמות אינה רק שלו, אלא של המציאות כולה, והוא שותף ביצירה הזו. תפיסה זו מולידה סבלנות. האדם מבין שהתפתחות, הן שלו והן של העולם, היא תהליך ארוך ואיטי. הוא משתחרר מהצורך בהצלחה מיידית ומהלחץ לשלוט בכל דבר כאן ועכשיו. הוא פועל מתוך אורך רוח, שמחה וקבלה של החסרונות, מבלי להתרגש מהם יתר על המידה. הוא מוכן לעיתים "להפסיד" בטווח הקצר כדי להישאר ישר, מוסרי ואמיתי, מתוך ידיעה שבמערך הכולל זוהי הרווח האמיתי.

באופן מפתיע, דווקא הלחץ הבלתי פוסק להצלחה, הנובע מהגאווה, הוא זה שמעוור את האדם מלראות את הטוב והיופי שכבר קיימים בחייו. הוא כל כך עסוק במרדף אחר השלמות האינסופית והתוצאות המיידיות, עד שהוא מחמיץ את ההנאות הפשוטות: הילד שהתחיל ללכת, אשתו המדליקה נרות, גלי הים או ציפור שנוחתת על ענף. כשהוא מאט, מפתח מתינות וסבלנות ומשתחרר מכבלי הגאווה, המסך מורם. פתאום הוא מגלה שהמציאות סביבו מלאה ביופי, בטוב, בהצלחות קטנות ובשלמויות רגעיות שהוא פשוט היה עיוור אליהן.

כדי להגיע למצב תודעה זה, על האדם לצאת מעט מתוך עצמו ולראות את עצמו כאיבר במכלול גדול יותר. אז הוא מגלה שהחיים הם נהר אדיר של שפע, אושר ושמחה, והוא עצמו טיפה בנהר הזה, זורם איתו קדימה. תפיסת "דעת אלוהים" היא המאפשרת לו למקם את עצמו נכון, לבנות חיים הרמוניים ומאוזנים, המשלבים ענווה וקבלה עצמית מצד אחד, עם דחף אדיר ליצירה והתפתחות מצד שני.

פרק 9: סיכום ביניים – איזון ה"גבורות" וה"חסדים"

- הפרק מסכם את המתח בין השאיפה להצלחה פרטית ("גבורה") לבין ההכרה שאנו חלק ממכלול ("חסד"), ומציג את "דעת אלוהים" כדרך לאיזון ביניהם.

בנפש האדם מתקיים מתח מתמיד בין שני כוחות: השאיפה להצלחה, התקדמות ומימוש עצמי (ה"גבורות"), והצורך בחיבור, הרמוניה וקבלה (ה"חסדים"). בפרק זה נשתמש במושגים קבליים אלו כדי לסכם ולחדד את מטרתה של עבודת המידות. נסביר כיצד המטרה אינה לבטל את השאיפות האישיות, אלא "למתק" אותן באמצעות תפיסת "דעת אלוהים", ובכך להגיע לאיזון נפשי המשלב עשייה והתפתחות עם שלווה ורוגע.

אנו מרבים לדבר על כך שעל פי 'דעת אלוהים', האמונה באלוהים פרסונלי היא דימוי, משל להכרה ולמודעות לאידיאלים האלוהיים המובילים את המציאות. זוהי תפיסה שלפיה המציאות כולה היא דבר אחדותי, הרמוני ומאוחד, המובל על ידי מעין 'אישיות' גדולה של אותם אידיאלים אלוהיים. אידיאלים אלו, המושתתים על ערכים של יושר, צדק, מוסר, אמת, חסד ונתינה, הם הכוח המניע את המציאות קדימה. כתוצאה מכך, דרך העבודה על 'דעת אלוהים', האדם מתמלא בתחושת שמחה וסיפוק, הנובעת מהחיבור למערך גדול, לזרם חיים חיובי וטוב המוביל את המציאות להתקדמות.

אך לצד זאת, חשוב להעמיק בצד השני הקיים באדם: נטייה פנימית, שאותה ניתן לכנות 'גאוותנות', והיא הנטייה לפרטיות. בעומקה, יש בה גם היבט חיובי, ולכן קשה לאדם להיפרד ממנה. הנטייה לפרטיות מובילה את האדם לשאוף להצלחה אישית, להתקדמות, לעשייה

ולהוביל את עצמו קדימה – למקום טוב יותר, בריא, שלם, עשיר וחזק יותר בתוך המציאות. האדם חש שזוהי נטייה חיובית ומקדמת, ולכן הפרידה ממנה קשה כל כך.

עם זאת, יש להבין שהנטייה להצלחה פרטית היא "סם חיים וסם מוות". מצד אחד, היא אכן מובילה להתקדמות והצלחה. מצד שני, היא עלולה לשגע את האדם ולגרום לו לטרדות, בלבולים וחוסר איזון. כאשר השאיפה להצלחה מתגברת יתר על המידה, היא מובילה לתסכול ואכזבה עצומים ברגעים של כישלון. בסופו של דבר, האדם הוא יצור מוגבל, חלקי וחסר, עם שיבושים ובעיות רבות, וככל שינסה להיות מושלם, לעולם לא יגיע ליעד זה באופן מוחלט. הבעיה היא שהשאיפה לשלמות, לגדולה ולחוזק מופיעה בנו לעיתים קרובות בצורה מוגזמת. אנו נוטים לשאוף לשלמות מוחלטת, להצלחה מוחלטת, ואז ממילא חיים בתסכול מתמיד ובתחושת אכזבה על כך שלא הגענו ליעד. כך נוצר דיסוננס פנימי: האדם מחובר לשאיפה הפרטית שמקדמת אותו, אך בו בזמן היא מתסכלת ומשגעת אותו, והוא אינו יכול להתנתק מהפרדוקס הזה. זוהי בעיה בסיסית בנפש האנושית, וממנה נובעים רוב הלחצים, החרדות והקשיים של האדם.

ישנן שיטות, כמו גישות בודהיסטיות מסוימות, המציעות לשחרר לחלוטין את הנטייה להצלחה ולהתפתחות פרטית, ולהיכנס למצב של 'נירוונה' על ידי שחרור כלל השאיפות והרצונות. הבעיה בגישה זו היא כפולה: ראשית, האדם אינו יכול באמת להשתחרר מהשאיפה הזו, כיוון שהיא טבועה בו ומהווה חלק מאישיותו. שנית, ויתור גורף כזה עלול להביא לנזקים, משום שכפי שאמרנו, האדם צריך להתקדם, להתפתח ולהתחזק. הנטייה להצלחה פרטית היא שמחזקת ומפתחת אותו, ובלעדיה הוא עלול להפוך לחסר מוטיבציה ויכולת פעולה.

לכן, המטרה אינה לבטל את הנטייה החשובה הזו לשאיפת התפתחות, הצלחה ושלמות, אלא לאזן אותה ולהביאה לנפש בצורה מרוככת יותר. אם נשתמש במושגים קבליים, ישנם 'חסד' ו'גבורה'. ה'גבורות' הן

הנטייה להצלחה פרטית, וה'חסד' הוא האיזון שלהן. מה שאנו שואפים להשיג הוא 'גבורות ממותקות' – כלומר, שאיפה להצלחה ולהתקדמות שאינה קיצונית, אלא מאוזנת, כזו שאינה מובילה לתסכולים, אכזבות, לחצים וחרדות קשים מדי. ההגעה למצב זה היא המפתח ליכולתו של האדם להתנהל בצורה בריאה ותקינה בחייו, תוך שילוב של התפתחות ועשייה מחד, ומאידך – חיים ללא חרדות, פחדים ותסכולים אינסופיים.

הדרך להשגת איזון זה היא באמצעות 'דעת אלוהים'. בתפיסה זו, האדם תופס את עצמו כפרט בעל חשיבות וערך, אך לא כבעל ערך אינסופי. ערכו נובע מהיותו איבר במכלול כללי יותר של המציאות. כאן טמון האיזון בין החסדים והגבורות: הגבורות הן התפיסה שיש לי ערך, משמעות ותפקיד כפרט, ואילו החסדים הם ההבנה שאינני יצור בודד בעולם, אלא חלק ממערך גדול, מיחידה הרמונית, משטף חיים שלם ומסודר. אני איבר במכונה הגדולה הזו ועושה את חלקי בה. לחלק הקטן שלי יש ערך רב, אך הוא אינו הדבר היחיד, אינו אינסופי ואינו מושלם.

החשיבות הגדולה של תפיסה זו היא שהאדם מסוגל גם לשחרר. המחלה הפנימית הקשה ביותר היא 'גבורות לא ממותקות' – החיפוש המוגזם אחר הצלחה, התחושה שאני חייב להיות אינסופי, מושלם, בעל שליטה וודאות מוחלטת. אדם כזה רוצה לדעת הכל, להצליח בכל, ואינו מוכן לקבל שום חוסר ודאות. מצב זה משגע אותו, גורם לו לחרדות, לחצים ופחדים, ופוגע אנושות באיכות חייו. האיזון המדויק ביותר מגיע מההבנה של 'דעת אלוהים', שבה האדם תופס את עצמו כאיבר בתוך אורגניזם שלם. מצד אחד, הוא רוצה להתקדם ולמלא את תפקידו. מצד שני, הוא מפנים בהדרגה שהשלמות שהוא מחפש אינה פרטית שלו, אלא של המערכת כולה. הוא מעוניין בתפקוד ובהצלחה של המערכת כולה, וכחלק ממנה, הוא שואף גם להצליח באופן אישי ולבצע את תפקידו בצורה הטובה ביותר.

לתפיסה של 'דעת אלוהים' יש את היכולת לאפשר זאת, כיוון שהיא מציבה את האדם במצב של 'גבורות ממותקות'. זוהי שאיפה להצלחה, אך כזו שנובעת מתוך קבלה והכלה של המציאות האנושית – החסרה, המוגבלת והבינונית. הוא מקבל שתמיד יהיו חסרונות, קשיים ונקודות של כישלון או חוסר ודאות, כיוון שאיננו אלוהים, אלא בני אדם, יצורים חלקיים. המחלה היא הגאווה, הניסיון להיות אלוהים, והפער בין הרצון הפנימי לשלמות לבין המציאות הממשית. 'דעת אלוהים' מאפשרת לאדם לאחוז בשאיפת השלמות החשובה, אך לעשות זאת בצורה מאוזנת, מתוך ההבנה שהוא חלק ממערך גדול יותר. הוא מקבל את מוגבלותו, כי הוא תופס את עצמו כחלק משלמות גדולה יותר הקיימת במציאות. הסיפוק הפנימי שלו נובע מכך שהוא רואה שהמערכת כולה מתקדמת, זזה ומתפתחת, והוא ממלא את תפקידו בתוכה.

חשוב להדגיש שהחיבור ל'דעת אלוהים' אינו עניין שכלי או פילוסופי בלבד. זהו חייב להיות חיבור פנימי ועמוק, המתבטא הן במעשים והן בתודעה. במעשיו, האדם פועל ביושר, אמת, חסד ונתינה, ויוצא מהפרטיות שלו באופן מעשי. ובעיקר בתודעתו, הוא משתחרר בהדרגה מהמחשבות הפרטיות ומפתח תודעה כללית שחושבת על כלל המערכת. הוא חושב פחות על 'כמה כסף יש לי' או 'כמה כבוד יש לי', ויותר על אידיאלים אלוהיים ועל איך להרבות טוב, צדק ומוסר בעולם. שחרור התודעה מהחשיבה הפרטית הוא המפתח ליצירת האיזון בין השאפתנות הפרטית (החיונית אך גם מטריפה) לבין ההסתכלות הכללית הדואגת לכלל.

כאשר אדם מרכך את השאפתנות שלו ורואה את עצמו כחלק ממכלול, הוא מסוגל להסתכל סביבו ולראות גם את השלמויות הקטנות, את ההצלחות הקטנות ואת הצעדים שכן הצליח לעשות, ולחוש בהם סיפוק ושמחה. הוא מסוגל ליהנות מהפרח שפורח, מהציפור על העץ, מההתפתחות החלקית שיש סביבו. בנוסף, ככל שהאדם הופך כללי

יותר, הוא חש סיפוק בהתפתחות של המציאות כולה. אם הוא רואה מישהו אחר מצליח – חבר שהתקדם בעבודה, שכן שקנה רכב חדש, או הצלחה לאומית – הוא חש סיפוק, כי התפיסה שלו אחדותית. כל הצלחה במציאות ממלאת אותו שמחה, והדבר מרכז את מידת הקנאה. הוא מסוגל לשמוח בהצלחת הזולת, כי הוא חווה את הקיום שלו כחלק ממשפחה אנושית אחת גדולה, שצומחת ומתפתחת יחד.

לסיכום, טוב שלאדם יש שאיפה להתפתחות והצלחה פרטית. אלוהים נטע בנו את השאיפה הזו, את ה'גבורות', כדי שכל פרט יפתח את כוחותיו הייחודיים. אם היינו חיים רק מתוך 'חסדים', הפרטים לא היו מתפתחים ולא היה להם דחף לממש את הפוטנציאל האישי שלהם. חשוב מאוד שאדם יזהה את כישרונותיו ויפתח אותם. הבעיה נוצרת כאשר האדם לוקח את הכוח החיובי הזה ומשתמש בו בצורה מוגזמת, ורואה בו את חזות הכל. אז הוא מתמלא בתסכול, בלחץ וברדיפה אינסופית אחר שלמות פרטית. האיזון הנכון מושג על ידי 'דעת אלוהים', כשהאדם מבין שהוא פועל כחלק ממערכת גדולה, הרמונית ואחדותית, הפועלת על פי אידיאלים אלוהיים. במסגרת זו, הוא עושה את חלקו ומבטא את כישרונותיו בצורה המלאה ביותר, אך באופן מאוזן, שאינו מטריף אותו ומכניס אותו לחרדות. כך, הוא יכול למצות את כוחותיו וליהנות מחיים של משמעות, התפתחות ושלווה.

פרק 10: מידת הפשטות – לחיות בקצב

הנכון של המציאות

- הפרק מציג את הפשטות כתודעה פנימית המקבלת את ההדרגתיות והאיטיות של תהליכים, בניגוד לערמומיות המנסה לזרז אותם באופן מלאכותי.

בעולם המודרני, הלחץ להשיג תוצאות מהירות הוא עצום, והוא עומד בניגוד למידה עדינה וחיונית: מידת הפשטות. בפרק זה נגדיר את הפשטות לא כהתנהגות חיצונית, אלא כמצב תודעה פנימי המכבד את הקצב הטבעי וההדרגתי של החיים. נבחין בינה לבין היפוכה, הערמומיות, ונראה כיצד הסבלנות והקבלה של תהליכים ארוכי טווח מובילות בסופו של דבר להצלחה בריאה ויציבה הרבה יותר.

מידת הפשטות היא העמקה מהותית וחשובה בעולם של עבודת המידות ובתפיסת "דעת אלוהים". חשוב להדגיש כבר בהתחלה שאין מדובר בצורת התנהגות או חשיבה נקודתית, אלא במצב תודעה פנימי, עמוק ותמידי, שהאדם נכנס אליו, חי ופועל מתוכו.

כדי להבין זאת, עלינו לחזור להגדרת "דעת אלוהים". תפיסה זו אינה מסתכמת באמונה בכוח עליון או בישות חיצונית, אלא מהווה אמירה מקיפה יותר כלפי המציאות כולה. היא רואה את המציאות כמערכת אחת, אורגנית והרמונית, המובלית על ידי אידיאלים אלוהיים: כוחות של טוב, יושר, אמת, מוסר, צדק, נתינה וחסד. כוחות אלה פועלים, מובילים ומקדמים את כל פרטי המציאות, אשר נתפסת כגוף אחד הפועל בשיתוף פעולה רחב ומקיף.

ההשפעה הנפשית של תפיסה זו היא עמוקה. אם המציאות כולה מתקדמת על ידי אידיאלים אלוהיים, הרי שהאדם הוא איבר קטן בתוך

מעריך עצום זה. מכאן נובעת ההבנה שהמציאות מתקדמת בקצב מסוים, בתהליך ובכיוון משלה, עם דרכים ישירות ועקיפות. האדם צועד בתוך מסלול רחב ומקיף ממנו, ותפקידו הוא למלא את חלקו הקטן במעריך הגדול.

כאן נכנסת מידת הפשטות. המשמעות הפנימית שלה היא שהאדם אינו מנסה להשיג דברים בקצב מהיר מדי, לחוץ ומאולץ, החורג מהקצב הטבעי של הדברים. לתפיסת "דעת אלוהים", למציאות יש קצב פנימי, תהליך הדרגתי עם שלבים, זמנים ותפקידים מוגדרים. האדם החי במידת הפשטות מקבל את הסדר הזה, את הקצב האיטי, את השלבים ואת התהליכים, ואינו מנסה לזרז אותם באופן מלאכותי.

כדי להבין את מידת הפשטות לעומקה, כדאי לבחון את היפוכה: מידת הערמומיות. אדם ערמומי מנסה להשיג דברים שאינם מגיעים לו, או שלא הגיע זמנם, בדרכים עקיפות ומתוחכמות. הוא פועל מתוך ניסיון לזרז תהליכים ולעקוף את הסדר הטבעי.

לעומתו, האדם הפועל מתוך פשטות ניחן בסבלנות. יש לו תודעה פנימית המבינה שהדברים פועלים באיטיות, והוא מקבל תהליכים ארוכים, שלבים ועיכובים שקורים בדרך. הוא מבין שלא צריך לזרז את מה שדורש זמן הבשלה. אין זה אומר שאדם כזה הוא אדיש או שאינו חותר להצלחה; הוא רוצה להתקדם ולפעול, אך הוא עושה זאת מתוך הבנה שהדברים פועלים בשלבים ובהדרגתיות. יש לו את הסבלנות לחכות, גם אם דברים לוקחים זמן או מתעכבים. הוא אינו נלחץ, אינו נבהל ואינו מחפש קיצורי דרך.

חשוב להבין שמצב תודעה זה אינו יכול לנבוע מסיסמה חיצונית או מהחלטה שרירותית "לקבל כל מה שקורה". הוא חייב לצמוח מתוך תודעה פנימית עמוקה, מחיבור למציאות כמקום מסודר, מאוזן והרמוני שמתקדם לאט. כשהאדם מתחבר להדרגתיות הזו ומבין שהוא

איבר קטן במערכת, הוא יכול למלא את חלקו בנחת, בשלווה ובשמחה, מבלי לנסות לזרז דברים מעבר לקצב הראוי להם.

אין כאן ידיעה מוחלטת מהו הקצב הנכון או מהם השלבים המדויקים; כל מקרה נבחן לגופו. האדם מפתח אינטואיציה פנימית של פשטות, שבאמצעותה הוא מרגיש מתי נכון ללחוץ ומתי להמתין. הוא מקבל עיכובים בסבלנות, אינו נכנס לכעסים, לחצים או חרדות, ופועל ברוגע המאפשר לו לקבל את ההחלטות הנכונות בזמן הנכון.

הדרך להתחבר למידת הפשטות ולאותם אידיאלים אלוהיים המובילים את המציאות היא לפעול על פיהם בחיי היומיום. כאשר אדם חי ביושר, במוסר, בצדק, בנתינה ובחסד, הוא מתחבר באופן טבעי לסדרים שבהם המציאות פועלת. הוא מזדהה איתם, חי אותם, ומרגיש מחובר לדרך האיטית, הרגועה והמתונה שבה המציאות מתקדמת. זהו כמו נהר גדול הזורם לאט אך בעוצמה וביציבות. האדם לומד לשחות עם הזרם, לא נגדו ולא מהר ממנו. הדבר דורש אמון, סבלנות והתגברות על כעסים, לחצים ופחדים, אך ככל שהוא מתמיד בכך, מידת הפשטות הופכת לחלק מהאישיות שלו.

התוצאה היא אישיות שמחה, רגועה ומתונה, שיודעת להתמודד עם אתגרים בצורה זורמת. לעומתה, הערמומיות מובילה אדם שמנסה כל הזמן "לסדר" את המציאות, לזרז את הקצב ולקפוץ מעבר למקומו ויכולותיו. בסופו של דבר, הוא נופל, כי אין לו את הסבלנות לצבור את הדברים לאט, בנחת וברוגע. דווקא האדם הפשוט, שמחכה שהדברים יבשילו ושאישיותו תפתח לרכוש את היכולות המתאימות, הוא זה שעושה את הצעד הנכון בזמן הנכון. פעולותיו מגיעות מתוך בשלות, ולכן הן מצליחות ומתקיימות בדרך הראויה.

ניתן להעמיק ברעיון זה דרך סיפור חטא אדם הראשון. כשהקב"ה מצווה על אדם לא לאכול מעץ הדעת, הוא בעצם אומר לו: "אל תנסה לזרז את התהליך. כרגע, תפקידך הוא 'לעובדה ולשומרה'. קבל את

מקומך ופעל לאט". באותו שלב, אדם "ערום ולא יתבושש", כלומר, הוא נמצא במדרגת דעת נמוכה יותר. אך הוא אינו מקשיב, ואוכל מהעץ לפני הזמן, לפני שהגיע לבשלות המתאימה. החטא אינו עצם האכילה – שכן ההתקדמות למצב בוגר יותר היא דבר טוב – אלא התזמון. אם היה ממתין, היה יכול לאכול מהעץ בשלב מאוחר יותר, כשהיה מוכן לכך.

מי שהוביל אותו לחטא הוא הנחש, שהיה "ערום מכל חיית השדה". הנחש מייצג את הערמומיות, את הניסיון להשיג שלמות במהירות, בפזיזות ובאופן מאולץ. כאשר אור גדול נכנס לכלי שעדיין קטן, הכלי מתפוצץ. הדרך הנכונה היא להמתין, להכין את הכלי, להרחיב אותו ולבנות את האישיות, ורק אז, בזמן הנכון, להתקדם.

העיקרון הזה נכון בכל תחומי החיים: בעבודה, במשפחה, בחינוך ובהתפתחות האישית. כל דבר דורש סבלנות, מתינות, נחת ודרגתיות. מידת הפשטות מאפשרת לאדם להבין שהוא חלק מזרם גדול של התקדמות הרמונית, ולפעול מתוך שלוה וחיבור למציאות. הוא אינו נתקף פחד או טירוף, אלא עושה את חלקו במתינות.

כך, הוא מפתח אישיות חזקה ועוצמתית, שמסוגלת לקבל עיכובים ומכשולים מבלי להישבר. הוא אינו רץ קדימה בפזיזות רק כדי להתרסק במכשול הראשון, אלא הולך בצעדים מדודים, וכשמופיע מכשול, הוא עובר מעליו וממשיך הלאה. הוא אינו רואה את עצמו כיצור בודד שצריך לכבוש את העולם, אלא כחלק ממערכת שלמה שמתקדמת יחד. בסופו של דבר, דרך זו מביאה להצלחה, להתפתחות ולהישגים גדולים ובריאים הרבה יותר מאשר דרך הלחץ והחיפזון, שסופה שבירה ונפילה.

פרק 11: שלושה שלבים בעבודה הפנימית

– מהכרה שכלית לחוויה מיסטית

- הפרק מתווה מסלול התפתחות רוחני: מהבנה פילוסופית, דרך קבלת החלקיות בשמחה, ועד למצב תודעה גבוה של "התכללות" – חווית אחדות מיסטית עם הקיום.

ההתפתחות הרוחנית היא מסע רב-שלבי, החורג מהבנה אינטלקטואלית בלבד. בפרק זה נשרטט מפת דרכים להתקדמות פנימית, המתארת תהליך בשלושה שלבים. נתחיל מההכרה הפילוסופית של "דעת אלוהים", נמשיך לקבלה הרגשית של מוגבלותנו בשמחה, ונגיע עד למצב תודעה מתקדם של "התכללות" – חוויה מיסטית ועמוקה של אחדות והרמוניה עם כל חלקי המציאות.

כשאנחנו מדברים על עבודת המידות, הרבה פעמים מתכוונים לעבודה שכלית ומוסרית, להבנה של הדברים. אבל בנושא הזה אפשר גם להעמיק יותר, אל מה שנקרא "מצבים מנטליים מתקדמים" שאדם יכול להיכנס אליהם. מצבים אלו נותנים עוד עומק ומוטיבציה להתקדם. נעשה את זה בשלושה שלבים.

השלב הראשון הוא שלב פילוסופי-תודעתי, שבו האדם רוכש לעצמו את ההכרה וההבנה של "דעת אלוהים". הוא מבין ש"עבודת השם" היא ביטוי לתפיסה רחבה יותר, הרואה את המציאות כולה כמשהו שמובל על ידי אידיאלים אלוהיים – כוחות של טוב, יושר, מוסר, צדק, חסד ונתינה. הוא רואה את המציאות כמקום אחדותי, הרמוני ומאוזן, שהכוחות האלה פועלים בו יחד, כמעין אישיות אחת גדולה, כדי לרומם ולתקן את המציאות. הוא מבין שלאט לאט הדברים הולכים ומתוקנים,

יש כמו שטף גדול של טוב, צדק ומוסר שמרומם את המציאות ומוביל אותה לעבר שלמותה. זוהי המשמעות האמיתית והעמוקה של אמונה באלוהים, וזהו התוכן הפנימי של מושגים כמו עבודת השם, מצוות ותפילה. מתוך הכרה זו, האדם מחבר את עצמו לאידיאלים האלוהיים ומתחיל לפעול בעצמו ביושר, במוסריות, על פי אמת, בחסד ובנתינה. הוא רואה את עצמו כאיבר בתוך השטף הגדול הזה, ופועל כמוהו. לאט לאט, הוא מרגיש שהמהלך הזה משמעותי ומרכזי במציאות, והוא מרגיש חלק ממנו. העולם נראה לו פחות ופחות מפורד, מבולגן ומסוכסך, ויותר אחדותי, מאוזן והרמוני. ככל שהוא פועל כך, גם הנפש שלו מרגישה טוב יותר, חשה חלק מהמהלך, והוא מתחבר לדברים באמת, בעומק שלו.

בשלב השני, האדם מפנים יותר ויותר את היותו חלק ממערכת גדולה וממהלך רחב של המציאות. מתוך כך, הוא מגיע לשמחה ומצליח להסיר את המחסום של האגואיזם, הפרטיות, הגאווה והדחף הפנימי "להיות כאלוהים" – הכי גדול, מושלם ומוחלט. הוא מקבל את קטנות החיים, את הצמצומים, המוגבלות והחלקיות, אך לא מתוך ייאוש או תסכול, אלא מתוך אהבה. הוא מקבל את המגבלות שלו ושל העולם באהבה ובשמחה, מתוך השלמה והבנה שיש כאן מערכת גדולה, טובה ושלמה, שכל פרט בה, אף שהוא מוגבל וחלקי, הוא חלק מהשלם. זה מאפשר לו להניח לצורך בשלמות אינסופית ולקבל את הדברים באופן מתון, כולל את הנפילות והקשיים, בסבלנות ובאיזון. הוא לומד לראות את הטוב, לשמוח בהצלחות הקטנות, ולראות איך הכל מתחבר למערכת גדולה שנעה קדימה. כתוצאה מכך, הוא מסוגל לראות הרבה טוב, אור ושמחה במציאות שלו, ולשים בפרופורציה את החלקים החסרים והמוגבלים. הוא מקבל את קיומם של חוסר, אי-ודאות וכישלונות, ואינו נבהל מהם. הוא לא נכנס לחרדות וללחצים, אלא מקבל זאת בהשלמה, כי יש לו פרספקטיבה רחבה יותר שעוזרת לו להתחבר אל הטוב ולהדגיש את החלקים המלאים והשלמים בחייו. פיתוח היכולת

הזו, להיות בעל אישיות בריאה וחזקה שיוודעת לשים את הדברים הרעים בצד ולהתמקד בטוב, הוא תהליך נפשי עמוק ומשמעותי.

השלב השלישי והמתקדם ביותר הוא שלב שאפשר לכנותו קדושה, דבקות או סוג של מדיטציה. אני קורא לו, בעקבות הרב קוק, "התכללות". התכללות היא תודעה פנימית עמוקה, מעבר לידיעה שכלית, חוויה שהאדם חש בה שהיקום כולו וכל הפרטים שסביבו הם חלק מאחדות אחת גדולה והרמונית. זה לא משהו שכלי, אלא משהו שהוא חווה בגופו ובתודעתו העמוקה ביותר. זוהי קליטה מנטלית נסתרת שבה הוא מרגיש מחובר לכל, אוהב כל פרט במציאות, ומרגיש שהמציאות אוהבת אותו בחזרה. הוא חש חיבור רגשי ותודעתי עמוק בין כל הדברים, ומצוי במצב של חוויה מיסטית שבה "הכל כלול בהכל", הכל משותף, והכל רוצה בטובת הכלל. החוויה הזו מביאה את האדם לשורשי קיומו, לשלווה, רוגע ושמחה פנימיים, ולתחושה קיומית אחרת לגמרי.

אפשר להבין זאת דרך ההיפך: אדם שנמצא בלחץ, בפחד ובכעס, רואה את המציאות כמפורדת, עוינת ומאיימת. הוא חש בודד בעולם זר ומנוכר. מכאן אנו למדים שתפיסת העולם והרגשות שלנו משפיעים על האופן שבו אנו חווים את המציאות. באותו אופן, בצד החיובי, כאשר אדם חי את אידיאל האחדות האלוהית – פועל מתוך חסד, יושר ונתינה, ומפתח אכפתיות כלפי כל מה שסביבו – חוויית החיים שלו משתנה. הוא מתחיל לחוש קשר ואהבה לכל חלקי המציאות, ומרגיש שהמציאות מחוברת אליו בחזרה. ככל שהוא מעמיק במהלך הנפשי הזה, תחושת ההתכללות מתחזקת בתוכו, וכך ניתן להגיע לרמות תודעה גבוהות ומתקדמות.

זוהי הרמה הגבוהה ביותר של עבודת השם – דבקות, קדושה, רוח הקודש. אנחנו מדברים על תחושת התכללות עם המציאות כולה מתוך חיבור לזרם של טוב, הרמוניה וחיים שממלא את העולם. הרעיון הזה הופך מידיעה חיצונית לחוויה פנימית, לחלק מהאישיות. כשהוא הולך

בטבע, רואה את השקיעה, את ההרים, את האנשים סביבו ואת כל הקיום העולמי, הוא מרגיש מחובר, הוא חש קשר ואהבה לכל הפרטים. הוא מרגיש שיש פה איזון גדול, שהכל פועל יחד, ושהאידיאלים האלוהיים הם הכוח המאחד והמחבר של הכל. זוהי הרמה השלישית והעמוקה ביותר של הנושא הזה.

פרק 12: מידת הסבלנות – לראות משמעות בתהליך ולא רק בתוצאה

- הפרק מעמיק במידת הסבלנות ומסביר שהיא נובעת מהיכולת למצוא סיפוק וערך גם בשלבי הביניים של החיים, מתוך הבנה שהם חלק מהתקדמות כוללת.

אחת המידות המרכזיות והמאתגרות ביותר בחיי אדם היא הסבלנות. חוסר סבלנות נובע לרוב מתפיסה הרואה ערך רק בתוצאה הסופית, ומתייחסת לדרך כאל מכשול שיש לעבור במהירות. בפרק זה, נסביר כיצד תפיסת "דעת אלוהים" מאפשרת לפתח סבלנות עמוקה, מתוך ההבנה שגם שלבי הביניים והעיכובים הם חלק משמעותי ובעל ערך בתהליך הצמיחה הכולל של המציאות.

נושא הסבלנות הוא אולי הביטוי המעשי והמרכזי ביותר בחייו של אדם שהולך על פי דרך זו. בשיטת "דעת אלוהים", האמונה באל אינה ק הצהרה על קיומו של אלוהים פרסונלי, אלא תפיסת עולם ותודעה עמוקה הרואה את המציאות כולה כמערך אחדותי, המובל על ידי אידיאלים אלוהיים. אידיאלים אלו הם כוחות גדולים של צדק, יושר, מוסר, נתינה וחסד, אשר מובילים את המציאות כולה לעבר הרמוניה, אחדות ושלמות גדלה והולכת. לפי תפיסה זו, אין במציאות כוחות נפרדים וסותרים המתנגשים זה בזה, אלא זרם אחד, ציר מרכזי, שבו כל חלקי המציאות פועלים יחד וצועדים יחד. החיבור לאמת הזו אינו יכול להיות שכלי בלבד; הוא חייב לבוא לידי ביטוי במעשים. כאשר אדם מתנהל בהתאם לאידיאלים האלוהיים, הוא מרגיש מחובר יותר לזרם הכללי של המציאות. מחשבתו נעשית מעודנת יותר, פחות מרוכזת בענייניו הפרטיים – כסף, מעמד והנאות אישיות – ויותר פנויה לטובת הכלל, להצלחת המציאות, ולהוספת חסד, אמת ויושר

לעולם. כך, תודעתו מתרחבת ומתחברת למהלך הגדול והמקיף של הקיום.

כאן נכנסת לתמונה מידת הסבלנות, והיא מבטאת את הפער בין שתי תפיסות חיים. מחד, האדם שחי את חייו הפרטיים, שרואה את המציאות כמקום אקראי, מפורד ומבולגן, ומרגיש שהוא צריך להיאבק על שלו. מאידך, האדם שחי בתפיסה כללית, הרואה את המציאות כמערכת אורגנית ואחדותית, הפועלת על פי עקרונות של חסד וצדק. ככל שאדם חי בתפיסה מפורדת ואגואיסטית יותר, כך גובר הצורך שלו לראות תוצאות מיידיות, והוא חסר את היכולת להכיל תהליכים. חז"ל מדברים על כך שהאדמה נצטוותה להוציא "עץ פרי עושה פרי", כלומר שעץ שטעם גזעו יהיה כטעם הפרי, אך בפועל היא הוציאה עץ שעושה פירות בלבד. הרעיון הוא שהאדם חווה סיפוק רק מהתוצאה הסופית, מהפרי, אך לא מהדרך, מהעץ, מהתהליך. כשההנאה מגיעה רק בסוף, נוצר חוסר סובלנות. האדם רוצה "לקפוץ" אל התוצאה, אל הפתרון, אל השורה התחתונה, ואין לו סבלנות לדרך הארוכה, לשלבים האיטיים והמתמשכים שנדרשים כדי להגיע ליעד.

לעומת זאת, אדם שחי בתפיסה אחדותית והרמונית, מבין שהשלמות אינה אירוע חד-פעמי, אלא תהליך מתמיד. המציאות כולה צועדת תמיד לעבר שלמות, מתפתחת וגדלה במהלך רחב ומקיף. מתוך הבנה זו, הוא מפתח סבלנות גם כלפי שלבי הביניים. אם שלבי הביניים נתפסים כדבר אקראי וחסר משמעות, טבעי שאין לנו סבלנות אליהם. אך אם מבינים שגם שלבי הביניים הם צעדים הכרחיים בדרך אל השלמות והתיקון, אז גם בהם יש סיפוק, וניתן להכיל ולקבל אותם ברוגע פנימי. דוגמה לכך היא חטאו של האדם הראשון, שאכל מן העץ "לפני הזמן". הניסיון לפרוץ קדימה, להשיג אור גדול לפני שהכלי מוכן להכיל אותו, מביא בסופו של דבר לנפילה ויאוש. גם אם משיגים משהו בטרם עת, האדם אינו בשל לכך, והדבר עלול להרוס אותו,

בדומה לאנשים שזכו בלוטו והתמוטטו כי לא היו מוכנים נפשית לעושר הפתאומי.

הבשלות דורשת התפתחות איטית, והמציאות אכן מתקדמת בשלבים מדודים. כשאדם מפנים ומקבל זאת, הוא מפתח בתוכו את מידת הסבלנות. סבלנות זו קשורה בקשר הדוק לענווה ולפשטות – היכולת לקבל את המציאות כפי שהיא: חסרה, חלקית ומוגבלת, ולהשלים עם קצב התקדמותה האיטי. במקום לנסות לזרז תהליכים בפזיזות, בנעס ובעצבנות, הוא לומד לצעוד בנחת, בשמחה ובשלווה. הוא מוצא סיפוק והנאה גם בצעדים הקטנים ובהצלחות שבדרך, ולא דוחה את תחושת המשמעות רק לנקודת הסיום.

חוסר סבלנות, לעומת זאת, הוא כמו מחלה שהולכת ומשתלטת על הנפש. זה מתחיל בדברים גדולים, ומתפשט בהדרגה לכל תחומי החיים: אין סבלנות בפקקים, בתור, לילדים, לבן הזוג או להורים. האדם נסגר בתוך עצמו, בתוך צרכיו הפרטיים, תאוותיו וגאוותו, ומחפש כל הזמן סיפוק ועונג מיידי. אין לו יכולת להכיל שום דבר שאינו מביא אותו מיד אל התוצאה הסופית. לעומתו, אדם שרוכש את מידת הסבלנות בונה בתוכו נפש מאוזנת וחוסן פנימי אדיר. הוא מקבל את מגבלות החיים ואת העובדה שתהליכים דורשים זמן, ומה שעוזר לו בכך הוא החוויה שהוא חלק ממערך גדול, הרמוני ושלם שצועד תמיד קדימה. העיכובים בדרך אינם נתפסים כמכות אקראיות, אלא כחלק מתהליך הבנייה, הצמיחה וההתבגרות. לכן, הם אינם מוציאים אותו מאיזון ומשמחת ההתקדמות הכללית.

אפשר לקחת את זה צעד קדימה ולראות בחיים מעין "חדר כושר" לנפש. כל סיטואציה מלחיצה, מטרידה או מעוררת חרדה היא הזדמנות לאמן את שריר הסבלנות. במקום להיכנע ללחץ ולצורך בשלמות מיידי, אפשר להגיד לעצמנו: "אוקיי, הנה תרגיל. אני עכשיו בונה בתוכי את היכולת להכיל חוסר ודאות, עיכוב ושיבוש". ברגעים אלה, אנו יכולים לחזק בנפשנו את הצדדים הרגועים והשלווים, אלה שרואים

את התמונה הרחבה ומבינים שהמציאות מתקדמת לאט, בשלבים. כך אנו לומדים לעמוד מול הלחצים ולקבל שהדברים לוקחים זמן. ההתמודדות הזו היא הייעוד האנושי ומטרת החיים: לכבוש ולעדן את השאיפות האגואיסטיות שבתוכנו – הרצון להיות מושלם, אינסופי, יודע-כל ומוצלח בהכל – ולהשלים עם היותנו בני אדם: חלקיים, חסרים ומוגבלים.

אם נסכם, מידת הסבלנות היא הביטוי המעשי להתמודדות עם מצוקות החיים, והשורש לחוסר הסבלנות הוא הגאווה – הצורך להיות מושלם ולהשיג הכל באופן מיידי. הפתרון טמון באימוץ "דעת אלוהים", תפיסה בוגרת ורחבה המכירה במקומנו הקטן בתוך השלמות הגדולה. תפיסה זו מאפשרת לנו לא להיות כמו ילד קטן שדורש סיפוק מיידי, אלא לפעול מתוך בגרות, להבין שאנו חלק קטן ממכלול, עושים את חלקנו ונותנים את מה שאנו יכולים. במקום להיות שבויים באגו, כמו אדם שעומד כל חייו מול מראה ורואה רק את עצמו, אנו מסירים את המראה ומגלים שאנחנו נמצאים בתוך טירה נפלאה, עם נוף מרהיב ומערך שלם שלא ראינו קודם.

כאשר אדם נפתח להסתכלות רחבה והרמונית על המציאות, הכל נראה שמח ושלם יותר. ההתמודדויות והקשיים מקבלים פרופורציה נכונה, ובמקום כעס ולחץ, צומחת מתוכו אישיות רגועה, שמחה ומאושרת. הוא לומד להתקדם בקצב הנכון של החיים – לא לדחוף יותר מדי מתוך לחץ, אך גם לא להתיימש ולהיות אדיש. הוא מתחבר לערכים היסודיים של נתינה, חסד, צדק ואמת, שהם הכוחות המניעים את המציאות כולה, ומרגיש חלק מהזרימה, מההתקדמות ומהצמיחה של העולם לעבר מקום טוב יותר.

פרק 13: טכניקה מעשית – תהליך ה"נסירה" ומיתוק הרצונות

- הפרק מציע טכניקה מנטלית: התנתקות זמנית מהשאיפות הפרטיות כדי להתחבר למבט הכללי, ואז חיבור מחדש לצרכים הפרטיים מתוך פרספקטיבה מאוזנת ורגועה יותר.

עבודת המידות דורשת לא רק הבנה פילוסופית, אלא גם כלים מעשיים שניתן ליישם בחיי היום-יום. בפרק זה נציג טכניקה מנטלית כזו, המבוססת על רעיון "הנסירה" הלקוח ממדרשי חז"ל. נסביר כיצד ניתן להשתמש בדימוי זה כדי לבצע מהלך פנימי: להתנתק באופן מודע מהמחשבות הפרטיות והמלחיצות, להתחבר למבט כללי ואידיאלי יותר, ולאחר מכן לחזור ולטפל בצרכים האישיים מתוך פרספקטיבה רגועה ומאוזנת.

בפרק זה ננסה לתת טכניקה מעשית שעוזרת להתקדם בעניין הזה. כפי שאנחנו זוכרים, "דעת אלוהים" היא ההבנה שהרעיון של אלוהים פרסונלי הוא בעצם משל ודימוי לתפיסה הרבה יותר כוללת ורחבה כלפי כל המציאות. זוהי תפיסה שבה האדם רואה את המציאות כמקום הרמוני ואחדותי, שהולך ומתקדם על פי אידיאלים אלוהיים – כוחות של צדק, יושר, חסד, נתינה ואמת, שמובילים את המציאות לעבר שלמותה.

כדי להבין את הטכניקה שנדבר עליה, נשתמש ברעיון "הנסירה", שחז"ל מדברים עליו הרבה. על פי חז"ל, האדם הראשון נברא כשני צדדים – צד אחד זכר וצד אחד נקבה – שהיו מחוברים גב אל גב. הקדוש ברוך הוא הפריד בין שני הצדדים והציב אותם לחוד, וכדי להתרבות, הם צריכים כעת להתחבר מחדש, אבל הפעם פנים אל פנים.

אם נשתמש בדימוי הזה, אפשר להתייחס לצד הנקבה כצד הפרטי יותר של האדם, זה שחש את עצמו באופן אישי, עם הצרכים והרצונות הפרטיים שלו. צד הזכר, לעומת זאת, מייצג את הצד הכללי יותר – ההשפעה של האידיאלים האלוהיים ושל המהלכים הכלליים שהמציאות עוברת, אשר משפיעים על האדם והופכים אותו לחלק מהזרם הזה.

בחיבור של "גב אל גב", האדם חש את הפרטיות שלו באופן חזק מאוד. הוא חווה את עצמו כפרט ואת צרכיו, רצונותיו וכל הדברים שמטרידים אותו באופן אישי: יותר כסף, יותר מעמד, יותר הנאות אישיות. במצב הזה, הצדדים הכלליים של "דעת אלוהים" והאידיאלים הנעלים אכן משפיעים עליו, אך בצורה תת-מודעת ומרוחקת, מבלי שהם יחדרו לתודעתו. הוא חש בעיקר את הפרטיות שלו, ורק ברקע, בתת-מודע, פועלות עליו ההשפעות הכלליות. מה שאנחנו ננסה לדבר עליו היום זה התהליך של "מיתוק הגבורות" – לקחת את הצדדים הפרטיים ולמתק אותם, להפוך אותם למשהו רחב ומדויק יותר.

תהליך הנסירה מתחיל בכך שהאדם מתנתק מעט מהצרכים הפרטיים שלו ומתחיל להתחבר למגמות כלליות יותר. הוא מתחיל ללמוד תורה, ללמוד על אמונה באלוהים ועל אידיאלים אלוהיים, הוא לומד את כתבי הרב קוק ומתחיל להסתכל על המציאות אחרת. הוא רואה את המגמות הרחבות של המציאות – מהלכים של טוב, חסד, אמת ויושר שמובילים אותה קדימה. ככל שהוא לומד ומתנהל באופן הזה – בצורה ישרה, צודקת, מלאת חסד ונתינה – הוא הופך מודע יותר ויותר למהלכים הללו. במקביל, הוא מתנתק מהמחשבות הפרטיות וחושב יותר מחשבות כלליות: על שלמות העולם, על נתינה, על חסד שהוא יכול להעניק, ועל האמת, היושר והצדק. נושאים אלה הופכים למרכז המחשבה שלו.

בשלב זה הוא מתנתק מעט מהצדדים הפרטיים – מהשאיפות להצלחה אישית, לכסף, למעמד ולכבוד. עם זאת, אסור להישאר במצב הזה, כיוון שלא סתם יש לאדם צרכים פרטיים. הצד הזה של ה"גבורות", צד

הנקבה, הוא חשוב מאין כמוהו, ואי אפשר להישאר רק בצד ה"חסדים" של הזכר. המטרה הסופית היא שכל אדם יפתח את הפרטיות שלו, את כוחותיו האישיים ואת הצלחתו בצורה מלאה. אם אדם יישאר רק בצדדים הכלליים ולא יפתח את עצמו כפרט, זה יהיה חסר. יתרה מכך, הצד הפרטי הוא חלק מהותי מהאישיות, ואי אפשר להתנתק ממנו.

לכן, השלב הבא הוא שלב החיבור המחודש, שבו מתחברים מחדש לנטיות הפרטיות, אבל הפעם מתוך פרספקטיבה אחרת. אדם אומר לעצמו: "אני רוצה הצלחה, אבל למה? כי חשוב לי שכל המציאות תצליח ותתקדם, וההצלחה שלי תתרום לכלל. אני רוצה מעמד גבוה, אבל לא באופן אגואיסטי, אלא במידה שזה מתאים לאידיאלים האלוהיים, למגמות של הטוב, החסד, היושר, האמת והצדק". כך, הוא מתחבר לשאיפות הפרטיות שלו ומנסה להבין כיצד הן משתלבות עם השאיפות והתהליכים הכלליים. זהו הזיווג המחודש, "מיתוק הגבורות": הוא מתחבר לגבורות, אך הפעם בצורה ממותקת, מתוך פרספקטיבה של רעיונות כלליים.

אם נסכם, אדם מבין שיש בו רצונות פרטיים, אך הוא גם מבין שאם יישאר רק בהם, הוא ייכנס לסיבוכים של קנאה, גאווה, מתחים, חרדות ותסכולים. הרצונות הפרטיים מסבכים את האדם בשאיפות מוגזמות, שלעיתים קרובות מפילות אותו למתח וללחץ. כפרט בודד, הוא יצור חלש ובודד, ושאיפותיו לוודאות מוחלטת והצלחה אינסופית מתנגשות עם מציאותו החלקית והחסרה.

לכן, האדם צריך להתנתק מהשאיפות הפרטיות הללו ולהתחבר לשאיפות כלליות יותר – רוחניות, מוסריות ורחבות. הוא מתחיל לדאוג לטובת כלל המציאות: לחברה שסביבו, לאנושות, לבעלי החיים ולדומם. הוא מצליח להתעלות מעל צרכיו הפרטיים ולהתחבר לאידיאלים האלוהיים שמובילים את המציאות. תפיסת "דעת אלוהים" היא זו שעוזרת לו בתהליך, כיוון שהוא תופס את המציאות כמקום

הרמוני, אחדותי ומתפתח, המובל על ידי ערכים של צדק, יושר וחסד, ומרגיש חלק מהזרם הזה.

כאשר אדם מתנתק מעט מהשאיפות הפרטיות ומתחבר לרעיוות גדולים ורחבים יותר, זה מרגיע את הלחץ, המתח והתסכול שנוצרים מהגאווה ומהשאפתנות הפרטית. עכשיו, וזהו השלב השלישי, הוא יכול לחזור ולהתחבר לשאיפותיו הפרטיות – לצורך שלו בהתפתחות, בגדילה וביכולות האישיות – אבל הפעם מפרספקטיבה אחרת. הוא ניגש לכך ממקום רגוע, שלו ומתון יותר. הוא אומר לעצמו: "בסדר, אני רוצה להצליח וחשוב לי להצליח, אבל אני לא נכנס בגלל זה לחרדות, פחדים ולחצים. חשוב לי להצליח לא בשביל עצמי, אלא לטובת כלל המציאות". השאיפה הזאת מקבלת איזון, ואלו הן ה"גבורות הממותקות".

זו עדיין שאיפה להצלחה ולהתקדמות, אפילו באופן פרטי, אבל היא ממותקת מתוך פרספקטיבה רחבה ומתונה יותר. הוא לא מרגיש בטירוף שאם הוא לא יצליח, הכול יקרוס. הוא מבין את מקומו בתוך פרספקטיבה רחבה שבה הכול מתקדם, צומח וזורם קדימה. הוא תורם את חלקו הקטן בתוך הזרם הגדול הזה, ולכן הוא לא נבהל. גם אם משהו לא ילך, הוא מקבל זאת מתוך מקום רגוע יותר, מתוך סבלנות והבנה שיש פה תהליך גדול של התפתחות. כתוצאה מכך, הוא עושה דברים מתוך שמחה, רוגע, מתינות וסבלנות גדולה הרבה יותר.

פעמים רבות, גישה זו אף מובילה להצלחה גדולה יותר. כאשר אדם ניגש למשימה ממקום חרד, לחוץ ומתוח, הוא מכווץ, מבולבל ועושה טעויות. לעומת זאת, כאשר הוא ניגש למשימה ממקום רגוע, שלו ושמח, הוא עושה את הדברים בצורה טובה, עם חיוך, פתיחות וגמישות, ואז הדברים פשוט הולכים טוב יותר. זהו מעגל שמחזק את עצמו.

אם כן, המצב הראשוני של רוב בני האדם הוא מצב של "גב אל גב", שבו הם מחוברים רק לשאיפותיהם הפרטיות, ללא מודעות לתהליכים הכלליים של היקום. כשאדם חי רק את עצמו, חייו לחוצים ומתוחים, כי האני הפרטי הוא דבר קטן, מוגבל וחלקי. הוא מרגיש שהעולם הוא מקום אכזרי ומפורד, שבו פרטים מתנגשים זה בזה. השאיפה הפנימית שלו לגודל, עוצמה וודאות מתנגשת עם מציאותו המצומצמת, והוא חי את ה"גבורות הלא ממותקות", מה שגורם לו לקושי נפשי גדול.

כדי לצאת מזה, על האדם להתנתק מעט מהפרטיות ולהתחבר למגמות כלליות יותר – לרעיונות של אחדות והרמוניה, ולהבנה שהוא פרט קטן בתוך מציאות גדולה והרמונית. הוא לא עלה נידף ברוח, אלא חלק מעץ גדול. זהו תהליך הנסירה, שבו הוא מצליח לקבל פרספקטיבה אחרת, להסתכל על הדברים מבחוץ, במבט רחב ומקיף. הוא מבין שהוא חלק ממערכת גדולה שזורמת, "ולא עליך המלאכה לגמור". הוא עושה את חלקו הקטן, וזה נותן לו תחושת רוגע.

לאחר שהוא מתנתק מהפרטיות ומפתח פרספקטיבה רחבה יותר, הוא מפתח בתוכו הסתכלות חיובית ומבט מאמין על המציאות. הוא מאמין שכל מה שסביבו הוא חלק ממגמה חיובית, מתפתחת וטובה. כדי להעמיק את החיבור הזה, לא מספיק רק ללמוד על כך; הוא צריך גם לפעול באופן הזה – בצורה ישרה, מוסרית, מלאת חסד ונתינה. הוא מצמצם את המחשבות האגואיסטיות וחושב פחות על עצמו ויותר על כלל המציאות, על האנשים ועל המערכות שסביבו.

לאחר מכן, בשלב האחרון, הוא חוזר לאותם צרכים פרטיים ומבין כיצד הם מקבלים מענה. הוא בוחן את המשימות שעליו לבצע, מה ביכולתו לעשות ומה לא, אך כל זאת ממקום רגוע ולא לחוץ. הוא לא מרגיש שאם לא יעמוד במשימה, העולם יתפוצץ, אלא מבין שהוא חלק ממערכת גדולה וחיובית, ושהוא פשוט מוצא את מקומו בתוכה ועושה את חלקו הקטן. הוא מתקדם את הסנטימטר שלו, בצורה הטובה ביותר שהוא יכול, אך לא מתוך לחץ, פחד, היסטריה או תחושת בדידות, אלא

מתוך רוגע, שמחה והבנה שיש אידיאלים אלוהיים גדולים שפועלים במציאות.

אז מגיע הזיווג המחודש בין הזכר לנקבה, בין המערכות הכלליות לצרכים הפרטיים. הוא חוזר ומתחבר לצרכיו הפרטיים, אך הפעם מתוך מקום הרמוני ואחדותי, ומתוך מודעות למערכות הכלליות..

החיים כולם הם סוג של מחנה אימונים, והתרגיל הבסיסי ביותר בו הוא תרגיל הנסירה. אדם נפגש עם עצמו, עם צרכיו הפרטיים, ומרגיש את הלחץ, הקושי, הבדידות והחרדה. אז הוא עושה תהליך של התרחקות – לוקח צעד החוצה, מסתכל על הדברים בפרספקטיבה רחבה יותר, וזוכר את האידיאלים האלוהיים ואת המערכות ההרמוניות. הוא זוכר שהוא חלק ממערכת כללית, ואז חוזר בחזרה לצרכיו הפרטיים כדי לעבד אותם מחדש – בחשיבה שקולה, רגועה, מתונה, מתוך סבלנות ובלי היסטריה.

הרעיון של "דעת אלוהים" מאפשר לאדם לעשות את התהליך הזה של עיבוד הצרכים, הפחדים והחששות שלו בצורה מדויקת וטובה יותר. המפתח להתמודדות עם לחצים וקשיים הוא היכולת לצאת החוצה, להסתכל במבט כללי, לפתח אמון, שמחה ומבט חיובי מחודש על המציאות, ואז לחזור ולהתמודד עם אותו קושי בצורה רגועה, מתונה ושכלית יותר.

בעצם, כל החיים הם תהליך מתמיד של מיתוק הגבורות. אנחנו כל הזמן לוקחים את הצרכים המלחיצים, הקשים והמפחידים, וממתקים אותם. איך? לוקחים צעד אחורה, מסתכלים עליהם בפרספקטיבה של "דעת אלוהים", ואז חוזרים אליהם מחדש בצורה מיושבת ורגועה. זהו תהליך נשימה – נושמים ונושפים, במעגל של צרכים פרטיים, חזרה לתובנות כלליות, ושוב לצרכים הפרטיים, אך הפעם בצורה שקולה.

כשאדם מתרגל זאת, התהליך הופך אוטומטי. הוא כבר לא צריך לחוש את המתח והלחץ; הוא ישר לוקח את הצרכים הפרטיים שלו ומציב

אותם בפרספקטיבה הכללית. חייו הופכים רגועים, שלווים ומתונים יותר, והוא מסוגל להתמודד עם קשיים בצורה טובה הרבה יותר.

בסופו של דבר, האדם מבין שהחיים הם מקום שמח, טוב וחיובי. יש המון דברים וכוחות טובים בעולם ובתוכו, אך מה שמפריע לראות אותם הוא המתח הפנימי שנובע מהאגו ומהפרטיות המלחיצה. ברגע שהוא משתחרר מזה על ידי תהליך מיתוק הגבורות, הוא פתאום שם לב שהמציאות שמחה וחיובית. הוא רואה את הדברים היפים, שהיה עיוור אליהם קודם לכן בגלל הלחץ. כל החיים מקבלים פרספקטיבה ותחושה אחרת של חיות, שמחה, אושר והתקדמות.

כך, תפיסת "דעת אלוהים" הופכת לטכניקה של עבודה פנימית. זוהי התמודדות תמידית סביב הצרכים, הרצונות והדברים שמלחיצים את האדם, עד שהיא הופכת להרגל אוטומטי. המנטליות שלו משתנה, והמוח שלו עובד כך באופן קבוע: לוקח את הלחצים הפרטיים, הופך אותם לכלליים, וחוזר אליהם בצורה רגועה. גם כאשר מגיע אתגר חדש – לחץ בעבודה, קושי או תאונה – הוא אוטומטית מבצע את המהלך הזה של מיתוק הגבורות. ובפעם הבאה, הוא עושה זאת בצורה עוצמתית יותר, כי הוא כבר בנה אמון בעצמו שהתהליך הזה עובד. זו לא רק טכניקת אימון אישי, אלא האמת על אופן פעולתה של המציאות.

ייעודו של האדם בעולם הוא למתק את הגבורות. כך החברה והאנושות מתקדמות והופכות איכותיות, מוסריות והרמוניות יותר. זוהי עבודת השם האמיתית. האדם הוא היצור היחיד שמסוגל, מצד אחד, להתחבר לצרכים הכי פרטיים ומלחיצים, ומצד שני, לרומם אותם למקום הכי רחב, שלם ואחדותי. המלאכים חיים רק בעולמות הכלליים, ובעלי החיים חיים רק את הפרטיות המיידית שלהם. האדם הוא היצור המחבר, וזהו יופיו וזהו האתגר של החיים.

הסיפוק הגדול ביותר שיכול להיות לאדם נובע מהיכולת לעבוד על אישיותו, למתן את הלחצים והקשיים הפנימיים ולעדן אותם. זהו

סיפוק גדול הרבה יותר מרכישת מכונית יוקרה או ארוחה במסעדת גורמה. זהו סיפוק של אדם שמרגיש שהוא עבד על עצמו, הצמיח קומה חדשה בתוכו ויצר את "האני החדש" – אדם עוצמתי, המסוגל לקחת את התחושות האגואיסטיות ולרומם אותן למקום רחב, איכותי ומוסרי יותר.

כך נוצר אדם חדש, עם אישיות רחבה, מקיפה, בוגרת ומוסרית יותר. הוא אינו שקוע בפחדיו, סגור בקונכייה של לחץ וצמצום, אלא אישיות פתוחה, נותנת, בעלת חסד, אמת ויושר, ומתוך כך גם מלאה בשמחה, חיות, שלוה ורוגע. הוא חי עם האנשים סביבו מתוך אמון ותחושה שכולנו מחוברים ורוצים בטובתו של השני. ככל שהוא חי ופועל כך, חייו באמת הופכים חיוביים ושמחים יותר, וכל המציאות משתנה בעקבותיו. זוהי טכניקה שמתחילה במקום הכי אישי וקטן, אך בסופו של דבר משנה את כל חייו של האדם והופכת אותו לאדם אחר.

פרק 14: התמודדות עם ספק – קבלת המוגבלות ויציאה מהפרטיות

- הפרק מנתח את מצוקת חוסר הוודאות, ומסביר כיצד ניתן להתמודד איתה על ידי קבלת המגבלות האנושיות וחיבור לביטחון הנובע מהתהליכים הכלליים של המציאות.

אחת המצוקות הקיומיות המטרידות ביותר היא תחושת הספק וחוסר הוודאות. הניסיון לפתור אותה בכוח מוביל לרוב לחרדה וללחץ. בפרק זה נציע גישה להתמודדות עם הספק, המבוססת על שיטת "דעת אלוהים". נסביר כי הפתרון אינו טמון במציאת ודאות מוחלטת, אלא בקבלת המוגבלות האנושית, ובמקביל, בהתחברות לביטחון ולשלווה הנובעים מהאמון בתהליכים הכלליים והחיוביים של המציאות.

אחד הדברים המטרידים ביותר את האדם הוא תחושת הספק וחוסר הוודאות הטבועה במציאות. תחושה זו עלולה "לאכול" את האדם מבפנים ולגרום לו למתחים, לחצים וחרדות קשות, במיוחד כשהוא ניצב בפני מצב שבו אינו יודע מה יקרה ומה צופן לו העתיד. כדי להתמודד עם מצוקה זו, נתבונן בה דרך שיטת "דעת אלוהים".

שיטת "דעת אלוהים" מציעה תפיסת עולם רחבה, שבה האמונה באלוהים פרסונלי אינה אלא דימוי להבנה עמוקה יותר: המציאות כולה מונעת על ידי אידיאלים אלוהיים. כוחות של טוב, יושר, אמת, צדק, מוסר, חסד ונתינה הם המנהלים את המציאות ומובילים אותה. כל אירוע וכל פרט במציאות, בעומקם, מונעים על ידי רעיונות וכוחות אלו. ככל שאדם פועל בחייו – הן במעשיו והן במחשבותיו – בהתאמה לאידיאלים אלה, כך הוא מתחבר למגמות הכלליות של היקום. כשהוא פחות מרוכז בעצמו ויותר מרוכז בטובת הכלל, בשלמות המציאות,

בחסד, ביושר ובנתינה, הוא מתחבר יותר לאותם כוחות, חש אותם בעוצמה רבה יותר ומבין את משמעותם העמוקה בחייו ובמציאות כולה.

אם נחזור לנושא הספק, ראשית כל, עלינו להכיר בכך שמצוקת חוסר הוודאות היא מצב קיומי בסיסי. האדם הוא יצור קטן ומוגבל בתוך מציאות עצומה, הפועל בתוך כוחות רחבים ממנו בהרבה. אין לנו את מבט-העל שיאפשר לנו לדעת בוודאות מה יקרה. לכן, הצעד הראשון הוא לקבל את העובדה שאנו חיים בתוך ערפל מסוים. עלינו להבין שחוסר הוודאות אינו שיבוש או בעיה, אלא חלק מהקיום האנושי המוגבל. כשאנו נכנסים לרכב ומתחילים לנהוג, איננו יודעים בוודאות כיצד תסתיים הנסיעה. הקבלה וההבנה שמצב זה הוא נורמלי וטבעי הן המפתח הראשוני להתמודדות.

חשוב להבחין בין שני דברים שונים: עצם קיומו של הספק, והתסכול, הלחץ והחרדה שעלולים לבוא בעקבותיו. אדם אחד יכול לחיות עם הספק, לקבל אותו כחלק מהמציאות ולהמשיך לנהל את חייו בשמחה ובשלווה. הוא קם בבוקר, צוחק ומתנהל באופן בריא, כשהספק קיים לצד חייו, אך אינו משתלט עליהם. לעומתו, אדם אחר עלול לא לקבל את הספק ולנסות לפתור אותו כל הזמן. מכיוון שלא ניתן באמת לפתור את חוסר הוודאות, הוא נכנס למעגל של חרדות, לחצים ופחדים. הוא מבין שהלחץ לא יפתור דבר, אלא רק יכניס אותו למצב של דיכאון וימנע ממנו לחיות.

כדי להבין את מקור החרדה, עלינו להכיר בכך שלעיתים נכנסת לתמונה מידה מסוימת של גאווה. הגאווה היא השאיפה הפנימית של האדם להיות אינסופי ומושלם, לדעת הכל, להבין הכל ולהיות בשליטה מוחלטת על המתרחש. כל מצב שחורג במעט מהשליטה והוודאות המוחלטות הללו מכניס אותו ללחץ כבד. ככל שהגאווה והשאיפה לשלמות גדולות יותר, כך גדלים במקביל גם התסכול והמצוקה כשהוא אינו מגיע ליעדו.

ההתמודדות עם התופעה מורכבת משני מהלכים המשלימים זה את זה:
"סור מרע" ו"עשה טוב".

החלק הראשון: "סור מרע" – הורדת רף הציפיות השלב הראשון הוא להוריד את רף הציפיות ולהבין שהשאיפה לשלמות מוחלטת אינה ריאלית. יש לקבל את המגבלות שלנו ולהבין שאפשר לנהל חיים מאושרים, שמחים ודינמיים גם במצב של חוסר ודאות וחוסר שליטה. התחושות הקשות של עצב, דיכאון וחוסר ביטחון נובעות לעיתים קרובות מאותה גאווה וציפייה מוגזמת לשלמות. ההתמכרות לרצון הזה להיות מושלם היא זו שמדכאת, מצמצמת והופכת את האדם למפוחד והיסטרי. קבלת המציאות כפי שהיא, על מוגבלותה, היא הצעד הראשון לשחרור.

החלק השני: "עשה טוב" – יציאה מהפרטיות והתחברות אל הכלל השלב השני, והעמוק יותר, קשור ליציאה מההתמקדות בעצמך. ככל שאדם שבוי בגאוותו, כך הוא מרוכז בעצמו ובשלמותו הפרטית. הפתרון הוא לפתח חשיבה והתנהגות כלליות יותר – לפעול מתוך אידיאלים רחבים של אמת, חסד, יושר ומוסר, המבטאים התחשבות במכלול שסביבו. כאשר אדם חושב פחות על עצמו ויותר על כלל המציאות ועל המגמות הגדולות שבה, קל לו יותר להשתחרר מהגאווה ומהצורך הכפייתי לדעת הכל ולשלוט בהכל. הוא מבין שהוא חלק ממכלול גדול שמתקדם וצועד קדימה, ולכן הוא יכול להרפות. הוא אינו חייב לאחוז בהצלחה הפרטית או בשליטה הפרטית כדי להרגיש בטוח.

כאשר אדם מתחבר למגמות הכלליות של המציאות, הוא מוצא סיפוק, שלווה ושמחה. גם אם הוא כפרט אינו מושלם, הוא מבין שהמציאות כולה נמצאת בתהליך מתמיד של התפתחות והשתפרות. ניתן לראות זאת באבולוציה, בטכנולוגיה ובמוסר האנושי. החיבור לאמונה שהמציאות מובלת על ידי כוחות חיוביים מעניק תחושת מלאות ועוצמה. כשהוא מרגיש חלק מהרמוניה של החיים ומהאחדות

שבמציאות, תהליכי ההתקדמות הכלליים הופכים למשמעותיים עבורו באופן אישי. הוא שואב כוחות חיים ממקומות רחבים, הקשורים לכלל האנושות והבריאה.

כאשר אדם פותח את עיניו וחווה את המציאות כמקום הרמוני ואחדותי, המתח הפנימי משתחרר. הוא אינו צריך עוד להוכיח לעצמו כל הזמן כמה הוא מושלם, כי הוא מבין שהכל זורם ומתקדם גם בלעדיו. הוא חלק מעץ גדול שצומח, מנהר אדיר שזורם. הוא יכול לשמוח בהתקדמות הכללית – בפיתוח של תרופה חדשה, בהצלחה של חבר, או בכל התפתחות רוחנית וטכנולוגית – כי הוא מרגיש חלק מכך. כמו הורה השמח בהישג של ילדו, כך הוא שמח בהתקדמות העולם, כי הוא חווה את כולנו כמשפחה אחת, כישות אחת. השלמות הכללית ממלאת אותו, והוא יכול לקבל את חוסר השלמות הפרטי שלו.

לסיכום, שיטת "דעת אלוהים" מציעה דרך לצמיחה רגועה, שלווה ומאוזנת. במקום ניסיון פרטי וקדחתני לזנק קדימה, שמוביל לרוב לנפילות, היא מציעה התקדמות איטית ועדינה כחלק מהתפתחות רחבה יותר של כלל המציאות. מתוך תפיסה זו, גם קשיים ומכשולים אינם מפילים את האדם, אלא הופכים לחלק מהדרך. הוא ממשיך לבנות את חייו בשמחה ובסיפוק, מתוך חיבור עמוק למכלול הרחב שהוא חלק ממנו. הוא משתחרר מהצורך האגואיסטי בשלמות פרטית, ומוצא שלמות אמיתית ועמוקה יותר בחיבור לכלל.

פרק 15: כוח הרצון – ההחלטה לחיות מתוך תודעה כללית

- הפרק מגיע לשורש העניין ומדגיש כי בבסיס כל התהליך עומדת החלטה רצונית של האדם: לבחור לחיות את חייו מתוך דאגה לכלל ולא מתוך התמקדות בפרטי.

בבסיסה של כל עבודה רוחנית עומדת החלטה יסודית. מעבר לכל ההבנות השכליות והתרגולים המעשיים, קיים רגע של בחירה שבו האדם מחליט מה יניע את חייו. בפרק זה נתמקד בכוחו של הרצון, ונטען כי המפתח לשינוי אמיתי טמון בהחלטה מודעת להעביר את מרכז הכובד של האישיות: מהתמקדות בצרכים הפרטיים והאגואיסטיים, לבחירה לחיות חיים שמונחים על ידי דאגה לכלל ורצון להרבות טוב בעולם.

בפרק זה נדבר על נושא של כוח הרצון, ועל מהלך פנימי שהוא מאוד משמעותי בגישה הזאת. כשאנחנו מדברים על "דעת אלוהים", הכוונה היא שהאמונה באלוהים פרסונלי אינה אלא דימוי, סוג של משל לתפיסה רחבה ומקיפה יותר, הרואה במציאות כולה משהו הרמוני ואחדותי. תפיסה זו מובלת על ידי "אידיאלים אלוהיים" – כוחות של צדק, יושר, מוסר ותיקון – שפועלים במציאות ומשפיעים עליה. המציאות כולה מובלת על ידי הכוחות האלה, והאדם הוא חלק מהם. הוא נמצא בתוך מערך שלם, רחב, אחדותי והרמוני, שכולו פועל יחד להתקדמות, התפתחות, גדילה והתחזקות מתמדת.

אף שאנו מרבים לדבר על צורת החשיבה וההתבוננות הזו, בעומק הדברים נמצא כוח הרצון של האדם. בנקודה העמוקה ביותר של הגישה הזאת, האדם צריך לבצע החלטה פנימית, שהוא בוחר לחיות על פיה. בסופו של דבר, קיימים שני מצבים אפשריים: האם האדם חי

בגישה פרטית או בגישה כללית. כל עוד האדם חי בגישה פרטית – כלומר, אכפת לו בעיקר מעצמו, הוא חושב על עצמו ושם את עצמו במרכז – הוא לא באמת יכול להתחבר לגישה של דעת אלוהים, כיוון שהצרכים הפרטיים תופסים את כל עולמו.

לעומת זאת, כאשר אדם מגיע להחלטה שהוא תופס את המציאות וחי על פי גישה כללית, מה שמעניין אותו, מה שאכפת לו ומה שעומד במוקד החשיבה שלו הוא הכלל: המערך הגדול של המציאות, הכוחות הפועלים בה, והרצון להביא טובה, חסד, צדק ויושר לעולם. כאן טמונה החלטה פנימית, רצון החלטי, שעל האדם לקבל: לבחור בצד הכללי ולחיות על פי הכלליות, ולא על פי הפרטיות.

לאחר שהאדם מבצע את ההחלטה הזו, הוא יכול לדאוג גם לצרכיו הפרטיים, אך כעת הם חלק מהכלליות. הוא מבין שגם הוא חלק מהכלל, וגם הוא צריך להביא את כוחותיו ונקודותיו המיוחדות לידי ביטוי. עם זאת, בעומק, מה שמניע אותו הוא הכלל. זה מה שעומד במוקד העשייה שלו, הרצונות שלו, וזה מה שמניע את כל חייו. זוהי החלטה פנימית עמוקה מאוד שעל האדם לבצע: מהו הגורם היסודי והדומיננטי בחייו.

ברגע שאדם מקבל על עצמו שהחיים שלו הם חיים כלליים, ומה שמוביל אותו אלו השאיפות הכלליות, הוא יכול להתחיל את כל תהליכי החשיבה ועבודת המידות: איך הוא מגיע לסבלנות, לענווה, לפשטות ולשאר התכונות הנובעות מהחלטה זו. בעומק, יש החלטה אחת שהיא היסוד של הכל. בעקבותיה, האדם יכול להתחיל לעבד ולעדן את כל רצונותיו הפרטיים, במטרה להפוך אותם לחלק מהרצון הכללי. הוא לומד כיצד לקחת את הרצונות הפרטיים שמלחיצים ומטרידים אותו, ולאט לאט לשנות את אישיותו מאישיות פרטית לאישיות כללית.

זהו תהליך ארוך, כי הפרטיות היא סוג של התמכרות; הרגל שהאדם סיגל לעצמו מגיל אפס לחשוב על עצמו. השינוי דורש זיהוי של

המקומות שבהם הוא נלחץ מסיבות פרטיות, המקומות שבהם המעשים שלו עדיין נגועים בשאיפות אישיות במקום בצדק וביושר. את השינוי הזה הוא עושה בתהליך ארוך, בסבלנות, לא מתוך לחץ או ייאוש, אלא מתוך אמון, שמחה ואמפתיה לעצמו. בעומק, הוא זוכר תמיד את יסוד הדברים: השאיפה להיות אדם כללי, מתוך הבנה שזוהי התפתחות טבעית של האישיות. אדם נולד כילד המרוכז בעצמו, וככל שהוא גדל ומתבגר, הוא מבין שיש סביבו חברה ומציאות רחבה יותר. השלב הבא בהתבגרות הוא להפוך את המחשבות שלו מפרטיות לכלליות יותר.

הדרך לפתור את מצוקות החיים – הלחצים, הפחדים והחששות – היא אך ורק על ידי הפיכת הנפש מישות פרטית ליישות כללית. ככל שאדם מתקדם בתהליך הזה, הוא מרגיש טוב יותר, החיים שלו משתפרים, והוא מתמלא אמון בדרך. זהו מעגל חיובי: ככל שהוא מתחזק, הוא עושה זאת חזק יותר, והחיים שלו נהיים מלאים בשמחה, אושר, תחושת חיבור, אחווה וסיפוק עצום. הכל מתחיל מהחלטה היסודית להיות אדם כללי, וממשיך בתהליך מתמיד של עידון וחידוק ההחלטה הזו בנפש.

אחת ההשפעות של המהלך הזה היא השחרור מהאשליה שהאושר שלנו תלוי בסיטואציה חיצונית. אנשים נוטים לחשוב: "אם יהיה לי מיליון דולר, אהיה שמח", או "אם יקרה לי משהו רע, אהיה עצוב". האמת היא, שככל שאדם מגיע לתודעה כללית, הוא מבין שהסיפוק והאושר לא נובעים מהמקום הפרטי, אלא דווקא מהמקום הכללי. כשהוא מתחבר לטוב, לשמחה ולהתקדמות שבמציאות כולה – לנהר הגדול של החיים – הוא מרגיש שהאושר שלו נובע ממקומות רחבים ועוצמתיים הרבה יותר, כאלה שאינם תלויים בסיטואציה.

לעומת זאת, כאשר אדם שקוע בפרטיות ובניסיון להגיע לשלמות אישית – להיות הכי טוב, הכי חזק, בעל ידע מושלם וודאות מוחלטת – הוא מגלה שתמיד יהיו חלקים חסרים, בינוניים או משובשים. אנחנו בני אדם, לעולם לא נגיע לשלמות, ולכן תמיד יהיה לו מקור לעצבות,

אכזבה ותחושת כישלון. חיים בתוך מציאות פרטית הם חיים אומללים, מלאי תסכול, כי הנפש תמיד מוצאת את הפינות החסרות. הדרך היחידה לאזן זאת היא לפתח חשיבה כללית, הניזונה ממקורות כוח רחבים ועמוקים יותר.

כשאדם מרגיש חיבור והזדהות עם כלל המציאות – עם כוחות הטבע, בעלי החיים, האנושות, הקהילה והחברה – הוא סופג כוחות, תחושת שלמות, ביטחון עצמי וסבלנות להתמודד עם קשיי החיים. כל עוד הוא בגישה פרטית, הוא מרגיש כעלה נידף ברוח, וכל דחיפה קטנה מפילה אותו. אך כשהוא מתחבר לחוויה שהכל כלול בהכל, שהמציאות כולה היא דבר הרמוני ואחדותי, הוא מרגיש שיש לו כוחות לשמוח, להתגבר ולהתקדם בתקווה ובאופטימיות.

לסיכום, התהליך תלוי בשני דברים עיקריים. ראשית, בהחלטה השורשית והעמוקה שאדם מקבל, שהוא רוצה להיות אדם כללי שמוקד העניין שלו הוא טובת המציאות כולה, ושהוא שואף לחיות חיים של צדק, מוסר, חסד ונתינה. שנית, לאחר ההחלטה, מתחיל תהליך ארוך של עיבוד והתמודדות עם הצרכים והרצונות הפרטיים. הוא לומד לשים אותם בפרופורציה הנכונה ביחס לרצון הכללי, וכך הוא מעדן ומרגיע אותם, ומפתח סבלנות, ענווה ורוגע. הוא כבר לא משתגע מהרצון להצליח ולהגיע לשלמות מוחלטת.

בנוסף, הוא מבין שהאושר והסיפוק אינם תלויים בשום סיטואציה – לא בהצלחה או כישלון, לא במחמאה או ביקורת. הסיפוק שלו נובע ממקום פנימי, יציב וקבוע. הוא עדיין פועל כדי לקדם את מטרותיו האישיות, אך עושה זאת מתוך פרספקטיבה כללית, באיזון, בנחת ובשמחה, ולא מתוך לחץ וחרדה. החשיבה הכללית מאזנת את החשיבה הפרטית, וכך הוא מסוגל גם להיות מאושר מהכלליות וגם לדאוג לצרכיו הפרטיים בצורה בריאה. הוא עומד בכל משימותיו ממקום בוגר, שלם ורחב הרבה יותר – מקום שנובע מתפיסת עולם עמוקה ומפותחת, שאליה הוא צומח דרך הגישה של דעת אלוהים.

פרק 16: הנקודה הפנימית – חיבור לשמחת המציאות שמעבר לנסיבות

- הפרק החותם מתאר את היעד הסופי: גילוי נקודת עומק פנימית בנפש, המחוברת להרמוניה ולאוסר של המציאות כולה, ומעניקה שמחה ורוגע שאינם תלויים בנסיבות חיצוניות.

בסיומו של מסע ארוך של עבודה פנימית, מהו היעד ומהו הפרי? בפרק זה, נתאר את התוצאה העמוקה של אימוץ גישת "דעת אלוהים". נסביר כיצד תהליך זה מוביל לגילוי "נקודה פנימית" ועמוקה בנפש – מקור של שמחה, שלוה וביטחון שאינו תלוי בנסיבות חיצוניות, אלא נובע מעצם החיבור להרמוניה, לטוב ולאחדות של המציאות כולה.

שיטת "דעת אלוהים" גורסת כי האמונה באלוהים פרסונלי היא דימוי ומשל לתפיסה רחבה ומקיפה יותר, הרואה את כל המציאות כמקום שבו באים לידי ביטוי האידיאלים האלוהיים. אידיאלים אלו הם כוחות של יושר, תיקון, חסד, נתינה, אמת, צדק ומוסר, המובילים את המציאות בעומקה. על פי גישה זו, המציאות כולה היא ישות אורגנית, אחדותית, שלמה והרמונית, שבה כל הפרטים פועלים, בעומקם, על פי עקרונות אלו. למרות שבמבט מצומצם קשה לראות זאת, בתפיסה רחבה יותר ניתן להבחין במגמות כלליות אלו. ככל שאדם מתחבר אליהן, כך הוא מתקרב לאידיאלים האלוהיים ולתפיסת "דעת אלוהים".

החיבור הזה תלוי ביכולתו של האדם לפעול בשני מישורים: הן במעשיו, שיהיו תואמים לאידיאלים האלוהיים של חסד, מוסר ויושר, והן במחשבותיו. עליו להפוך את מחשבותיו הפרטיות והמצומצמות

למחשבות כלליות ורחבות יותר, הדואגות לכלל המציאות, לאידיאלים האלוהיים ולמגמות הכוללות של הקיום.

בתוך כל אדם קיימת נקודה פנימית, נשמתית ועמוקה, אך עקב שגרת החיים והשחיקה, אנו חיים לרוב את האישיות החיצונית שלנו. אישיות זו היא פרטית יותר, חווה את הלחצים, הטרדות וההנאות הקטנות של היום-יום, ושוכחת מקיומה של אותה אישיות פנימית. אותה נקודת עומק בנפש היא מקור של חיות וחיבור למקום שנמצא מעבר לטרדות, ללחצים ולשאيفות הפרטיות. זוהי נקודה שמחוברת למגמות הכלליות של המציאות.

בנקודה עמוקה זו, האדם מחובר להרמוניה ולאחדות של המציאות. הוא מרגיש שהוא חלק מזרם גדול, מתנועה אדירה שיש בה גודל, עוצמה, יופי ועושר. החיבור לתנועה זו מעורר בתוכו שמחה פנימית עמוקה, שאינה תלויה בדבר. היא נובעת מעצם קיומו כאיבר בעץ גדול, כחלק מזרם של טוב, יושר, תיקון והתקדמות – מכלול המציאות המתקדמת על פי האידיאלים האלוהיים. בתוך הזרם הזה, הוא מוצא נקודה פנימית של שמחה, עושר, רוגע, איזון ופשטות, שאינה תלויה בהצלחה כזו או אחרת, ומתקיימת מעבר לאישיותו ולנסיבותיו הפרטיות. זהו חיבור, אם תרצו, לאושר העולמי.

על פי תפיסה זו, העולם כולו שמח, מאושר ורגוע, ומתקדם בנחת במגמה איטית אך חזקה. כאשר האדם מעמיק בנפשו ובגישה זו, הוא מתחבר לאותה "שמחת מציאות" פנימית, שהופכת לחלק מהאישיות שלו. הוא מתחבר לנקודת עומק שבה השמחה, הרוגע ותחושת ההתכללות במציאות מציפים אותו, מעבר לצרכים ולמחשבות של השגרה.

באדם קיימים שני רבדים. הרובד הפנימי, העמוק, הוא אותה אישיות המחוברת להרמוניה של המציאות. היא מלאה בשמחה, תחושת התקדמות, עושר, התפעלות, גודל, רוגע ושלווה. זוהי חוויה תשתיתית

של אושר וביטחון, ההבנה שהכול הולך ומתקדם. על גבי רובד זה, קיים הרובד החיצוני של האישיות הפרטית, החווה את הצרכים, המצוקות והבעיות של החיים.

אין סתירה בין הרבדים. האדם חי את השמחה העמוקה כתשתית אישיותו, ועל גביה הוא מטפל בבעיות היום-יום. אך ההבדל הוא עצום: במקום לטפל בבעיות מתוך לחץ, טרדה ופחד, הוא עושה זאת מתוך שמחה, רוגע, שלוה וביטחון פנימי. הוא פועל מאותו בסיס יציב של חיבור למגמה החיובית של המציאות, ולכן הטיפול שלו בבעיות הופך יעיל ומאוזן יותר.

מתוך חיים כאלה, האדם מפתח תודעה שעושרו הפנימי אינו תלוי בצד החיצוני של החיים – לא בהצלחות, לא במחמאות ולא בהימנעות מקשיים. הוא מבין שתמיד יהיו בעיות וחסרונות, אך האושר האמיתי שלו נובע מאותה נקודה פנימית, בלתי תלויה, שהיא עצם השמחה, ההרמוניה והטוב שבמציאות. הטיפול בצרכים היומיומיים אינו משבש את הנחת, השמחה והרוגע היסודיים שהם תשתית אישיותו.

היכולת להתחבר למגמות אלו תלויה בכך שהאדם ישנה את התנהגותו ויתאים אותה לאידיאלים האלוהיים. עליו להתנהג ביושר ובמוסריות, ולפעול מתוך חסד ונתינה. במקביל, עליו לפתח מחשבות כלליות, להרחיב את האכפתיות שלו מהעצמי הפרטי אל כלל הגורמים במציאות. ככל שהוא חווה את החיים כישות אחת, אורגנית והרמונית, כך הוא מרגיש קשר, חמלה ואמפתיה לכל פרטי המציאות.

תהליך ההתבגרות האמיתי אינו רק חיצוני, אלא פנימי. האישיות מתבגרת כשהיא מבינה שהיא חיה מעבר לפרטיות שלה, ומפתחת תחושת חיבור והזדהות עם הכלל. זוהי מהותה של "דעת אלוהים" – לבגר את האישיות, להפוך אותה למורכבת וכוללת יותר. חוויית החיים כולה משתנה והופכת עמוקה ושלמה יותר, ומתוך כך גם שמחה ורגועה יותר.

בלב התהליך הזה קיימת אותה נקודה פנימית, נשמטית, שהיא מלאה בשמחה, רוגע ותחושת חיבור. זוהי עוצמת חיים פנימית, בלתי תלויה, שאינה מופרעת משום סיטואציה חיצונית – לא מהצלחה ולא מכישלון. היא יסודית ועמוקה, והיא עצם השמחה של החיים. על גביה, האדם מתמודד עם כל אתגרי החיים. הדרך לפתח אותה היא החיבור ל"דעת אלוהים", לתחושה שהוא אינו עלה נידף ברוח, אלא חלק מעץ גדול וחזק, הנטוע עמוק באדמה ומחובר לשורשים – לכוחות הטוב, היושר והצדק של המציאות.

כאשר ניגשים לחיים מתוך שלווה ואיזון, מקבלים החלטות נכונות יותר, מתוך שיקול דעת ובגרות, ולא מתוך בהלה או שליפה מהשרוויל. כל החלטה נכונה מחזקת את הבסיס הזה, וכך, בתהליך איטי, האישיות נבנית על יסודות חזקים, יציבים ועמוקים. לעומת זאת, אדם שאינו מחובר למקומות אלו בנפש, חי תמיד את החיצוניות, את "קליפת" החיים, ומלא בפחדים וחששות. הוא עיוור לאותו תוכן פנימי, עמוק ויציב, שהוא-הוא החיים האמיתיים.

"דעת אלוהים" היא שיטה המנסה להשיב את האדם לעומק שלו, לתשתית שלו, לנקודה הפנימית שכבר קיימת בתוכו. אין פה ניסיון לייצר אישיות חדשה, אלא לחשוף את האדם לאישיותו האמיתית, לשמחה ולרוגע שכבר טמונים בו. זהו תהליך של "תשובה" – לשוב למי שאני באמת, לזהות האמיתית שלי. כשאדם עושה זאת, הוא מגלה שכל העושר הזה כבר נמצא בתוכו, כמו סלע יצוק ששום רוח לא תזיז.

על גבי אותו יסוד פנימי, שמח ויציב, האדם בונה את חייו מחדש. נוצרת בו צורת חיים, התנהלות וחשיבה אחרת – רגועה, שלווה והרמונית. הוא מרגיש כאילו נולד מחדש, אף שהאישיות הזו הייתה קיימת בו תמיד, מכוסה בקליפות של דאגה פרטית, אגואיזם וחוסר אכפתיות. ככל שהוא מצליח להסיר מעצמו את הקליפות הללו ולפתח חשיבה של חסד, נתינה וצדק, הוא מגלה שמתחת לכל אלו חבויה

אישיות שמחה, נינוחה וזורמת, כמו נהר עצום. הוא מגלה בתוכו אדם
עוצמתי, שמח ושלם.

פרק 17: המטרה והאמצעים – מדוע קשיי

החיים הם הזדמנות ולא תקלה

- פרק זה מציג תפיסה מהפכנית, לפיה ייעודו האמיתי של האדם אינו לפתור בעיות, אלא להשתמש בהן כאמצעי וכמנוף לעבודה פנימית, לתיקון המידות ולבניית אישיות שלמה וכללית.

מהי התכלית האמיתית של חיינו? רובנו מאמינים שעלינו לעבוד על עצמנו כדי לפתור את בעיות החיים ולהשיג הצלחה. בפרק זה, נציג היפוך יוצרות בתפיסה זו. נסביר מדוע, על פי גישת "דעת אלוהים", המטרה אינה פתרון הבעיות, אלא עבודת המידות עצמה. נלמד כיצד הקשיים, האתגרים והמצוקות אינם "תקלות" שיש לסלק, אלא האמצעי המדויק שנועד לאפשר לנו לצמוח, לתקן את אישיותנו, ולהפוך מאדם פרטי לאדם כללי, המחובר לתכלית עמוקה יותר.

"דעת אלוהים" מבינה שהאמונה באלוהים פרסונלי היא משל, דימוי לתפיסה רחבה הרבה יותר. תפיסה זו גורסת כי המציאות כולה מובלת על ידי אידיאלים אלוהיים – כלומר, כוחות של טוב, יושר, חסד ונתינה הם שמובילים את המציאות. למציאות כולה יש יסוד הרמוני, אחדותי ואורגני, שבו כל הפרטים וכל הכוחות, בעומקם, עובדים יחד בסדר וארגון המונחה על ידי אותם אידיאלים אלוהיים. אידיאלים אלה מקדמים את המציאות לעבר שלמות גדולה יותר ויותר.

כאשר אדם מתמודד עם קשיי החיים – בין אם בעבודה, במשפחה או בקהילה – התפיסה הרווחת היא הרצון לשפר את ההתנהגות והחשיבה כדי להתנהל טוב יותר, להצליח יותר ולקדם את עצמי בפתרון הבעיות.

אך אני רוצה להציג כאן תפיסה אחרת, שהופכת את היוצרות בין המטרה לאמצעי.

יש מדרש יפה שאומר שהקדוש ברוך הוא עשה את האמהות עקרות כיוון שהוא **התאווה** לתפילתן. כלומר, היינו חושבים שהתפילה נועדה לפתור את בעיית העקרות ולאפשר להן ללדת ילד, אך המדרש אומר את ההפך: העקרות נוצרה כדי שהאמהות יתפללו. המשמעות העמוקה של מדרש זה היא שאנו נוטים לחשוב שהעבודה הנפשית ותיקון המידות נועדו לפתור לנו בעיות בחיים, אך האמת היא שהמצב הפוך לחלוטין: **הבעיות של החיים נועדו כדי שאנחנו נעבוד על המידות ונתקן את עצמנו.**

בתפיסה עמוקה יותר, יש להבין שייעודו של האדם בעולם הוא לעבוד על מידותיו, לתקן את אישיותו ולשנות אותה. המטרה היא להפוך מאישיות פרטית לאישיות כללית יותר; מאישיות אגואיסטית, לאישיות שחושבת על הכלל; מאישיות שמרוכזת בעצמה, לאישיות שמרוכזת בנתינה ועשייה למען כלל המציאות. שינוי זה מתרחש גם בתודעה: מתודעה פרטית התופסת את העולם כמקום מפורד, אקראי ואוסף כוחות מבולגן, לתודעה אחדותית הרואה את המציאות כמקום הרמוני ואחדותי. המעבר הזה מתאפשר אך ורק על ידי שינוי האישיות מפרטית לכללית.

לכן, לא אנחנו עובדים על המידות כדי לטפל בבעיות, אלא הבעיות מגיעות כדי שאנחנו נעבוד על המידות שלנו. המטרה העיקרית של האדם היא להפוך לאדם הרמוני ואחדותי יותר, עם תודעה רחבה, ולצאת מהפרטיות, מהאגואיזם ומהחשיבה המצומצמת. כל הבעיות, הצרכים והקשיים שמתעוררים בחיים הם **אמצעי** לעבוד על האישיות.

כאשר אדם רוכש תפיסה כזאת, כל יחסו לבעיות ולקשיים משתנה. במקום שהבעיה תהיה "תקלה בייצור" ומשהו שיש להימנע ממנו, היא הופכת להזדמנות. התקלה היא הזדמנות לעבוד על המידות, לשפר את

האישיות ולתקן את האופי. אדם ברמה גבוהה יותר אפילו שמח בבעיות, כי הוא רואה בהן הזדמנות לעבוד על אישיותו ולתקן חלקים בנפשו. אם אדם מרגיש לחוץ, מתוח, כועס, או חווה גאווה וקנאה – הנה התעוררה בו מידה שאפשר לעבוד עליה, לתקן אותה ולהתמודד איתה. זו ההזדמנות לשאול: "איך אני הופך לאדם כללי יותר, מאוזן יותר, ובונה את אישיותי הפנימית בצורה מתוקנת כדי להתחבר לאמת של המציאות."?

בתפיסה זו, העולם מפסיק להיות "בית מלון" שבו הכל צריך להיות נעים ונוח, וכל קושי הוא מקור לתלונה. במקום זאת, העולם הופך **למחנה אימונים** – מקום שנועד לאמן אותי ולגרום לי לעבוד על האישיות שלי. אני שמח שיש לי קשיים, ממש כמו מתאמן בחדר כושר ששמח במכשירים המאתגרים אותו ומעלה את המשקולות כדי להתחזק.

ברמה מתקדמת של עבודת המידות, האדם מבין שקיימות בתוכו שתי רמות של אישיות:

1. **האישיות החיצונית**: עסוקה בפרטיות, במצוקות היומיום ובצרכים החומריים. היא נלחצת, נכנסת לפחדים, לחששות ולקשיים.

2. **האישיות הפנימית**: זהו ה"אני" האמיתי. אישיות זו מחוברת לכלליות, לאידיאלים האלוהיים, לכוחות הטוב, החסד והנתינה שבעולם. היא מחוברת לחוויית חיים אחרת, שבה האדם רגוע, שלם וחלק ממערכות של יושר, אמת ותיקון. במקום הזה של הנפש, האדם נמצא מעבר למצוקות, לפחדים ולחששות, כיוון שהוא מחובר למגמה גדולה והרמונית במציאות, ושם הוא מוצא שלוה ושקט גדולים.

מהותה של עבודת המידות היא היכולת של האדם להתחבר לאותו מקום פנימי, עמוק ושקט, ולהפוך אותו למרכז חייו. אין הכוונה שהאישיות

החיצונית תיעלם – הרי צריך להתמודד עם צורכי החיים – אלא שמרכז הכובד של האישיות יעבור למקום השלו, הבטוח והפנימי. מתוך המרכז הזה, האדם יוצא לטפל בקשיי החיים, אך ממקום רגוע ועמוק הרבה יותר.

ההתחברות למקומות הפנימיים, העמוקים והחזקים שבתוכנו היא תכלית הקיום. זוהי, למעשה, **החזרה בתשובה האמיתית**: לשוב אל עומק הנפש, אל המקורות ההרמוניים והאחדותיים של המציאות, שם זורמים כוחות של חסד, טוב, שמחה וקיום שאינם תלוי במצוקות ובחסרונות החיצוניים.

לכן, המדד להצלחת היום אינו חיצוני. גם אם עבר יום שלם שבו לא הרווחתי שקל ולא התקדמתי בשום דבר בעל משמעות חיצונית, אך עבדתי על המידות שלי, תיקנתי משהו בנפש, התגברתי על כעס, גאווה או קנאה, והייתי מחובר יותר לכלליות – היום הזה מנוצל, בעל ערך ושווה. התרחשה בו התקדמות פנימית עמוקה בעלת הערך הגדול ביותר.

היופי בעבודה זו הוא שהיא תלויה אך ורק בנו. אם מטרתי היא להשיג כסף או מעמד, ההצלחה אינה תלויה בי בלבד. אך אם מטרתי היא לעבוד על המידות, על הנפש ועל האישיות, זהו משהו שאני יכול לעשות בכל מקום, זמן ומצב. כל קושי, מתח או התמודדות הופכים להזדמנות לזהות, להתמודד, להתגבר ולהפוך לשלם יותר.

הנפש היא כמו שריר: ככל שעובדים עליו, כך הוא מתחזק. בכל פעם שמתגברים על אתגר, מתחילים את האתגר הבא מנקודה גבוהה וחזקה יותר. התהליך הזה מעניק תחושת סיפוק, התקדמות ובנייה, ונותן מוטיבציה להמשיך.

גישה זו מציעה שינוי יסודי ב"מצב התודעה" שבו אנו ניגשים לחיים. היא עונה על השאלות הגדולות: "למה אני קם בבקר?", "מה תכלית החיים?". בסופו של יום, הסיכום אינו נמדד בהישגים חיצוניים, אלא

בשאלות פנימיות: איפה עבדתי על המידות שלי? איפה הפכתי לאדם רגוע, שלם וכללי יותר? איפה התמודדתי עם האגו שלי והתחברתי לאידיאלים האלוהיים של אמת, יושר ונתינה?

כאשר אדם מרגיש שהוא עושה תהליך כזה, אפילו בצעד קטן, הוא חווה סיפוק ואושר. הוא מבין שתכלית חייו היא להפוך את עבודת המידות למרכז, ומהיסוד הזה לצאת לכל שאר תחומי החיים: עבודה, משפחה, לימוד תורה וקיום מצוות. הכל נבנה בצורה יציבה, בוגרת ועמוקה יותר, כי הוא נובע ממקום של אידיאלים ושלמות פנימית. זהו המסע הגדול של החיים – מסע תיקון המידות, הנפש והפנימיות.

פרק 18 – יחס למחלוקות ערכיות בחברה

פרק זה דן בקשר הישיר שבין עבודת המידות האישית לבין תפיסות אידיאולוגיות וחברתיות, על פי שיטת "דעת אלוהים". הטענה המרכזית היא שהמאבק באגואיזם וב"פרטיות" (הנטייה למרכז את העצמי) הוא המפתח: כשם שלאדם יש קושי במישור המידות לצאת מעצמו, כך הוא מתקשה במישור הערכי לראות את האמת שבצדדים אחרים.

בניגוד לגישה הרואה רק את "הערכים שלי" כנכונים, תפיסת "דעת אלוהים" רואה את כלל המציאות כמארג הרמוני ואחדותי, שבו "אידיאלים אלוהיים" (כמו צדק וטוב) פועלים ומתגלים דרך מגוון קבוצות ואידיאולוגיות. לכן, התיקון דורש ענווה: הבנה שכל צד מחזיק בחלק מהאמת, ושהשלמות הכללית מתגלה מתוך האיזון וההכרה ההדדית בין הכוחות השונים בחברה.

כאמור, שיטת דעת אלוהים אומרת שאמונה באלוהים אינה הכרה באיזושהי ישות שמנהלת את המציאות, אלא תפיסה הרבה יותר רחבה, הרואה את כל המציאות כמארג של כוחות שביסודם עומדים האידיאלים האלוהיים: כוחות של צדק, טוב, יושר, מוסר ונתינה, שמניעים את המציאות ומובילים אותה לקראת שלמות הולכת וגדלה.

המאבק הגדול ביותר הקיים בנפש האנושית, ובחברה האנושית באופן כללי, הוא המאבק באגואיזם ובתפיסה הפרטית, שבה אדם רואה את עצמו במרכז ושם במרכז שאיפותיו את הצלחתו הפרטית. זאת, לעומת התפיסה הכללית יותר של דעת אלוהים, המכירה בכך שהמציאות כולה היא מארג אחד, אחדות אחת, סינרגיה אחת, מערכת אורגנית אחת, שפועלת בהרמוניה.

כדי להתחבר לתפיסה הזו, לא מספיק להכיר בה כידיעה שכלית. האדם צריך לבנות את אישיותו בהתאם, גם במעשיו – באמצעות פעולות של

נתינה וחיבור לשאר החברה - וגם במחשבותיו. עליו לכוון את מחשבותיו כך שיעסקו פחות בעצמו, פחות בכסף, במעמד ובהנאות הפרטיות, ויותר ביכולת לתת לשאר החברה, להתחבר לשאר המציאות ולהיות במצב של נתינה והרמוניה עימה.

עד כאן דובר על עבודת המידות הפרטית. אך אפשר לראות שגם בצד האידיאולוגי הנטייה הפרטית משתלטת בקלות על האדם וגורמת לו - בדיוק כפי שהוא חושב על ההנאות הפרטיות שלו, על המעמד הפרטי שלו ועל כמות הכסף הפרטית שלו - לחשוב באותה מידה על האידיאולוגיה הפרטית שלו ועל הערכים הפרטיים שלו בלבד בתור הדבר המרכזי ביותר, ולהתקשות מאוד לראות את הצד הכללי יותר של שאר תפיסות העולם שקיימות סביבו.

בתפיסת דעת אלוהים, לעומת זאת, אנחנו מבינים שמה שמוביל את המציאות, את הטוב שבה ואת התקדמותה -אלו האידיאלים האלוהיים, והם פועלים דווקא במגוון צורות ואופנים, דרך מכלול הערכים הרחב הקיים בחברה האנושית. כל חברה, כל קבוצה וכל אידיאולוגיה מבטאת ערכים מסוימים ושמה דגש על חלקים מסוימים ממרחב האידיאלים העולמי, בעוד קבוצה אחרת שמה דגש על חלקים אחרים. וביחד, מתוך תפיסה של דעת אלוהים, של הרמוניה ואחדותיות במציאות, הערכים השונים, תוך כדי ההתנגשות וההתקדמות שלהם, הולכים ומאזנים אחד את השני ומובילים למערך שלם יותר, אחדותי יותר ומתוקן יותר.

על פי תפיסה זו, אפשר להבין שהתורה אמנם מציבה בפנינו מערך אידיאלי של התנהגות, מבנה אידיאלי של חיבור ערכי ושילוב ערכי מדויק מאוד, שאנו יכולים לנסות להתחבר אליו דרך התורה. אבל בסופו של דבר, התורה אינה היישום בפועל אלא האוטופיה, מצב אידיאלי שלם מאוד. ההתקדמות אליו באה באמצעות שלבים חלקיים ומוגבלים שהולכים ומתקדמים במציאות. ולכן אדם בודד לא יכול להכיל בתוכו את כל הערכים המדויקים של התורה, אבל הוא יכול

לנסות להתקרב אליהם, להכיל כמה שיותר, ולהיות מדויק כמה שיותר. ודווקא המהלך של עם ישראל והאנושות לאורך הדורות, מתוך התנגשות הערכים, הוא זה שהולך ומביא אותנו ליישום המלא של ערכי התורה המלאים.

את הפן המעשי של קיום מצוות התורה אפשר למלא באופן מלא פחות או יותר (כמובן שישנן מצוות התלויות בכהונה, בית מקדש, במגדר וכו' שלא כל אחד יכול לקיים), אבל הפן הרוחני, החזון התורני הערכי והמוסרי של התורה, הוא מערך אידיאלי נשגב כל כך, הרמוני, אחדותי ומדויק כל כך, שלא ניתן להגיע אליו בדור אחד או בסט הוראות אחד. הוראות התורה המעשיות מכוונות אותנו לעבר השלמות הרוחנית-ערכית הזו, אבל האידיאלים האלוהיים פועלים במציאות במגוון אופנים נרחב ומלא, הרבה מעבר לקיום המעשי של התורה והמצוות.

ההלכה עצמה מכילה עשרות או מאות מחלוקות כמעט בכל פרט הלכתי, וישנם נושאים שלפי אחת השיטות לא יוצאים כלל ידי חובה ולהיפך. בנוסף, גם בפן האידיאולוגי של התורה יש מחלוקות רבות ומהותיות. תפיסת האמונה והערכים של הרמב"ם חולקת במובנים מהותיים מאוד על זו של הבעל שם טוב והקבלה, ואף על פי כן אנו מקבלים את מגוון הדעות כזרם אחד בעל גוונים שונים. זרם זה מתפתח לאפיקים רבים בעלי טעם וריח נפרד, המאזנים זה את זה. האידיאלים האלוהיים, הערכים היסודיים של המציאות, זורמים ומתפתחים מתוך אותן שיטות ומחזקים את ההרמוניה והסדר המציאותי שהולך ומתקדם מתוך הריבוי המחשבתי, הנוצר מקליטה שונה של האידיאלים האלוהיים בנפשות השונות. מתי הסדר וההרמוניה הזו יכולים להתפתח ולגדול? דווקא כאשר החברה האנושית תלמד לפתח את מידת הענווה והכלליות; הן בהתנהגות של חסד, נתינה ושאיפת טוב זו לזו בתחום ההתנהגותי-מוסרי, והן במתן כבוד וקבלה לאמת שקיימת במחשבתו של הזולת בתחום הדעות.

אנו מדגישים זאת מכיוון שצריכה להיות הבנה שגם מי שלא הולך בדרך התורה, או מבין את התורה אחרת, או מחובר לצדדים אחרים ולתרבויות אחרות – גם הוא מכיל את האידיאלים האלוהיים. התפיסה של דעת אלוהים אומרת שכל קבוצה אנושית, כל חברה וכל אידיאולוגיה, מכילה חלקים מסוימים מהאידיאלים האלוהיים בתוכה. או בניסוח אחר, האידיאלים האלוהיים זורמים למציאות שלנו דרך האנושות על כל חלקיה – על כל האידיאולוגיות, הקבוצות והערכים שמרכיבים אותה. כל אלו חיים בעולם ומובילים את דרכם באופנים שונים, בערכים שונים ובצורות התנהגות שונות. ומתוך תפיסה אחדותית והרמונית, אנו מאמינים שהערכים השונים הולכים ומאזנים זה את זה לקראת שלמות אלוהית עליונה ומתקדמת לאין שיעור. זרעים של שלמות זו נמצאים בתורה, אבל הפיתוח האמיתי שלהם נוצר תוך כדי מהלך ההיסטוריה האנושית והעולמית.

לכן, התפיסה המתוקנת יותר אינה טוענת ש"רק הערכים שלי יקדמו את המציאות", "רק הערכים שלי נכונים", ו"רק אני צודק", אלא מבטאת הבנה צנועה וענוותנית יותר, המבינה שיש פה מכלול של ערכים עולמיים שהולכים ומתקדמים וחוצבים את דרכם במציאות. תפיסה זו מבינה שהאידיאלים האלוהיים הם אלו שמובילים את הצדק, היושר, הנתינה והתיקון של המציאות, והם פועלים הרבה מעבר אליי כפרט או לערכים שלי כיצור בודד. אני אמנם מוביל כיוון מסוים, מערך מסוים של ערכים שאני מחובר אליהם בשורש נשמתי, שחונכתי אליהם, שהתרגלתי אליהם, ושכנראה אישיותי מתאימה להם. אבל מישהו אחר – חבר שלי, שכן או חבר מפלגה אחרת ממני – מוביל ערכים בגוון קצת אחר, בניסוח אחר, בסגנון אחר, וביחד אנו מאזנים ומקדמים זה את זה.

נמצא אפוא שהרבה פעמים הנטייה הגאוותנית הפרטית עלולה לבוא לידי ביטוי לא רק בתחום המידות אלא גם בתחום הערכים. שכן, באופן טבעי אדם שנסחף אחרי הפרטיות נוטה גם לשים אך ורק את הערכים

שלו במרכז, להתבונן רק בהם כדבר נכון ואמיתי, ולפסול ולשלול את כל השאר. דבר זה עלול לנבוע מפגם במידות של האדם, בתפיסה האישיותית שלו: כמו שהוא שם את שאיפותיו הפרטיות במרכז, כך הוא שם גם את ערכיו הפרטיים במרכז.

התפיסה המתקנת יותר, של דעת אלוהים, משמעה להשתחרר מההתמכרות לפרטיות הקטנה ולחיות את הכלל, את המציאות הכוללת והרחבה. מתוך כך ניתן להתחבר לאידיאלים האלוהיים המפעילים את המציאות דרך כלל הדעות והקבוצות השונות שבה. באופן זה האדם מסוגל לחיות את הערכים הפרטיים שלו, אבל במקביל לראות את הערכים שסביבו, שפועלים, חיים ומשגשגים, ואת הקבוצות ודרכי החיים האחרות שקיימות במציאות, ולהבין שגם בהם יש אמת, יושר ותיקון וגם להם יש מקום. יש להבין שהאידיאלים האלוהיים מובילים את המציאות לקראת התיקון שלה, כאשר התיקון השלם הוא מציאות אוטופית שלמה, שאיננו יודעים מהי. איננו יודעים לאן המציאות תוביל את עצמה במצבה השלם. האדם הבודד אינו מכיל את המצב השלם - הוא מכיל חלק מסוים ממנו וחבר שלו מכיל חלק אחר, וביחד אנו מאזנים זה את זה ומתקדמים לעבר שלמות גבוהה ועליונה יותר.

תפיסה זו צריכה להתמודד עם שני כיווני חשיבה מוטעים שעלולים לנבוע ממנה. כיוון אחד הוא הרלטיביזם, שאומר: "אין אמת אחת, כולם צודקים, אין שום דרך לבחון את האמת האבסולוטית". צד זה אינו נכון: יש אמת אחת, אבל האמת האחת הזו הולכת ומתגלה לאט לאט לאורך ההיסטוריה, באמצעות האידיאלים האלוהיים שמובילים אותה. יש התקדמות וישנם גם דברים עליונים ותחתונים במציאות, אבל אנחנו לא תמיד יודעים מה הם. לכן, אנו צריכים לתת מקום ומרחב מחיה גם לדעות אחרות, כדי להכיר לאט לאט מהי השלמות העליונה הכוללת. התפיסה הענוותנית אינה תפיסת ייאוש; היא לא באה מתוך "אני לא יודע מה האמת ולכן אין אמת והכל אותו דבר", אלא מתוך תפיסה המבינה שהאמת הולכת ומתגלה ומתקדמת, ושיש כיוון

למציאות. יש למציאות מגמה, סדר ותהליך איטי ומוגדר, שאנו צועדים בתוכו בענווה, אבל לא בייאוש. הגמישות והסבלנות באות ממקום שנותן מרחב מחיה וכבוד לדעות אחרות, אבל לא מרלטיביזם השולל את קיומה של אמת.

הצד השני שצריך להתמודד איתו, הוא הצד של האמירות הנחרצות יותר, התורניות, שבאות ואומרות: "אוקיי, הנה, זו האמת של התורה. לדוגמה, אסור לאכול חזיר, אסור לחלל שבת. איך אתה בא ואומר שמותר? איך אתה מאפשר כזה דבר.?"

פה צריך להבין את מורכבות העניין. התורה בוודאי מכוונת אותנו לאמיתות גבוהות ועליונות מאוד, דרך המצוות, הפעולות והאיסורים, שדרכם אנו מתחברים לאותה שלמות מוסרית ורוחנית גדולה. אבל הדרך להגיע לשלמות האלוהית, לשלמות האידיאלים האלוהיים, היא דרך מורכבת ומסובכת מאוד שאינה מסתכמת בקיום חוקי התורה בלבד. ישנם אנשים, קבוצות וחברות שקולטים את האידיאלים האלוהיים באופן שאינו מתיישב עם הדרך התורנית, הן בגלל שהיא סגורה ומצומצמת מדי והן בגלל שהיא פתוחה מדי לטעמים.

לדוגמה, החרדים אינם מסוגלים לבטא את האידיאלים האלוהיים באופן התורני שמחייב הקמת חברה מודרנית, תוססת שמחוברת לחיי העולם, והם נאלצים לעבור על רוח התורה ולבטל את מצוות יישוב הארץ, כדי לקיים את האידיאלים שהם מחוברים אליהם. מצד שני, החילונים אינם מסוגלים לבטא את האידיאלים האלוהיים באופן התורני שמחייב סגירות וצמצום חיים, והם נאלצים לקיים את האידיאלים האלוהיים תוך פריצת המסגרות של איסורי תורה רבים, ואפילו תוך זניחת ההגדרות של הלכה ואמונה באלוהים. אין זה אומר שהחרדים או החילונים אינם שותפים למהלך האידיאלי העולמי, אלא שהם עושים זאת במסגרת יכולותיהם הנוכחיות ובמינון המתאים להם.

אמנם האידיאל הוא לעשות את הבירור הערכי תוך כדי קיום התורה והמצוות במלואם, וכך הן שומרות עלינו מפני סתירה ובלבול. אך ייתכן שישנו מישהו אחר, שהמינון שלו שונה, שהדרך שבה הוא בונה את הבירור הערכי שלו היא שונה. ייתכן ותוך כדי בירור הערכים והאידיאלים שלו, ותוך הובלת האידיאלים האלוהיים שהוא מדגיש במציאות, הוא כן מחלל שבת או אוכל חזיר. פירוש הדבר שהוא שם דגש על ערכים שאינם שמים במוקד את הפן המעשי של חוקי התורה. הוא לא שם דגש על הערכים של שמירת שבת או כשרות, או לבוש תורני הקשור לאידיאלים אלוהיים, אבל הוא עושה את החיבור שלו אליהם בדרכים אחרות. גם הוא מוביל את האידיאלים האלוהיים בדרכו, בצורתו, באופן שלא כולל את קיום חוקי התורה.

אז בתור אדם דתי אני מצטער וכואב מאוד על הדבר הזה. אבל מצד שני, אני מבין בענווה ומתוך תפיסת דעת אלוהים שיש גם דרכים אחרות להוביל את האידיאלים האלוהיים במציאות, ואין לנו שליטה על הדרכים שבהן האידיאלים האלוהיים רוצים לבוא לידי ביטוי. כנראה השביל של אותו אדם לא דתי, שמחלל שבת, אוכל חזיר ועושה דברים אסורים, הוא שביל אחר – אולי מפותל יותר, עקיף יותר, מורכב יותר. אני מאמין שיש בשביל הזה חסרונות ופגמים רבים, אבל זה השביל שלו. אני לא מצפה שכולם ילכו בשביל שלי. אני חולם ומאמין שהצורה שבה אני מוביל את האידיאלים האלוהיים היא צורה בריאה, שיכולה להתאים להרבה אנשים, אבל ייתכן שהיא גם לא מתאימה לאנשים מסוימים, וזו הדרך שלהם להוביל את האידיאלים האלוהיים במציאות. זו מערכת הערכים שלהם, זה גוון הטוב, היושר והמוסר שהם מובילים במציאות, ואני מבין שזה מה שמתאים לשורש נשמתם.

האדם יוצא מן הפרטיות שלו ומבין בענווה שהמגוון האנושי הוא גדול מאוד, המבנה האישיותי האנושי רחב מאוד, וצורות הנפש שונות מאוד. האידיאלים האלוהיים בוחרים לעצמם את הדרך כיצד לבוא לידי

ביטוי בכל נפש, אדם, אישיות וחברה על כל פיתוליה. זו הדרך שהם בחרו לבוא לידי ביטוי אצל אותו אדם לא דתי, ועלינו לכבד זאת.

יש אדם שמוביל את האידיאלים האלוהיים בדרכים הדתיות, מתוך ניסיון להקפיד על האיסורים והמצוות; ויש אדם שזה לא מתאים לשורש נפשו ולמבנה האישיות שלו, והוא יוביל את האידיאלים האלוהיים בדרכים אחרות.

נמצא שמתוך ענווה ותפיסה הרמונית של דעת אלוהים, האדם אינו הופך את הלהט האידיאולוגי, האמוני והערכי שלו לכלי המנסה להשתלט על האחרים ולכלול את כולם. אלא הוא מאמץ הסתכלות מתוחכמת ובוגרת יותר, הרואה את המערך האידיאולוגי, התפיסתי והערכי במציאות במבט כולל יותר, מבט המשקיף מלמעלה. הוא מבין שיש הרבה דרכים להביא את הטוב לעולם ולקדם את המציאות, ושיש הרבה נשמות, סוגי אישיות וסוגי חברות. ואין מה לעשות, החברות השונות מובילות את הערכים באופנים שונים, בהתאם לדרך שלהן ולדרך שמתאימה להן – הדרך שבה הן צריכות, יכולות ונכון להן להוביל את האידיאלים האלוהיים.

זה כמו מנהל בית ספר שיש לו מגוון תלמידים: יש תלמידים שטובים במתמטיקה, אחרים טובים באנגלית או בספרות, יש הומניים ויש ריאליים. והמנהל יכול להסתכל מלמעלה ולהבין שבתוך בית הספר יש כיתות שונות, קבוצות שונות ודרכים שונות להתקדם, להגיע להשכלה גבוהה יותר ולהתבגרות טובה יותר. יש לו איזשהו מבט-על על הדבר הזה.

דיברנו בעבר על חסדים וגבורות, במובן האישי, שבו האדם צריך לאחוז מצד אחד בשאיפותיו הפרטיות ובמיצוי יכולותיו האישיות כמה שיותר (גבורות), וגם להיות בתודעה של הרמוניה ואחדות העולם, שבה הכל מתקדם בסבלנות, בקצב ובאיזון כוללים, ללא צורך במאבק או פרטיות (חסדים). רק האחיזה בשתי הגישות במקביל מאפשרת

מערך חיים מאוזן שבו יש שאפתנות פרטית – שעלולה להביא למתחים, כעסים וחרדות – ביחד עם תחושת הרמוניה וכלליות – שעלולה להביא לשאננות, עצלות וחסר מיצוי של הכוחות האישי.

באופן דומה יש צורך באיזון בין חסדים וגבורות במובן האידיאולוגי והערכי. על האדם מצד אחד לאחוז בשאיפת המיצוי הערכי של תפיסת עולמו הפרטית, כדי להוביל את ערכיו במציאות באופן החד והעז ביותר (גבורות). ומצד שני, עליו לאחוז בחשיבה כללית שמבינה שגם הזולת אוחד בחלקים מן האמת הערכית הגדולה של האידיאלים האלוהיים, ושישנו מערך מאוזן והרמוני שמוביל את כל הערכים במקביל לעבר שלמות גדולה (חסדים). האחיזה בשתי התפיסות יוצרת את האיזון הנכון, שבו יש חתירה לאמת הפרטית בד בבד עם נתינת מקום וסבלנות לגישות אחרות וסותרות, בלי להיבהל ולהיכנס למאבק אלים או מדכא.

במציאות אוטופית שבה כל הקבוצות יאחזו בשתי הגישות הללו, תיווצר חברה שבה יש קבוצות שונות החיות את עולמן הערכי באופן חזק ומלא, וגם נותנות מקום לקבוצות בעלות עולם ערכים אחר לתת את משקלן במציאות. יש להתרגל למבט המתוחכם הזה שכולל שני הפכים, אבל בעצם משלים ומחזק את האישיות ואת החברה למכלול עוצמתי, שבו כל החלקים חזקים במעשיהם וגם נותנים מקום לאיברים האחרים לפעול בעוצמה. כל החלקים אחוזים זה בזה ומאזנים זה את זה במארג יציב ועוצמתי.

אחת המשמעויות המעשיות של הגישה הזו היא תפיסת עולם או תודעה של "מרחבי מחיה". אנחנו רואים שאין בתורה שום אמירה של: "כולם צריכים להיות יהודים וכולם צריכים להאמין בה' בדרך שלנו" – אלא יש תפיסה של מרחבי מחיה. כלומר, הגויים יכולים לחיות במרחב המחיה שלהם בחוץ לארץ, ואילו ארץ ישראל צריכה להיות נקייה מעבודה זרה, כי זהו מרחב המחיה של היהודים. שם הם צריכים לחיות

במרחב המחיה שלהם בצורה נקייה, שלמה ומלאה ככל הניתן, מתוך אמונה באל אחד.

וגם בתוך ארץ ישראל יש חלוקה לאזורים ולשבטים, וכל שבט, כך נראה, היה בעל סגנון קצת אחר, מנהגים קצת אחרים, וצורה אחרת שבה הוא עבד את הקדוש ברוך הוא – זה מופיע בחז"ל ואפשר לראות זאת גם בתנ"ך. יש מרחב מחיה לכל שבט. לא מנסים שכולם יהיו כמו שבט יהודה או כמו שבט יששכר, אלא לכל שבט יש את הסגנון והאופי שלו, והוא מוביל את האידיאלים האלוהיים בתוך מרחב המחיה שלו. אבל כן חשוב לתורה שיהיו מרחבי מחיה לכל קבוצה, כדי שהיא תוכל להופיע את כוחותיה בצורה מלאה, וגם שיהיו נקודות מפגש והשקה בין הקבוצות. זאת, כדי להשפיע בכל זאת זו על זו וליצור מערך של הדדיות והשפעה הדדית בין קבוצה לקבוצה, וכך להוביל בסופו של דבר לאחדות והרמוניה של ערכים, ולאיזון ביניהם.

לסיום, ניקח את הדברים לפן הפרקטי יותר: כאשר אנחנו מדברים, לדוגמה, על החברה החרדית, וקשה לנו מאוד עם כך שיש שם לפעמים אזורים מוזנחים, או שהם לא הולכים לעבוד, לא הולכים לצבא, או עם כל מיני תפיסות דתיות שנראות לנו ילדותיות – אנחנו צריכים להבין שכשם שאני לא שם רק את שאיפותיי הפרטיות במרכז, אלא אכפת לי מכלל המציאות, באותה מידה, אני לא שם רק את ערכיי הפרטיים במרכז, ואכפת לי גם מהערכים שלהם. אני מבין שגם הם מובילים ערכים מסוימים במציאות, גם הם מובילים נקודות של טוב, והאידיאלים האלוהיים זורמים גם דרך הקבוצה הזאת. לכן אני מנסה, בעין טובה, להבחין בנקודות האלה. אני מנסה לתת להם את מרחב המחיה שלהם ואת הכבוד לאורח חייהם בצורה המלאה ביותר, מתוך הבנה שגם דרכם מובילים אידיאלים אלוהיים במציאות.

באותה מידה, אם אני מסתכל על המגזר החילוני ורואה שם בעיות, לפעמים של נהנתנות, חומריות, בעיות חינוכיות, פרוגרסיביות יתרה וכו', אז אני יכול להבין שזו הדרך שבה האידיאלים האלוהיים פועלים

באותו ציבור, על פי שורש נשמתו, וזו הדרך שבה הוא פועל בעולם, וזו הדרך שבה האידיאלים פועלים דרכו. אני מכבד את המקום הזה, וגם רוצה שגם להם יהיה את מרחב המחיה ואת הדרך שלהם לחיות.

אני מבין שהאידיאלים האלוהיים הם אלו שמובילים את המציאות ומקדמים אותנו כחברה ישראלית, כאנושות, כעולם - לקראת השלמות ההולכת וגדלה. וכאשר האדם מצליח לצאת מהפרטיות שלו ולחשוב על הכלל, על החברה ועל העולם כמקום אחדותי, הרמוני, שיש בו מגוון כוחות - אז מתוך כך הוא חי בסבלנות גדולה יותר, ובכבוד לקבוצות אחרות, לאידיאלים אחרים ולאידאולוגיות אחרות.

לאט לאט הוא מאמין ותופס את המציאות כמקום אחדותי שהולך ומתקדם. לכן הוא תופס שלאט לאט יתרחשו תהליכים ומגמות שיאחדו את הערכים השונים, יזקקו, יבררו ויחדדו אותם לדרך שהיא יותר ויותר שלמה. האידיאל הוא לא בלעדיות לדרך שלי ולא לדרך של הקבוצה האחרת, אלא "הדרך השלישית" - דרך שלוקחת את האמת, הטוב, היושר והתיקון משתי הדרכים שלנו, לוקחת את יתרונותיהן ומחברת אותם לדרך עליונה יותר.

אפשר לראות תהליכים כאלו גם היום בחברה הישראלית: יש בציבור החרדי חלק "חרדי מודרני" שהולך ומתקרב לערכים ליברליים יותר; יש בציבור הדתי ציבור "חרד"לי" שלוקח חלקים מהתפיסה החרדית; ויש בציבור החילוני ציבור מסורתי גדול שלוקח חלקים מתפיסה דתית. אפשר לראות איך נוצר "מיקס" כזה, תהליך של הזנה הדדית בין הקבוצות השונות. וזה דבר שקורה; אלו לא אמירות רוחניות מופשטות, אלא דברים שקורים באמת בחברה.

לפעמים, כאשר מנסים לזרז תהליכים כאלו בחברה בצורה מאולצת, כופה ואלימה, הדבר יוצר הרבה פעמים תגובות נגד, מאבקים פנימיים והורס את החברה. לכן הדרך הנכונה יותר, שהיא גם הנכונה יותר מבחינת המידות, האישיות והתפיסה המידותית הפנימית, היא לראות

זאת ממקום הרמוני, אחדותי, כולל, מאיזשהו מבט-על. זהו מבט שנותן מקום גם לדעות אחרות ולכיוונים אחרים, ורואה את התהליך הרחב והמקיף יותר של אחדות והרמוניית המציאות, ובעיקר של האידיאלים האלוהיים שפועלים במציאות. הם אלו שמופיעים דרך האידיאלוגיות השונות, והולכים ומקדמים אותן לקראת שלמות עליונה יותר, שהיא מעבר לתפיסות הפרטיות של כל אחד ואחד.

פרק 19 – גיבוש תפיסת עולם הרמונית

על פי דעת אלוהים

בעולם המודרני, השסוע ממחלוקות ערכיות ומאבקים אידיאולוגיים, אנו נוטים לראות את המציאות כזירת התנגשות בין "צודקים" ל"טועים". שיטת "דעת אלוהים", כפי שנלמד בשיעור זה, מציעה פרספקטיבה מהפכנית על מאבקים אלו. היא אינה רואה בהם מלחמת חורמה, אלא שלב התפתחותי "ילדותי", שבו כל קבוצה אוחזת בפן אחד בלבד של מכלול האידיאלים האלוהיים. במאמר זה, נצלול לעומק הגישה המבקשת לגבש תפיסת עולם הרמונית ואחדותית. נבחן כיצד הדרך האמיתית להובלה ערכית אינה עוברת דרך ביטול האחר או דיכוי, אלא דווקא דרך התבגרות, התפתחות, והכלה של ערכי הצד השני לתוך מערכת כוללת, בוגרת ומתוחכמת יותר – כזו שבסופו של דבר, מייתרת את עצם הפירוד.

דיברנו על כך שעל פי שיטת דעת אלוהים, המושג "אלוהים" פרסונלי הוא דימוי מושאל לתפיסה רחבה הרבה יותר של מכלול אידיאלים, זרמים ערכיים, רוחניים ומוסריים שפועלים במציאות. כוחות של טוב, יושר, מוסר, צדק, נתינה ואכפתיות, המקדמים את המציאות למצב הרמוני יותר, מאוזן יותר וכולל יותר.

כאשר האדם לומד את הדברים האלה, ובעיקר כשהוא פועל באופן שבו אכפת לו פחות מעצמו ומהאגואיזם שלו, וגם מחשבותיו עוסקות יותר בכלל, בנתינה ובאכפתיות – הוא הולך ומתחבר לזרמים האלה. הוא ניזון מהם ומתמלא מהכוחות שמובילים את המציאות. זהו השלב הראשון.

בשלב השני, אנו מבינים שהנטייה לאגואיזם ולצמצום משפיעה גם על הרמה האידיאולוגית של האדם. אדם ששקוע בצד הפרטי, האגואיסטי, רואה את הערכים שלו, את הצורה שבה התרגל לחשוב ולהתנהג, בתור הדבר היחיד, המרכזי והחשוב ביותר ונוטה לזלזל ולבטל שיטות אחרות. דבר זה מעורר בתוכו כעסים ופחד מהגישות שחולקות עליו, ויוצר פירוד גדול בחברה.

תפיסת דעת אלוהים, לעומת זאת, אומרת שהאידיאלים האלוהיים הם כוחות המוסר, הנתינה והחסד שמובילים את המציאות לעבר מצב הרמוני ואחדותי יותר שבו כל הכוחות נותנים זה לזה ומאזנים את זה בשלמות. לפיכך מובן שהאידיאלים האלוהיים מחפשים תמיד את השילוב, ההרמוניה, האחדותיות והשילוב של הערכים. הם זורמים לכיוון הערכיות הבוגרת, המתוחכמת והכוללת יותר, שתבוא לידי ביטוי.

בשלב מוקדם, הערכים באים לידי ביטוי בקבוצות נפרדות, כיוון שכל קבוצה כוללת רק פן אחד של האידיאלים האלוהיים. כשהחברה עדיין "ילדותית" יותר, היא מסוגלת לקלוט רק צד אחד ולהביע אותו בעוצמה, ואינה מצליחה לקלוט מורכבות. לכן נוצרות קבוצות שנלחמות ונאבקות זו בזו. אך ברגע שהחברה מתבגרת, ואנשים מסוגלים לקלוט תפיסות מתוחכמות, כוללות ורחבות יותר, אז ממילא האידיאלים האלוהיים מוכלים בתוכם בצורה טובה, בוגרת ועוצמתית יותר. הם אלו שרוכשים את מרכז החיים ואת עוצמתם של האידיאלים האלוהיים המובילים את המציאות.

נמצא שהדרך הנכונה לחזק תפיסת עולם מסויימת היא לנסות לזהות את הערכים בקבוצה השנייה ולהכיל אותם בתוך הקבוצה שלך. ברגע שהקבוצה שלי תהיה בוגרת וכוללת יותר, עם תפיסות מתוחכמות יותר המכילות מכלול ערכים רחב יותר, ממילא הקבוצה השנייה תהפוך לחסרת משמעות, שכל כוחות המציאות של האידיאלים האלוהיים חותרים להרמוניה ואחדות ולא לתפיסה קטנה ופירודית, וממילא

התפיסה המשוכללת והכוללת יותר היא זו שתכיל יותר עוצמת אידיאלים והובלה בחברה. כך נוצרת דרך סוחפת, גדולה ואמיתית יותר, וממילא גם בעלת משמעות רבה יותר בתוך החברה. זוהי הדרך הנכונה לנהל "מלחמת ערכים" או מאבק על ההובלה הציבורית – בצורה בוגרת, מתוחכמת וכוללת יותר שמחזקת את המארג החברתי למערכת ערכים אחדותית, כוללת ובעלת תפיסה רחבה.

כאמור, כל עוד כל קבוצה מצומצמת בתוך עצמה וערכיה, וכל עוד אינה מביע ערך מסוים נוסף שמופיע בקבוצה השניה, אז יש צורך שהערך הזה יבוא לידי ביטוי על ידי קבוצה אחרת. לכן, הקבוצה האחרת אוזחת בערך הנגדי, ואנו מוצאים את עצמנו רבים בינינו. אבל ברגע שאני מייצר שיטה מתוחכמת יותר, בוגרת יותר, הכוללת גם את הערכים של הזולת וגם את הערכים שלי, באיזון ובהרמוניה, ממילא כבר אין צורך קיומי לאותה קבוצה שנייה במציאות, כיוון שהערכים שלה כבר באים לידי ביטוי גם אצלי. ואז, באופן טבעי, היא מאבדת את מקומה; לא מפני שאני מוחק אותה או נלחם בה, אלא כיוון שבאופן טבעי הערכים הללו כבר באים לידי ביטוי אצלי, ואין עוד צורך שהקבוצה השנייה תופיע בעולם בצורה מצומצמת בעוד שישנה אופציה להופיע את אותו ערך בתוך מארג רחב וכולל יותר שמהווה יתרון רב על פני הגישה הנקודתית.

ישנה, אם כן, הופעה מצומצמת של ערכים על ידי קבוצות שונות, כאשר כל קבוצה מכילה רק ערך אחד. ולעומתה, ישנה הופעה משוכללת, מתוקנת ורחבה יותר, שבה הערכים מופיעים יחד באותה קבוצה וממילא התפיסה הרחבה "בולעת" את הקבוצות האחרות תחת חסותה. ההופעה המשוכללת הזו תמיד תגבר על ההופעה המצומצמת. כיוון זהו מצב מתוקן ונכון יותר שאליו נמשכים כוחות ההובלה והקיום של האידיאלים האלוהיים – להופיע את הערכים ביחד, מאשר להופיע אותם באופן מצומצם ונפרד. זוהי בעצם התכלית: שלאט לאט, מתוך המאבק, הקבוצות ישפיעו אחת על השנייה, ואחת הקבוצות (או קבוצה

שלישית חדשה שתקום) תופיע את מכלול הערכים הרחב יותר, וממילא הקבוצות האחרות יסתפחו לתוכה באופן טבעי.

זהו העיקרון. כעת ננסה להביא לכך מספר דוגמאות:

דרך החיים ה"תורנית", נוטה לצמצם יותר את כוחות החיים ולהנכיח מערכת חיים נשלטת יותר. זוהי מערכת שמאמינה שיש להגביל ולאזן בצורה מאוד נוקשה את כוחות החיים של האדם, על ידי המון חוקים הנוגעים למה לאכול, מה ללבוש, מה לחשוב, איך להתנהג ומה לעשות בכל רגע, על מנת להביע כוחות חיים עמוקים מאוד הקמים בתוכו. זו הגישה הדתית: אמונה שהאדם הוא יצור מסוכסך ובעל יצר הרע, לפיכך יש להגביל ולמשטר את מעשיו כדי להגיע להתרוממות רוח, לנשמתיים ולהשראה רוחנית מסוימת, שקשה להגיע אליה כאשר חיים בתוך סערת רגשות ויצרים. מולה, קמה הופעת חיים אחרת, מכלול ערכים אחר, חילוני, שמתנגש עמה. דרך החיים החילונית מנסה להיות ספונטנית יותר, לבטא ערכים של חופש, טבעיות ופשטות. היא רוצה להביע ערך חשוב של ספונטניות אנושית, טבעיות, שחרור, ותחושה שאדם אוכל מה שהוא רוצה, לובש מה שהוא רוצה, מדבר כרצונו וחי בצורה טבעית. זוהי ההתנגשות המוכרת בין העולם התורני לעולם החילוני.

ובאמת, לשני הערכים הללו יש מקום. יש מקום למסגר ולמשטר את כוחות החיים של האדם, ויש מקום גם לחופש, לשחרור, לטבעיות ולפשטות, על מנת שאדם יביע את אישיותו ואת כוחותיו בצורה טבעית. ייתכן שזה תלוי בדורות מסוימים: יש דורות, או חלקים בנפש שיותר מודגש בהם הצד הממושטר, ויש דורות וחלקים בנפש, ואולי הם אף מתוקנים יותר, שבהם הטבעיות כבר מספיק חזקה, טהורה ובוגרת כדי להופיע בצורה טבעית, ללא צורך במשטר חיצוני. הדבר דומה לילד קטן, שאותו אנו ממשטרים יותר ואומרים לו כל הזמן מה לאכול ומה ללבוש, אך ברגע שהוא גדל, אנו נותנים לו יותר חופש, מתוך הבנה שאישיותו התפתחה והיא מסוגלת להחליט בכוחות עצמה.

זה יכול להיות גם עניין של אוכלוסיות שונות המביעות את עצמן. יש מקום לזה, ויש מקום לזה.

נמצא שאם תבוא הקבוצה הדתית ותכיל בתוכה גם את ערכי הטבעיות, החופש והפשטות, אז ממילא לקבוצה החילונית כבר לא יהיה צורך להביע את עצמה בצורה כה חזקה, והיא תסתפח לתוך הקבוצה הדתית, כיוון שזו כבר תביע את ערכיה בתוכה. וכן להפך: אם הקבוצה החילונית תבין שיש מקום גם למשטור של החיים, למסגרות ולהגבלות מסוימות על כוחות החיים כדי להגיע לעומק ולרוחניות, אז ממילא הקבוצה הדתית תרגיש שאין לה עוד צורך להביע את עצמה בצורה כה חזקה ולוחמנית נגד החילוניות, כיוון שהחילונית כבר תכיל בתוכה את המסגרות הדתיות.

אם כן, אותה קבוצה שתצליח להביע מציאות בוגרת, מתוחכמת וכוללת יותר, היא זו שתספח אליה את הקבוצה השנייה ותוביל את המציאות, את החברה ואת המסגרת הערכית המרכזית שלה.

ניקח דוגמה נוספת: הימין והשמאל. הימין מבטא צד לאומי חזק, עוצמתי ועז של שמירה על הלאומיות, הסמלים הלאומיים, הערכים הלאומיים, העוז הלאומי ותחושת הקבוצתיות שלנו. לעומת זאת, השמאל מביע ערכים של חיבור לכלל החברה והמציאות, וזהירות שלא לפגוע במיעוטים ובאנשים שפחות מסתדרים עם הכלל הלאומי. השמאל מבטא רצון ליצור שלום, פיוס ואחוזה מול קבוצות אחרות, וניסיון ללכת בדרך איטית ומודעת יותר לערכים וללאומים אחרים.

לכל קבוצה יש את החשיבות שלה. אותה קבוצה שתצליח לכלול גם את הערכים של הקבוצה השנייה ולאזן אותם עם ערכיה שלה, היא זו שתגבר. לדוגמה, אם הימין יצליח לרכך במעט את הלאומיות שלו, ולהבין שיש מקום גם לפיוס, לשאיפת שלום, לאחוזה ולחזון אוטופי מסוים של אחווה בין-לאומית – וכל זאת יחד עם העוז הלאומי והשמירה על הסמלים – אז ממילא הוא יצליח להכיל בתוכו מכלול

ערכים בוגר, מורכב וכולל יותר. כתוצאה מכך, השמאל כבר לא ירגיש צורך להביע את צד האחוזה בצורה כה חזקה, כיוון שהימין כבר יביע זאת, וממילא השמאל יוכל להסתפח לתוך הימין.

והדבר נכון גם להפך: אם השמאל יצליח לפתח עוצמה לאומית חזקה, הכוללת סמלים לאומיים, ערכים לאומיים ואכפתיות לאומית חזקה, אז ממילא הימין ירגיש שאין לו צורך לבוא לידי ביטוי בצורה כל כך נוקשה, ולעיתים אף אלימה או מדכאת כלפי אחרים. כיוון שהשמאל כבר יביע את הערכים הלאומיים, הימין יסתפח לתוכו. אותה קבוצה שתכיל את מכלול הערכים של שתי הקבוצות, היא זו שבסופו של דבר תגבר.

ניקח דוגמה אחרונה, הקשורה ל"דעת אלוהים" עצמה, שיכולה לתת לנו מענה להבנה בוגרת ועמוקה יותר של המושג האמוני: אנו רואים שגם בתוך התפיסות האמוניות עצמן ישנן מחלוקות, ישנן תפיסות רמב"מיסטיות (שכליות), תפיסות חסידיות (רגשיות), תפיסות קבליות ועוד. על פי שיטת דעת אלוהים אין פה מחלוקת דיכוטומית, אלא כל תפיסה אמונית כזו קיימת במציאות כיוון שהיא מכילה בתוכה ערך מסוים, צורת חיים מסוימת או יתרון כלשהו שהקבוצה השנייה אינה מכילה. כל גישה אמונית שעוסקת בשאלות מה זה אלוהים, מהי אמונה, מהם תורה ומצוות – מכילה תוכן ערכי מסוים שמודגש יותר באותה שיטה.

כך גם ביחס לאלוהים עצמו והגישות השונות ביחס ל"מושג האלוהי" – לדוגמה, התפיסה ה"ילדותית" יותר, התופסת את אלוהים כ"שות" שמנהלת את המציאות (התפיסה האמונית הרגילה) מכילה בתוכה יחס רגשי ומוחשי יותר לאלוהים. באופן זה קל יותר להתחבר אליו, והוא מדבר אל הדמיון, אל התחושות הראשוניות (ה"אבהיות" ו"אימהיות"), ואל הצורך שלנו בישות שתיקח עלינו אחריות, שנוכל להתחבר אליה ולהתחנן אליה. תפיסה זו מכילה עוצמה אדירה של קשר, חיבור, דבקות, תפילה ורגש שאדם חש כשהוא בקשר עם אלוהים. לכן, יש

בהחלט מקום גם לתפיסה הזו, ה"ילדותית" יותר. החיסרון של תפיסות אלו הוא שהן עלולות להפוך למוגשמות מדי (אנתרופומורפיות), ואין בהן את התפיסה של האידיאלים האלוהיים, של מרחב המציאות, ושל ההבנה המתוחכמת והרוחנית יותר של האלוהות הפועלת בתוך המציאות. היא שמה את האלוהות בנקודה מוחשית ודמיונית, ובכך מנתקת אותה מעט מהמציאות וממרחב החיים ותיקון מבנה הנפש שלנו.

לעומת זאת, ישנה תפיסה בוגרת, שכלית ומעמיקה יותר, של דעת אלוהים כפי שמציג אותה הרב קוק. תפיסה זו מבינה שאין לנו יכולת להתחבר אל "עצמות" האלוהות, ואפילו לא לדבר עליה או לחשוב עליה, שכן היא הרבה מעבר ליכולת התפיסה שלנו (וניסיון כזה גם מעורר בעיות לוגיות ואמוניות רבות). תפיסה זו באה ומצמצמת את היחס לאלוהות כ"ישות" חיצונית, ל"עצמות" האלוהית, ובונה באדם תפיסה אחרת, המדברת על "האידיאלים האלוהיים". היא מבינה שיש מסך בינינו לבין העצמות האלוהית, ומה שמתגלה אלינו ומה שאנו חיים – אלו הם האידיאלים האלוהיים שבאים לידי ביטוי במציאות ובחיים עצמם: השפעות אלוהיות של חסד, נתינה, טוב, מוסר ויושר, המובילים ומנהיגים את המציאות. הם חלק ממרחב הערכים וההשפעות של המציאות כולה. זה הדבר שאליו אנו מתייחסים, וזה המכלול שאנו קוראים לו "אלוהים".

יחס זה מבין את השלמות האלוהית באופן מתוחכם ובוגר יותר. היתרון שלו הוא שהאדם חי את המציאות כולה כמרחב אלוהי; מרחב שיש בו שלמות, מגמה ומכלול ערכים רחב, הבא לידי ביטוי בכל מעשה ומחשבה. הדבר הזה משנה את אישיותו של האדם ואת עבודת המידות שלו. האדם מבין שכל מרחב החיים סביבו מלא הרמוניה, אחדות וחיבור בין כל הפרטים – הכול מכלול אלוהי שלם. ממילא, הוא מפתח בתוכו אישיות אחרת: אישיות המחוברת לכל מה שקורה סביבה, ומחוברת בערכים של נתינה, חסד ויושר. זה לא נשאר ברמה הדמיונית

של "קשר לישות חיצונית שמצווה עליי", אלא הופך למשהו עמוק באישיות ובמרחב החיים.

היתרון בתפיסה זו הוא בנייה של מציאות חיים ישרה, מתוקנת, מוסרית וערכית, שהיא שלמה, חזקה ובעלת יציבות פנימית. האדם שומר על שמחה ואיזון, הוא אינו נכנס לחרדות ופחדים, כיוון שיש לו מבנה יציב של תפיסת עולם ומידות אחדותית ומגובשת. גם החברה כחברה נהיית חזקה יותר. מצד שני, החיסרון בתפיסה זו הוא הפגיעה בקשר הרגשי הישיר ל"ישות אלוהית", ל"אבא גדול" או "מלך גדול" שאליו מתחננים, ואשר נוסך ביטחון ותחושת חיבור למשהו גדול ממני.

כאשר אנו בוחנים את שתי התפיסות הללו של האלוהות, איננו מדברים על מחלוקת "מי צודק" או "מה נכון". אנו מדברים ברובד עמוק הרבה יותר: אילו ערכים ואילו כוחות חיים באים לידי ביטוי בכל תפיסה.

וכעת נחזור למה שאמרנו בהתחלה: אותה תפיסה שתצליח להכיל בתוכה את שני הצדדים – גם לייצר רגש, חיבור רגשי, דבקות, תפילה ועוצמת אמונה חזקה, וגם לייצר תפיסה ערכית מאוזנת, שכלית, הרואה את מכלול האידיאלים האלוהיים – היא זו שתצליח באמת להוביל את התפיסה האמונית הנכונה, המדויקת, השלמה והבוגרת יותר בתוך הציבור הדתי והאמוני, ובכלל בעם ישראל. זהו אחד האתגרים שצריכים להיפתר ולהתקדם במסגרת התפיסות של "דעת אלוהים", כאשר אנו מדברים על גישה אמונית נכונה ומתוקנת יותר.

נמצא שגם תפיסת "דעת אלוהים" עצמה היא חלק מהתהליך הזה של התיקון התמידי, השכלול התמידי וההתבגרות התמידית של החברה האנושית. כל הזמן מתרחש תהליך של שכלול, התבגרות ויצירה של ערכים חדשים ואיזונים חדשים, כאשר המגמה היא ליצור מערכת ערכים כוללת ורחבה יותר.

לסיכום, בילדות האנושית כל קבוצה חיה במכלול ערכים קטן ומצומצם משלה, ככל שהחברה מתבגרת, היא מסוגלת לייצר מערכות מאוזנות,

רחבות וכוללות יותר, המכילות בתוכן מספר גדול יותר של ערכים. ממילא נוצרת אחדות, הרמוניה ואיזון רחבים יותר. הקבוצות הקטנות מתבטלות ומסתפחות לתוך קבוצה שלישית, רחבה וכוללת יותר, שהולכת ו"כובשת" (במובן החיובי) את החברה ואת העולם הערכי, פשוט כי יש בה משהו גדול ומאוזן יותר.

זוהי הדרך לנהל את המאבק, את התהליך ואת העימות הזה בין הדעות השונות: לא מתוך קנאות ולא מתוך מלחמת חורמה, אלא דווקא מתוך מקום חכם, מתוחכם ומעמיק יותר, המבין כיצד המערכת פועלת וכיצד התהליכים החברתיים והערכיים פועלים, ומסוגל להוביל מהלך אשר בעצם יכבוש לתוכו את שאר הקבוצות, ולא יצטרך לדכא או להדחיק אותן.